

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΕ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ, ΑΡΧΕΙΑ, ΜΟΥΣΕΙΑ»**

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**DEPARTMENT OF ARCHIVAL, LIBRARY AND INFORMATION STUDIES
SCHOOL OF MANAGEMENT, ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES**

Διπλωματική Εργασία

**Λογοκρισία έντυπου υλικού και διαχείριση συλλογών στις
δημοτικές βιβλιοθήκες: διερεύνηση των αντιλήψεων και
συμπεριφορών των βιβλιοθηκονόμων**

Συγγραφέας

Δέσποινα Φυντάνογλου (ΑΜ: 186682011)

Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Κυπριανός

Αθήνα, Ιούνιος 2020

Ευχαριστίες – Αφιερώσεις

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να εκφράσω στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Κωνσταντίνο Κυπριανό, για την υποδειγματική συνεργασία, συμπαράσταση, θετική ενέργεια και υποστήριξη του καθ'όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας μελέτης. Είμαι ευγνώμων για τα ενθαρρυντικά του σχόλια, την άμεση ανταπόκριση και τον χρόνο που διέθεσε για την ανάγνωση και τον σχολιασμό της μελέτης.

Επίσης, ένα πραγματικά μεγάλο «ευχαριστώ» οφείλω σε όλες και όλους τους συναδέλφους βιβλιοθηκονόμους που όχι μόνο δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, αλλά κυρίως γιατί μου άνοιξαν την καρδιά τους και δεν δίστασαν να μοιραστούν μαζί μου τις εμπειρίες και σκέψεις τους. Είμαι ευγνώμων γιατί χωρίς την πολύτιμη συμμετοχή τους δεν θα ήταν δυνατή η ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας.

Θα ήταν επίσης παράλειψη να μην ευχαριστήσω και όσους συναδέλφους βιβλιοθηκονόμους ήταν πρόθυμοι να διευκολύνουν την έρευνα στα αρχικά της στάδια με τις προτάσεις τους.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους φίλους μου (ανάμεσα στους οποίους λογαριάζω και κάποιους συμφοιτητές μου... αυτοί ξέρουν) που υποστήριξαν την προσπάθειά μου και πίστεψαν σε μένα.

Τέλος, θέλω να αφιερώσω την παρούσα μελέτη στα παιδιά μου, Γιώργο και Μαρία, με την ευχή να θέτουν στη ζωή τους πνευματικούς στόχους και να τους κατακτούν.

21/5/2020

Δέσποινα Φυντάνογλου

Περίληψη στα ελληνικά

Η παρούσα μελέτη έχει σκοπό να εξετάσει τη λογοκρισία στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών και πιο συγκεκριμένα να διερευνήσει τις αντιλήψεις και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων σε ζητήματα που αφορούν τη διαχείριση (επιλογή και κυκλοφορία) του έντυπου υλικού και κυρίως του θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού των συλλογών τους.

Ακολουθώντας το ερμηνευτικό παράδειγμα και την ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση διεξήχθησαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με εννέα βιβλιοθηκονόμους από αντίστοιχες δημοτικές βιβλιοθήκες της διοικητικής Περιφερειακής Ενότητας Αθηνών.

Τα κυριότερα ευρήματα που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση των δεδομένων κατέδειξαν ότι οι βιβλιοθηκονόμοι εκφράζουν την πεποίθηση τους στις αρχές της πνευματικής ελευθερίας και τις τηρούν κατά τη διαχείριση της συλλογής των δημοτικών βιβλιοθηκών, ακόμα και όταν αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα και εσωτερικές συγκρούσεις που αφορούν την επαγγελματική τους δεοντολογία και τις προσωπικές τους πεποιθήσεις.

Ωστόσο, κατά την επιλογή του αμφιλεγόμενου υλικού, οι προσωπικές αξίες των βιβλιοθηκονόμων και η αντίληψη ότι οφείλουν να προστατεύουν την κοινότητα, ειδικά τα παιδιά και τους εφήβους, μερικές φορές τους οδηγούν σε λογοκρισία. Άλλοι παράγοντες που προκαλούν μια τέτοια συμπεριφορά είναι ο φόβος για πιθανές αντιδράσεις από την κοινότητα και η έλλειψη σαφούς και γραπτής πολιτικής για την ανάπτυξη των συλλογών των βιβλιοθηκών.

Επιπροσθέτως, όταν οι βιβλιοθηκονόμοι αντιμετωπίζουν προκλήσεις κατά τη διαχείριση αμφιλεγόμενου υλικού, αν και γενικά διατηρούν το υλικό τους σε ανοικτή συλλογή, έχουν, σε μεμονωμένες περιπτώσεις, υιοθετήσει λογοκριτική συμπεριφορά. Αυτή κυρίως αναφέρεται στην αποφυγή πρόσκτησης του αμφιλεγόμενου υλικού και την καθοδήγηση των αναγνωστών προς πιο «ασφαλείς» επιλογές και λιγότερο στην απόσυρση του εν λόγω υλικού.

Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι η «ουδετερότητα» του βιβλιοθηκονόμου δεν είναι πάντα εφικτή, καθώς καλείται να εξισορροπήσει ανάμεσα στις προσωπικές του πεποιθήσεις και στην ικανοποίηση των αναγκών της κοινότητας με τον καλύτερο τρόπο, μένοντας πιστός στις δεοντολογικές αρχές του επαγγέλματος και νιώθοντας ταυτοχρόνως το βάρος της ευθύνης που αυτό συνεπάγεται.

Λέξεις Κλειδιά: Λογοκρισία, Αυτολογοκρισία, Πνευματική Ελευθερία, Βιβλιοθηκονόμοι, Δημοτικές Βιβλιοθήκες, Διαχείριση Συλλογών, Αμφιλεγόμενο Υλικό, Ποιοτική Έρευνα, Θεματική Ανάλυση.

Περίληψη στα αγγλικά

The present study aims to examine the censorship in the field of public (municipal) libraries. Specifically, the purpose is to investigate the perceptions and behaviors of librarians on censorship when managing the printed material and especially the thematically controversial material in their collections.

Following the interpretive paradigm and the qualitative methodological approach, semi-structured interviews were conducted with nine librarians from respective municipal libraries of the administrative Regional Unit of Athens.

The main findings of the thematic analysis of the data showed that the librarians do consider the principles of intellectual freedom and generally abide by them when managing the collection of municipal libraries, even when facing moral dilemmas and internal conflicts in regards to the professional ethics and their personal beliefs.

However, in the selection of controversial material, the personal values of the librarians and the perception that they should protect the community, especially children and adolescents, sometimes leads them to censorship behaviors. Other factors that trigger such behavior are the fear of possible reactions from the community and the lack of clear and written policy for the development of library collections.

In addition, when librarians face challenges in managing controversial material, although they generally retain their material in an open collection, they have, in individual cases, engaged in censorship behavior. This behavior mainly refers to avoiding the acquisition of controversial material and guiding readers to more "safe" options and less to the withdrawal of this material.

The general conclusion is that the "neutrality" of the librarian is not always possible, as they are called upon to balance between their personal beliefs and to best serve the needs of the community, remaining faithful to the ethical principles of the profession and at the same time feeling the burden of the responsibility that this entails.

Keywords: Censorship, Self-Censorship, Intellectual Freedom, Librarians, Public Libraries, Collection Management, Controversial Material, Qualitative Research, Thematic Analysis.

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ – ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ	III
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ	IV
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ	VI
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	VII
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	X
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ	XI
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
1.1 ΠΛΑΙΣΙΟ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	12
1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	16
1.3 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ	17
1.4 ΟΡΙΣΜΟΙ	18
1.5 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	21
2.1 ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ	21
2.1.1 Ορισμός λογοκρισίας	21
2.1.2 Είδη λογοκρισίας	23
2.1.3 Σύντομη αναφορά σε περιπτώσεις λογοκρισίας σε λογοτεχνικά είδη του έντυπου λόγου 24	
2.2 ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ	26
2.2.1 Η έννοια της πνευματικής ελευθερίας και της λογοκρισίας στις βιβλιοθήκες	26
2.2.2 Επαγγελματικοί οργανισμοί, επαγγελματική δεοντολογία και λογοκρισία	29
2.2.3 Μορφές – τύποι λογοκρισίας στις βιβλιοθήκες	36
2.2.4 Επιλογή υλικού και λογοκρισία	37
2.2.5 Πολιτικές ανάπτυξης συλλογής βιβλιοθηκών και κριτήρια επιλογής υλικού	40
2.2.6 Λογοκρισία και περιεχόμενο υλικού δημοσίων/δημοτικών βιβλιοθηκών	43
2.2.7 Πηγές λογοκρισίας	45
2.2.8 Κίνητρα – Αιτίες λογοκρισίας	47
2.2.9 Μέθοδοι και πρακτικές λογοκρισίας	49

2.2.10	Λογοκρισία υλικού και ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου. Ηθικά διλήμματα και προβληματισμοί.....	53
2.3	ΔΗΜΟΣΙΕΣ/ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ (ΛΑΪΚΕΣ) ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ	56
2.3.1	Η έννοια, η λειτουργία και ο ρόλος της δημόσιας/δημοτικής (λαϊκής) βιβλιοθήκης.....	56
2.3.2	Δημόσιες/δημοτικές (λαϊκές) βιβλιοθήκες στην Ελλάδα	57
2.3.3	Συλλογές δημοσίων/δημοτικών (λαϊκών) βιβλιοθηκών.....	59
2.3.4	Υπηρεσίες δημοσίων/δημοτικών (λαϊκών) βιβλιοθηκών.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....		62
3.1	ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	62
3.2	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	64
3.3	ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΚΑΙ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ	65
3.4	ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	68
3.4.1	Διαδικασία των συνεντεύξεων.....	69
3.4.2	Ημιδομημένες συνεντεύξεις.....	71
3.5	ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	72
3.6	ΕΜΠΙΣΤΕΥΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	75
3.7	ΗΘΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....		81
4.1	ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ.....	81
4.1.1	Νοηματοδότηση της ανοιχτής και ελεύθερης πρόσβασης.....	82
4.1.2	Η ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση ως επίσημη καταγεγραμμένη πολιτική και πρακτική εμπειρία.....	83
4.1.3	Έλλειψη θεσμικής και νομικής στήριξης σε ζητήματα πολιτικής για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση.....	84
4.2	Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ.....	86
4.2.1	Ο βιβλιοθηκονόμος-επιλογέας ως έμπειρος γνώστης των πληροφοριακών πηγών, των αναγκών της κοινότητας και της βιβλιοθήκης.....	86
4.2.2	Το ζήτημα της ισορροπίας της συλλογής.....	89
4.2.3	Ο ρόλος των προσωπικών προτιμήσεων και αξιών στην επιλογή υλικού.....	91
4.2.4	Το «καλό» της κοινότητας	94
4.2.5	Ο φόβος αντιδράσεων και η προς τα έξω εικόνα της βιβλιοθήκης.....	98
4.2.6	Έλλειψη γραπτής πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής των βιβλιοθηκών.....	98
4.3	ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥΣ.....	100
4.3.1	Πηγές και μορφή πιέσεων	100
4.3.2	Διαχείριση προκλήσεων	103
4.4	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ.....	110
4.4.1	Ηθικά διλήμματα και προβληματισμοί	110

4.4.2	Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου και λογοκρισία	112
4.5	ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	115
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ.....		117
5.1	ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ.....	117
5.2	ΣΥΖΗΤΗΣΗ / ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	121
5.3	ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ / ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	125
5.4	ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ / ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	126
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....		127
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....		141

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1. Πληθυσμός ανά Περιφερειακή Ενότητα της Περιφέρειας Αττικής.....	66
Πίνακας 2. Οι Δήμοι των τομέων των Περιφερειακών Ενοτήτων της Περιφέρειας Αθηνών.....	66
Πίνακας 3. Στοιχεία συμμετεχόντων και συνεντεύξεων.....	70

Πίνακας Αρκτικόλεξων

ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΤΑ	Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ALA	American Library Association
BBW	Banned Books Week
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
CAIFE	Committee on Access to Information and Freedom Expression
FAIFE	Free Access to Information and Freedom Expression
LGBTQI	Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex
OCLC	Online Computer Library Center
OIF	Office of Intellectual Freedom
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

Η λογοκρισία καταλήγει σε λογική πληρότητα όταν κανείς δεν επιτρέπεται να διαβάσει βιβλία εκτός από τα βιβλία που κανείς δεν διαβάσει.

Τζωρτζ Μπέρναρντ Σω

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει το θεματικό και ερευνητικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας. Γίνεται αναφορά στο φαινόμενο της λογοκρισίας γενικότερα και ειδικότερα στον χώρο των βιβλιοθηκών με εστίαση στις δημοτικές βιβλιοθήκες. Παράλληλα παρουσιάζονται ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας και τονίζεται η σημασία της για την κατανόηση των αντιλήψεων και συμπεριφορών των βιβλιοθηκονόμων κατά τη διαχείριση του έντυπου υλικού και κυρίως του θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού στις δημοτικές βιβλιοθήκες. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε, τους περιορισμούς της έρευνας και τη διάρθρωση των υπολοίπων κεφαλαίων της παρούσας μελέτης.

1.1 Πλαίσιο, σκοπός και στόχοι της διπλωματικής εργασίας

Ανά τους αιώνες, η ιστορία της ανθρώπινης πνευματικής δημιουργίας και έκφρασης είναι συχνά συνυφασμένη με το φαινόμενο της λογοκρισίας (Emery, 1994), κυρίως δε, σε περιόδους όπου το κοινωνικοπολιτικό και θρησκευτικό status θεωρεί ότι διακυβεύονται, μέσω της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης, αξίες όπως το κράτος, η θρησκεία, τα χρηστά ήθη. Φαινόμενα όπως οι Κώδικες των απαγορευμένων βιβλίων της Ιεράς Εξέτασης, το κυνήγι μαγισσών στη Νέα Αγγλία, έως και το κάψιμο βιβλίων στη ναζιστική Γερμανία, η Ρωσία του Στάλιν, το απαρχαίντ στη Νότια Αφρική αποτελούν μερικές μόνο εκφάνσεις λογοκρισίας και προσβολής της πνευματικής ελευθερίας (Κυριάκη-Μάνεση, 2016; Hannabuss & Allard, 2001; Molz, 1991).

Το ζήτημα της λογοκρισίας των πληροφοριών απασχολεί διαχρονικά τον χώρο των βιβλιοθηκών, καθώς οι βιβλιοθήκες, ως φορείς διαχείρισης της γνώσης και της πληροφορίας, έχουν ως βασικό τους στόχο τη διασφάλιση της πνευματικής ελευθερίας των χρηστών τους και την απρόσκοπτη διακίνηση των ιδεών χωρίς φυλετικές, πολιτικές, θρησκευτικές και άλλες διακρίσεις. Ωστόσο, οι βιβλιοθήκες συχνά έρχονται αντιμέτωπες με φαινόμενα λογοκρισίας που εμφανίζονται με διαφορετικές μορφές, για διαφορετικούς λόγους και από διαφορετικές πηγές (Steele, 2018). Η λογοκρισία στις βιβλιοθήκες μπορεί

να δράσει κατασταλτικά ή ακόμα και προληπτικά, απαγορεύοντας, απομακρύνοντας, περιορίζοντας και ελέγχοντας την πρόσβαση στο υλικό. Πιο συγκεκριμένα, στον χώρο των λαϊκών/δημοτικών βιβλιοθηκών που υπηρετούν τους στόχους μιας ευρύτερης κοινότητας, χρήστες των βιβλιοθηκών αυτών ή άλλες ομάδες που ελέγχουν την λειτουργία τους, όπως οι εποπτεύουσες αρχές, μπορούν να λειτουργήσουν ως λογοκριτές, όταν απαιτούν από τους βιβλιοθηκονόμους την αφαίρεση συγκεκριμένων τεκμηρίων από τα ράφια των βιβλιοθηκών ή παρεμποδίζουν και απαγορεύουν την αγορά τους με την αιτιολογία ότι το υλικό αυτό είναι άσεμνο, βλάσφημο, προσβλητικό και επικίνδυνο για τις αξίες της κοινωνίας.

Συγχρόνως, ως μείζον ζήτημα διαπιστώνεται και η περίπτωση της αυτολογοκρισίας εκ μέρους των επιστημόνων της πληροφόρησης τόσο κατά την ανάπτυξη της συλλογής με την επιλογή του υλικού όσο και κατά την κυκλοφορία του (Downey, 2013; Moody, 2005; Whelan, 2009). Έτσι, παρατηρείται οι βιβλιοθηκονόμοι στις λαϊκές βιβλιοθήκες να λογοκρίνουν την επιλογή και διαθεσιμότητα του υλικού είτε λόγω προσωπικών αντιλήψεων είτε για την αποφυγή αντεγκλήσεων με τους χρήστες ή συγκρούσεων με πρόσωπα εξουσίας (Oltmann, 2016b).

Η πρώτη σημαντική έρευνα για τη λογοκρισία στις συλλογές των λαϊκών βιβλιοθηκών στην Αμερική (Καλιφόρνια) πραγματοποιήθηκε από τη Fiske, η οποία κατέδειξε ότι οι αντιλογοκριτικές αντιλήψεις που διατηρούν οι βιβλιοθηκονόμοι δεν είναι πάντα ενδεικτικές των συμπεριφορών τους, υποδηλώνοντας ότι συχνά υποπίπτουν σε λογοκριτικές μεθόδους και πρακτικές, με μεγάλο ποσοστό της λογοκρισίας να αφορά υλικό με αμφιλεγόμενο περιεχόμενο (1959, όπως παρατίθεται στη Moody, 2004).

Ακολουθεί η έρευνα του Busha (1972) σε λαϊκές βιβλιοθήκες των Μεσοδυτικών Πολιτειών των Η.Π.Α. Το πιο σημαντικό της εύρημα ήταν η διαπίστωση ότι οι αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων για τις αρχές της πνευματικής ελευθερίας ως έννοιας δεν συνάδουν με τη στάση τους απέναντι στη λογοκρισία ως δραστηριότητα.

Αργότερα, η Moody (2004), διερευνώντας τις απόψεις των βιβλιοθηκονόμων σχετικά με την ανάπτυξη της συλλογής των λαϊκών βιβλιοθηκών στο Queensland της Αυστραλίας και ορμώμενη από τις έρευνες των Fiske και Busha, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν σαφείς αντιφάσεις ανάμεσα στις εκπεφρασμένες πεποιθήσεις των βιβλιοθηκονόμων για την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία και στις επαγγελματικές τους συμπεριφορές, καθώς επίσης και ότι μερικοί βιβλιοθηκονόμοι εφαρμόζουν λογοκριτικές πρακτικές και μεθόδους προκειμένου να αποφύγουν προκλήσεις που αφορούν αμφιλεγόμενο υλικό. Για τη διεξαγωγή της εν λόγω έρευνας η Moody

χρησιμοποίησε ερωτηματολόγιο που περιελάμβανε επίσης και μια σειρά από υποθετικές περιπτώσεις αμφιλεγόμενου υλικού που οι βιβλιοθηκονόμοι καλούνταν να χειριστούν.

Ακολούθως, παρόμοια έρευνα με ερωτηματολόγιο που συμπεριελάμβανε υποθετικές καταστάσεις με αμφιλεγόμενο υλικό διεξήγαγε η Oltmann (2016b) σε βιβλιοθηκονόμους λαϊκών βιβλιοθηκών στο Οχάιο των Η.Π.Α, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την ανάπτυξη της συλλογής, προκειμένου να εξετάσει τις στάσεις και τις πρακτικές τους σχετικά με την πνευματική ελευθερία και τη λογοκρισία. Σε αντίθεση με προηγούμενες έρευνες, διαπίστωσε ότι οι βιβλιοθηκονόμοι εναρμονίζονται και εφαρμόζουν τις αρχές της πνευματικής ελευθερίας, παραμερίζοντας τις προσωπικές τους πεποιθήσεις, όταν βρίσκονται σε δυσαρμονία με τον επαγγελματικό τους ρόλο κατά τη λήψη αποφάσεων που αφορούν την ανάπτυξη της συλλογής και έχουν ως γνώμονα τη διασφάλιση μιας ισορροπημένης συλλογής που θα ικανοποιεί τις ανάγκες της κοινότητάς τους.

Λίγο αργότερα, η Oltmann (2019a; 2019b) επανέλαβε την ίδια έρευνα σε λαϊκές βιβλιοθήκες των Μεσοδυτικών Πολιτειών των Η.Π.Α. για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι βιβλιοθηκονόμοι πιστεύουν στις αρχές της πνευματικής ελευθερίας, αν και ένα υψηλό ποσοστό της τάξης του 40% παραδέχεται ότι έχει βιώσει κάποιες εντάσεις ανάμεσα στις προσωπικές και επαγγελματικές πεποιθήσεις τους.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το ζήτημα της πνευματικής ελευθερίας και της λογοκρισίας απασχολεί έντονα τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα, καθώς φαίνεται να υπάρχει διάσταση ανάμεσα στις αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων περί των εννοιών αυτών και των συμπεριφορών που επιδεικνύουν, κυρίως όταν επιλέγουν και διαχειρίζονται την κυκλοφορία υλικού με αμφιλεγόμενο περιεχόμενο.

Καθώς οι παραπάνω έρευνες στο σύνολό τους έχουν πραγματοποιηθεί σε λαϊκές βιβλιοθήκες των Η.Π.Α. και της Αυστραλίας, που σημαίνει εκτός ευρωπαϊκού χώρου, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον να διερευνηθεί το φαινόμενο στη χώρα μας, μια και κατά τη γνώση της ερευνήτριας δεν έχει διεξαχθεί παρόμοια έρευνα. Επίσης, σε αντίθεση με τις προαναφερόμενες έρευνες που υιοθετούν ποσοτικές μεθόδους συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων, η παρούσα μελέτη επιχειρεί μια ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, προκειμένου να αναδείξει λανθάνουσες πτυχές και διαστάσεις του θέματος από την πλευρά των βιβλιοθηκονόμων και να αποτυπώσει εις βάθος τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές τους.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία έχει σκοπό να εξετάσει τη λογοκρισία στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών και πιο συγκεκριμένα να διερευνήσει τις αντιλήψεις και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων σε ζητήματα που αφορούν τη διαχείριση του έντυπου

υλικού των συλλογών τους. Το ερευνητικό ερώτημα, συνεπώς, που τίθεται και στο οποίο η εργασία επιδιώκει να απαντήσει είναι:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων αναφορικά με τη διαχείριση (επιλογή και κυκλοφορία) του έντυπου υλικού και κυρίως του θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού στις συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών;

Ειδικότερα, κύριοι στόχοι είναι να διερευνηθούν:

1. Οι αντιλήψεις και εμπειρίες των βιβλιοθηκονόμων για την αρχή της πνευματικής ελευθερίας στις βιβλιοθήκες.

2. Τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν το υλικό της βιβλιοθήκης και πώς αυτά τα κριτήρια λειτουργούν ως παράγοντες που επιτρέπουν στους βιβλιοθηκονόμους να εμπλέκονται σε πρακτικές λογοκρισίας κατά την επιλογή υλικού.

3. Ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται τις προκλήσεις που απορρέουν από τη διαχείριση θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού.

4. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους σε σχέση με την κοινότητα όσον αφορά τη διαχείριση θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού.

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να καλύψει το ερευνητικό κενό της σε βάθος κατανόησης των αντιλήψεων και των συμπεριφορών των βιβλιοθηκονόμων που διαχειρίζονται το υλικό των συλλογών στις δημοτικές βιβλιοθήκες, συμβάλλοντας έτσι στην ευρύτερη συζήτηση για τη λογοκρισία στις ελληνικές βιβλιοθήκες.

Εξάλλου, επειδή η δημοτική βιβλιοθήκη καλείται να επιτελέσει έναν σημαντικό ρόλο υπηρετώντας ένα ευρύτερο κοινό μιας, τις περισσότερες φορές, ετερόκλητης και ανομοιογενούς κοινότητας με διαφορετικές ανάγκες και προσανατολισμούς, αντιμετωπίζει περισσότερες προκλήσεις και απόπειρες λογοκρισίας στην επιλογή και κυκλοφορία του υλικού της συγκριτικά με άλλα είδη βιβλιοθηκών. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να διερευνήσουμε εις βάθος το φαινόμενο, να αναδείξουμε τις πτυχές, την έκτασή του, την προβληματική και τις προκλήσεις γύρω από το θέμα από την πλευρά των βιβλιοθηκονόμων.

Επίσης, η εργασία προσδοκά να συνεισφέρει στην ελληνική βιβλιογραφία σε θέματα λογοκρισίας στις βιβλιοθήκες και συγκεκριμένα τις δημοτικές βιβλιοθήκες και να εμπλουτίσει τη γνώση μας για το φαινόμενο.

Τέλος, σημαντική συνεισφορά θεωρούμε την ευαισθητοποίηση των βιβλιοθηκονόμων απέναντι σε λογοκριτικά φαινόμενα που δεν συνάδουν με τη δεοντολογία και τις αξίες της επιστήμης της Βιβλιοθηκονομίας.

1.2 Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία υιοθετεί την ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, καθώς η φύση των ερευνητικών στόχων και ο σκοπός της έρευνας επιτάσσουν την ενδελεχή μελέτη ενός πολύπλοκου και σύνθετου φαινομένου, όπως η λογοκρισία στις δημοτικές βιβλιοθήκες, διερευνώντας εις βάθος τις αντιλήψεις, εμπειρίες και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στον ερευνητή να εξετάσει την οπτική των ίδιων των δρώντων υποκειμένων μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον.

Επίσης, επιστημολογικά και οντολογικά ακολουθείται το ερμηνευτικό παράδειγμα, σύμφωνα με το οποίο δεν υπάρχει μια ενιαία πραγματικότητα αλλά υποκειμενικές έννοιες της, μέσω των οποίων ερμηνεύονται τα φαινόμενα με την εις βάθος εξέταση των ανθρώπων μέσα στον κοινωνικό κόσμο τους και με την κατανόηση του ρόλου τους σε αυτόν. Υπό αυτό το πρίσμα, διερευνώνται εις βάθος οι αντιλήψεις και συμπεριφορές των επιστημόνων της πληροφόρησης στον χώρο των δημοσίων βιβλιοθηκών, αναφορικά με φαινόμενα λογοκρισίας που παρατηρούνται κατά τη διαχείριση του υλικού και κυρίως του θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού.

Το πεδίο έρευνας αποτελούν δημοτικές Βιβλιοθήκες του νομού Αττικής και πιο συγκεκριμένα της διοικητικής Περιφέρειας Αθηνών εστιάζοντας και τους τέσσερις τομείς που αυτή περιλαμβάνει, δηλ. κεντρικό, νότιο, βόρειο και δυτικό τομέα, καθώς σε αυτούς τους τομείς υπάγονται πολλοί Δήμοι και φυσικά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Περιφέρειας Αττικής με ποικίλα δημογραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και σύνθεση. Συνεπώς, ως στρατηγική επιλογής του δείγματος υιοθετήθηκε η σκόπιμη δειγματοληψία, βάσει της οποίας επιλέχθηκαν εννέα (9) βιβλιοθήκες των τεσσάρων τομέων (κεντρικού, νοτίου, βορείου, δυτικού) της Αθήνας.

Ως ερευνητικά εργαλεία για τη συλλογή των δεδομένων διεξήχθησαν προσωπικές συνεντεύξεις με βιβλιοθηκονόμους που εργάζονται στις επιλεγείσες δημοτικές βιβλιοθήκες, καθώς σκοπός της έρευνας είναι να εξεταστεί το φαινόμενο λαμβάνοντας υπόψη την οπτική και τις αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων. Οι συνεντεύξεις ήταν ημιδομημένες με ανοικτού τύπου ερωτήσεις, καθώς είναι πιο ευέλικτες, και πραγματοποιήθηκαν βάσει ενός οδηγού συνέντευξης, σύμφωνα με τα προς διερεύνηση φαινόμενα. Πιο συγκεκριμένα, ο οδηγός συνέντευξης περιελάμβανε εισαγωγικές, εστιασμένες ερωτήσεις και ένα υποθετικό σενάριο. Κατά τις συνεντεύξεις εξετάστηκαν οι ακόλουθες θεματικές ενότητες: πνευματική ελευθερία και βιβλιοθήκες, λογοκρισία και επιλογή υλικού, λογοκρισία και θεματικά

αμφιλεγόμενο υλικό, λογοκρισία υλικού και ηθικά διλήμματα των βιβλιοθηκονόμων. Επιπροσθέτως, το υποθετικό σενάριο βασίστηκε σε ανάλογα υποθετικά σενάρια των ερευνών της Moody (2004) και της Oltmann (2016b; 2019b), προσαρμοσμένα στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, προκειμένου να διερευνηθούν τυχόν αντιφάσεις ανάμεσα στη θεωρία και στην πράξη, όταν οι βιβλιοθηκονόμοι αντιμετωπίζουν προκλήσεις με την επιλογή και κυκλοφορία θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού. Εν συνεχεία, μετά από έγγραφη συγκατάθεση των συμμετεχόντων στην έρευνα, οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και μεταγράφηκαν από την ερευνήτρια.

Τέλος, ακολουθήθηκε η ποιοτική μέθοδος της θεματικής ανάλυσης των δεδομένων επαγωγικά, όπως περιγράφεται σε έξι στάδια από τις Braun & Clarke (2006), προκειμένου να εντοπιστούν νοηματικά μοτίβα σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα και το εξεταζόμενο φαινόμενο.

1.3 Περιορισμοί

Η παρούσα έρευνα υπόκειται στους εξής περιορισμούς:

Αρχικά, η έρευνα εστιάζει μόνο σε δημοτικές βιβλιοθήκες και όχι σε άλλα είδη βιβλιοθηκών, όπως ακαδημαϊκές, σχολικές, ειδικές. Είναι σκόπιμο επίσης να αναφερθεί ότι, ενώ οι δημοτικές βιβλιοθήκες ανήκουν μαζί με τις δημόσιες βιβλιοθήκες στη γενικότερη κατηγορία των λαϊκών βιβλιοθηκών και έχουν κοινή αποστολή και στόχους, ωστόσο εξετάστηκαν μόνο βιβλιοθήκες των οποίων τον διοικητικό έλεγχο ασκούν οι δημοτικές αρχές, καθώς η ερευνήτρια διαμένει στην Περιφέρεια Αθηνών στην οποία δεν υπάρχει ικανός αριθμός δημοσίων βιβλιοθηκών προς διερεύνηση.

Επίσης, η παρούσα μελέτη αφορά στη διαχείριση (επιλογή και κυκλοφορία) του έντυπου υλικού των δημοτικών βιβλιοθηκών και συνεπώς δεν διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων κατά τη διαχείριση άλλου τύπου υλικού, π.χ. οπτικοακουστικό υλικό και ηλεκτρονικές πηγές.

Επίσης, περιορισμοί τίθενται από τον τύπο των υποκειμένων στην έρευνα, καθώς συμμετείχαν μόνο βιβλιοθηκονόμοι και όχι άλλοι πιθανώς εμπλεκόμενοι στη λειτουργία των δημοτικών βιβλιοθηκών, όπως αναγνώστες-χρήστες και εκπρόσωποι των δημοτικών αρχών που έχουν εποπτεύοντα ρόλο.

Επιπροσθέτως, ο αριθμός των συμμετεχόντων βιβλιοθηκονόμων από ισάριθμες βιβλιοθήκες της διοικητικής Περιφέρειας Αθηνών ήταν μικρός, εννέα τον αριθμό (9), και εξ αυτού η γενικευσιμότητα των αποτελεσμάτων προσκρούει τόσο στον μικρό αριθμό του δείγματος όσο και της γεωγραφικής περιοχής που καλύπτει η έρευνα.

Περιορισμοί, συνεπακόλουθα, τίθενται και από την μεθοδολογική προσέγγιση που επιλέχθηκε, καθώς η ποιοτική έρευνα, στοχεύοντας σε ένα, κατά κανόνα, μικρό αριθμό δείγματος, δεν αξιώνει την γενικευσιμότητα των αποτελεσμάτων με όρους που χρησιμοποιεί η ποσοτική στατιστική ανάλυση. Αντιθέτως, η παρούσα έρευνα εστιάζει στη διεισδυτική και πλούσια καταγραφή, ανάλυση και ερμηνεία του υπό εξέταση φαινομένου.

Επίσης, μολονότι καταγράφηκαν κατά τις συνεντεύξεις, δεν εξετάστηκαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, όπως ηλικία, φύλο, επίπεδο εκπαίδευσης, έτη προϋπηρεσίας στο επάγγελμα, καθώς και άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κοινότητας που εξυπηρετούν, όπως μέγεθος, τύπος (π.χ. αστική, αγροτική) και πολιτική στάση (συντηρητική, ουδέτερη ή προοδευτική) τα οποία ενδέχεται να επηρεάζουν τις αντιλήψεις και συμπεριφορά των βιβλιοθηκονόμων σχετικά με τη διαχείριση θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού. Τα χαρακτηριστικά αυτά θα μπορούσαν να αναδείξουν αιτιώδεις σχέσεις του υπό μελέτη φαινομένου, γεγονός που προσιδιάζει σε ποσοτικές έρευνες και εξ αυτού παρέμειναν εκτός του ερευνητικού ενδιαφέροντος της παρούσας έρευνας.

Τέλος, περιορισμοί τίθενται και από τη μεθοδολογική προσέγγιση ανάλυσης των δεδομένων, καθώς η ποιοτική θεματική ανάλυση που υιοθετήθηκε ενέχει το στοιχείο της υποκειμενικότητας στην κατανόηση και ερμηνεία του φαινομένου από τον ερευνητή. Καθώς η ερευνήτρια συμμετείχε σε όλη τη διαδικασία παραγωγής και συλλογής των δεδομένων με την ενεργή προσωπική της διάδραση με τους συμμετέχοντες, την απομαγνητοφώνηση και μεταγραφή των συνεντεύξεων, την κωδικοποίηση του υλικού σε όλα του τα στάδια μέχρι και την εξαγωγή των τελικών συμπερασμάτων, αυτομάτως καθίσταται ερευνητικό εργαλείο για την αφομοίωση, κατανόηση και ερμηνεία των συλλεχθέντων δεδομένων, με όση υποκειμενικότητα αυτό συνεπάγεται. Ωστόσο, αυτή η υποκειμενικότητα περιορίζεται από το γεγονός ότι η υποκειμενική αντίληψη του ερευνητή συνεισφέρει στη διαμόρφωση μιας πλούσιας και σύνθετης θεώρησης της πραγματικότητας.

1.4 Ορισμοί

Για την πληρέστερη κατανόηση των όρων-κλειδιών που χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία δίνονται οι κάτωθι ορισμοί:

Λογοκρισία: «Λογοκρισία είναι ο σκόπιμος περιορισμός, εκ μέρους ενός κρατικού ή μη κρατικού φορέα, της διαθεσιμότητας, της πρόσβασης ή της μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών σε πρόσωπα ή μεταξύ προσώπων» (IFLA, 2019, σ. 1).

Αυτολογοκρισία: «Συνειδητές ή ασυνείδητες επιλογές από βιβλιοθηκονόμους και άλλους εργαζόμενους στην πληροφόρηση να μην παρέχουν πρόσβαση σε συγκεκριμένα

έργα εξαιτίας του φόβου ή της αβεβαιότητας σχετικά με την αντίδραση των αρχών ή των χρηστών» (IFLA, 2019, σ. 2).

Υλικό βιβλιοθήκης: Αναφέρεται στο έντυπο υλικό που διατίθεται στη συλλογή της βιβλιοθήκης. Για τους σκοπούς αυτής της έρευνας εξαιρούνται το οπτικοακουστικό υλικό και οι ηλεκτρονικές πηγές και πληροφορίες προσβάσιμες μέσω του διαδικτύου.

Διαχείριση υλικού: Αναφέρεται στην επιλογή και κυκλοφορία του υλικού.

Αμφιλεγόμενο υλικό: Υλικό το οποίο λόγω του περιεχομένου του δημιουργεί προβλήματα ελεύθερης έκφρασης. Ως τέτοιο μπορούμε να αναφέρουμε περιεχόμενο σχετικά που «περιλαμβάνει βωμολοχίες, σεξουαλικότητα (ετεροφυλοφιλία, ομοφυλοφιλία και περιγραφές σεξουαλικής δραστηριότητας), θρησκεία / μαγεία, βία / τρόμο, εξέγερση, ρατσισμό/σεξισμό, χρήση/κατάχρηση ουσιών, αυτοκτονία/θάνατο, έγκλημα, κακή συμπεριφορά και καταθλιπτικό/αρνητικός τόνο» (Coley, 2002, σ. 7)

Αντίληψη : «Η άποψη που έχει διαμορφώσει κανείς για ένα θέμα, ο τρόπος με τον οποίο συλλαμβάνει κανείς ένα φαινόμενο, καθώς και η τοποθέτησή του απέναντι σε αυτό» (Μπαμπινιώτης, 2012, σ. 253).

Συμπεριφορά: «Ο συγκεκριμένος τρόπος αντίδρασης του ατόμου σε εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα» (Μπαμπινιώτης, 2012, σ. 1857).

Δημοτική βιβλιοθήκη: Στην Ελλάδα η δημοτική βιβλιοθήκη εντάσσεται στην ευρύτερη κατηγορία των λαϊκών βιβλιοθηκών με κοινή αποστολή και στόχους με την δημόσια βιβλιοθήκη, αλλά εποπτεύεται διοικητικά από τον Δήμο όπου ανήκει.

1.5 Διάρθρωση της Εργασίας

Η παρούσα έρευνα δομείται ως εξής:

Το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει αναλυτικά την υπάρχουσα βιβλιογραφία γύρω από το θέμα της λογοκρισίας εστιάζοντας στον χώρο των βιβλιοθηκών και πιο συγκεκριμένα των ελληνικών δημοτικών (λαϊκών) βιβλιοθηκών. Αρχικά, γίνεται σύντομη αναφορά στον ορισμό και τα είδη λογοκρισίας γενικά, ενώ στη συνέχεια διερευνάται το φαινόμενο στον χώρο των βιβλιοθηκών εξετάζοντας τις μορφές που λαμβάνει, τις πρακτικές και μεθόδους με τις οποίες ασκείται, τους λόγους που επιτρέπουν στους βιβλιοθηκονόμους να ασκούν λογοκρισία του υλικού που διαχειρίζονται, αλλά και τα ηθικά διλήμματα που οι επαγγελματίες πληροφόρησης αντιμετωπίζουν. Τέλος, για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου στη χώρα μας, παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας

των δημοσίων/δημοτικών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα και μια αδρή περιγραφή της λειτουργίας και των υπηρεσιών που προσφέρουν.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η φιλοσοφική θεώρηση στην οποία βασίζεται η έρευνα μαζί με τη μεθοδολογική προσέγγιση που έχει υιοθετηθεί. Επίσης, γίνεται αναφορά στο ερευνητικό πεδίο και παρουσιάζονται λεπτομερώς οι διαδικασίες συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Τέλος, συζητείται η εμπιστευσιμότητα της μελέτης και παρουσιάζονται ζητήματα ερευνητικής δεοντολογίας και ηθικής κατά τη διαδικασία της έρευνας.

Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει τα ευρήματα που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση και επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων. Επιχειρείται μια λεπτομερής όσο και πλούσια περιγραφή των ευρημάτων, με παράθεση αποσπασμάτων λόγου των συμμετεχόντων για την καλύτερη κατανόηση των θεμάτων που αναδείχθηκαν μέσα από τη θεματική ανάλυση.

Το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ανακεφαλαίωση των συμπερασμάτων της έρευνας σε σχέση με τους τιθέμενους ερευνητικούς στόχους και σε γίνεται συζήτηση επί των πιο σημαντικών αποτελεσμάτων σε σχέση με την εξεταζόμενη διεθνή βιβλιογραφία. Τέλος, παρουσιάζεται η συνεισφορά της έρευνας, γίνεται αναφορά για την αξιοποίησή της σε πρακτικό επίπεδο και προτείνονται μελλοντικές προσεγγίσεις για περαιτέρω έρευνα.

Κεφάλαιο 2. Βιβλιογραφική έρευνα

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει αναλυτικά την υπάρχουσα βιβλιογραφία γύρω από το θέμα της λογοκρισίας εστιάζοντας στον χώρο των βιβλιοθηκών και πιο συγκεκριμένα των ελληνικών δημοτικών (λαϊκών) βιβλιοθηκών. Αρχικά, γίνεται σύντομη αναφορά στον ορισμό και τα είδη λογοκρισίας γενικά, ενώ στη συνέχεια διερευνάται το φαινόμενο στον χώρο των βιβλιοθηκών εξετάζοντας τις μορφές που λαμβάνει, τις πρακτικές και μεθόδους με τις οποίες ασκείται, τους λόγους που επιτρέπουν στους βιβλιοθηκονόμους να ασκούν λογοκρισία στο υλικό που διαχειρίζονται, αλλά και τα ηθικά διλήμματα που οι επαγγελματίες πληροφόρησης αντιμετωπίζουν. Τέλος, για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου στη χώρα μας, παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των λαϊκών (δημοσίων/δημοτικών) βιβλιοθηκών στην Ελλάδα και μια αδρή περιγραφή της λειτουργίας και των υπηρεσιών που προσφέρουν.

2.1 Λογοκρισία

2.1.1 Ορισμός λογοκρισίας

Ο όρος «**λογοκρισία**» (**censorship**) ανάγεται στην αρχαία Ρώμη, καθώς προέρχεται από το λατινικό ρήμα *censeo* (*censere*: απαρεμφατικός τύπος, που σημαίνει εκτιμώ, απογράφω). Σύμφωνα με το Λατινοελληνικό Λεξικό του Κουμανούδη (1972), ως *sensor* (τιμητής, κήνσορας) αποκαλούνταν στη Ρώμη οι ανώτεροι κρατικοί αξιωματούχοι που εξέταζαν και απέγραφαν το όνομα, τα κτήματα και τον βίο των πολιτών. Κατά την εξέταση αυτή, απογραφόταν ο κάθε πολίτης και σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής κατατασσόταν σε ανάλογη φυλή και τάξη, ενώ ο χαρακτηριζόμενος ως ανάξιος κατατασσόταν, προς ατίμωσή του, σε ταπεινότερη τάξη. Βλέπουμε, συνεπώς, ότι ο κήνσορας είχε ως έργο όχι μόνο να εκτιμά την περιουσία των πολιτών, αλλά και να ελέγχει τα ήθη τους. Ο έλεγχος αυτός των πράξεων, κυρίως των Συγκλητικών, και ο χαρακτηρισμός τους ως επίμεμπτος είχε ως αποτέλεσμα την «ατιμία» τους και την έκπτωση από το αξίωμά τους (Νάκος, 2008).

Όπως γίνεται αντιληπτό, η πράξη της λογοκρισίας ενέχει α) την έννοια της εξουσίας και ισχύος που κατέχουν τα μέλη μιας κοινότητας να κρίνουν και να επικρίνουν τη γνώμη και τις πράξεις των άλλων και β) το στοιχείο της περιστολής και, πολλάκις, καταστολής του λόγου, της ελεύθερης έκφρασης και δράσης.

Διερευνώντας την «οντολογία» της λογοκρισίας, δηλ. τι είναι λογοκρισία, ο Moltz (1991, σ. 18) διαπιστώνει ότι είναι «*δύσκολο να οριοθετηθεί*», καθώς δεν υπάρχει ένας ορισμός με τον οποίο να συμφωνούν όλοι (Oppenheim & Smith, 2004), μια και η έννοια είναι ρευστή, ακόμα και στον νομικό προσδιορισμό της (Duthie, 2010). Ωστόσο, θα μπορούσαμε να ορίσουμε τη λογοκρισία ως «*την επιβολή ελέγχου και περιορισμών στη δημόσια έκφραση ιδεών και αντιλήψεων, όταν πιστεύεται πως έχουν το χαρακτήρα και τη δυνατότητα υπονόμησης της κρατικής εξουσίας ή του ηθικού, πολιτικού και κοινωνικού συστήματος, τα οποία η κρατική εξουσία, ομάδες ατόμων ή συγκεκριμένα άτομα θεωρούν ως προορισμό τους να προστατεύσουν*» (ΛΚΕ 1958-66, όπως παρατίθεται στην Περρή (2006). Συνεπώς, η λογοκρισία σχετίζεται με τον περιορισμό της πνευματικής ελευθερίας, δηλαδή της ελεύθερης έκφρασης των ιδεών και των αντιλήψεων των ατόμων που, άλλωστε, αποτελεί συνταγματικά κατοχυρωμένο ανθρώπινο δικαίωμα. Όπως αναφέρει ο Βαλαωρίτης (2008, σ. 57), «*η απαγόρευση είναι το βασικό συστατικό στοιχείο της λογοκρισίας*».

Η απαγόρευση αυτή εκτείνεται σε όλες τις μορφές και εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας και αφορά την πολιτική, τη θρησκεία, τον Τύπο, την καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία και καθετί που είναι προϊόν της ανθρώπινης πνευματικής δραστηριότητας. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η λογοκρισία δεν αφορά μόνο τους κρατικούς μηχανισμούς εξουσίας, όπως το κράτος και την εκκλησία που εμφανίζονται διαχρονικά ως οι κατεξοχήν θεσμοί λογοκρισίας, αλλά διαχέεται και σε άλλα πεδία, όπως εκείνα της τέχνης και του λόγου.

Σύμφωνα με τον Γκλαβίνα (2016, σ. 167), «*η λογοκρισία, ως επιβολή ελέγχου και περιορισμών στη δημόσια έκφραση ιδεών και αντιλήψεων, αποτελεί ισχυρό μέσο διατήρησης της εξουσίας και προάσπισης του ιδεολογικού, πολιτικού και κοινωνικού αξιακού συστήματος που η κρατική ή άλλες μορφές εξουσίας πρεσβεύουν*». Ως εκ τούτου, η λογοκρισία στηρίζεται σε ένα ισχυρό πλέγμα εξουσιαστικών σχέσεων που μάλιστα αναπαράγονται βασισμένες στις κοινωνικές ανισότητες. Όπως αναφέρει ο Χριστόπουλος (2016, σ. 296), «*λογοκρισία υπάρχει, επειδή υπάρχει ανισότητα. Λογοκρισία μεταξύ ίσων δεν νοείται*». Η λογοκρισία, επομένως, ως πράξη και πρακτική εκπορεύεται από μηχανισμούς που βασίζονται σε σχέσεις εξουσίας με σκοπό τον έλεγχο του λόγου στη δημόσια σφαίρα, με διάφορα μέτρα και με κίνητρα ιδεολογικής, πολιτικής ή ηθικής φύσης.

2.1.2 Είδη λογοκρισίας

Επιχειρώντας να προσδιορίσουμε την τυπολογία του λογοκριτικού φαινομένου, αυτή ποικίλλει ανάλογα με την ερμηνευτική προσέγγιση που κάθε φορά επιτελείται. Χρησιμοποιώντας ως κριτήριο τον χρόνο εφαρμογής της λογοκρισίας, ο Χριστόπουλος (2016) την διακρίνει σε **κατασταλτική λογοκρισία**, **προληπτική λογοκρισία** και **αυτολογοκρισία**.

Η **κατασταλτική λογοκρισία** εφαρμόζεται με την άμεση απαγόρευση της εκφοράς του λόγου μετά τη δημοσιοποίησή του. Αποτελεί την παραδοσιακή μορφή λογοκρισίας που συναντάται σε ανελεύθερα καθεστώτα και ιστορικές περιόδους όπου με βία καταστέλλεται η ελευθερία έκφρασης, καθώς θεωρείται απειλή για την, κατά κύριο λόγο, κρατική εξουσία. Έτσι, τα έργα που χαρακτηρίζονται «επικίνδυνα» από την κρατική εξουσία είτε δεν παρουσιάζονται δημοσίως είτε «αποκαθλώνονται» είτε -ακόμα χειρότερα- καταστρέφονται. Ως παράδειγμα κατασταλτικής εξουσίας θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το κάψιμο των «επικίνδυνων», για το ναζιστικό καθεστώς, βιβλίων στη Γερμανία.

Η **προληπτική λογοκρισία**, από την άλλη, εμφανίζεται με την παύση της έκφρασης του λόγου πριν από τη δημοσιοποίησή του. Διακρίνεται σε επίσημη ή άμεση και άτυπη ή έμμεση. Στην **επίσημη ή άμεση προληπτική λογοκρισία**, η κρατική ή μη εξουσία απαγορεύει την κυκλοφορία ενός έργου, χαρακτηρίζοντάς το ως επικίνδυνο, βλάσφημο, άσεμνο ή προσβλητικό. Χαρακτηριστικό των ολοκληρωτικών και αυταρχικών καθεστώτων, όπως την περίοδο της Χούντας όπου λειτουργούσε η Επιτροπή Λογοκρισίας, η επίσημη λογοκρισία εκλείπει από τα φιλελεύθερα και δημοκρατικά πολιτεύματα. Ωστόσο, η **άτυπη ή έμμεση λογοκρισία** αποτελεί ένα φαινόμενο, θα λέγαμε, γενικευμένο, μια και εμφανίζεται σε όλα τα επίπεδα των ιεραρχικών δομών. Έτσι, τη θέση της απροκάλυπτης και εξόφθαλμης λογοκρισίας λαμβάνουν πρακτικές εξουδετέρωσης, αποσιώπησης και υποτίμησης του λόγου, ώστε αυτός να καταστεί ανενεργός και τελικά δυσπρόσιτος ή, ακόμα χειρότερα, απροσπέλαστος. Ο χώρος της δημοσιογραφίας και των ΜΜΕ εν γένει αποτελούν ένα τέτοιο πλαίσιο «βελούδινης» λογοκρισίας, όταν παρουσιάζουν ατελώς και επιλεκτικά όψεις των γεγονότων, χειραγωγώντας και διαμορφώνοντας την κοινή γνώμη. Σε κάθε περίπτωση, η προληπτική λογοκρισία αποτελεί μια πράξη ισχύος με στόχο την προστασία του υποκειμένου που εκφράζεται, την προστασία της κοινότητας στην οποία το υποκείμενο απευθύνεται ή την προστασία της εξουσίας του λογοκριτή (Χριστόπουλος, 2016). Τόσο στην προληπτική όσο και στην κατασταλτική λογοκρισία, ο λογοκριτής αναλαμβάνει τον ρόλο του θεματοφύλακα των αξιών της κοινωνίας, της αισθητικής και ηθικής αντίληψης της κοινότητας στην οποία απευθύνεται, είτε με πατερναλιστικό είτε με αυταρχικό τρόπο.

Ο τρίτος τύπος λογοκρισίας, η **αυτολογοκρισία**, έχει χαρακτηριστεί ως η πιο σημαντική και επικίνδυνη μορφή λογοκρισίας, μια και είναι «αόρατη» (Βαλαωρίτης, 2008). Γεννάται στο πεδίο του εσωτερικού κόσμου του ατόμου, πριν ακόμα αρθρωθεί ο λόγος και επιτελείται είτε συνειδητά είτε ασύνειδα. Αυτός ο εσωτερικός μας «κόφτης», όπως πολύ εύστοχα τον χαρακτηρίζει ο Χριστόπουλος (2016), καθορίζει τι πρέπει και μπορεί να λεχθεί και τι όχι και θέτει αυτοπεριορισμούς που καθορίζονται από ένα εξωτερικό περιοριστικό πλαίσιο. Με άλλα λόγια, το άτομο λαμβάνει αποφάσεις τέτοιες, ώστε να μην εκτεθεί σε κίνδυνο, καθώς φοβάται ότι ο λόγος και η δράση του αντιτίθεται σε δομές εξουσίας που υπαγορεύουν ή «επιτρέπουν» το τι μπορεί να ειπωθεί στη δημόσια σφαίρα. Χαρακτηριστική η περίπτωση των καλλιτεχνών στα χρόνια της Επταετίας που αυτολογοκρίνονταν, προκειμένου να εγκριθούν προς δημοσίευση τα έργα τους από την Επιτροπή Λογοκρισίας, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο, πολλές φορές, νέους τρόπους επικοινωνίας, επινοώντας έναν λόγο αλληγορικό ή υπαινικτικό. Σήμερα, σε μια εποχή ιδεολογικών αντιπαραθέσεων και αντικρουόμενων απόψεων, οι περιπτώσεις αυτολογοκρισίας, σχεδόν πάντα δυσδιάκριτες και άδηλες μια και το άτομο δύσκολα το συνειδητοποιεί ή το παραδέχεται δημόσια, αφορούν κυρίως θέματα τα οποία θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε αμφιλεγόμενα και τα οποία δημιουργούν προβλήματα ελεύθερης έκφρασης. Ως τέτοια μπορούμε να αναφέρουμε τη στάση του ατόμου απέναντι στο διαφορετικό, είτε πρόκειται για τρόπο σκέψης είτε θρησκεία, χρώμα, φύλο και φυλή. Σε κάθε περίπτωση, η αυτολογοκρισία που αναμφίβολα σχετίζεται με τον φόβο «οδηγεί... την κοινωνία στην απώλεια δικαιωμάτων και ελευθεριών, αποτελώντας ένα από τα ισχυρότερα όπλα επιβολής, αφού έχει το πλεονέκτημα να μην αφήνει ίχνη» (Γκλαβίνας, 2018, σ. 169).

Στην συνέχεια, στην ενότητα 2.2, θα εξεταστεί διεξοδικότερα το φαινόμενο και οι μορφές που λαμβάνει στον χώρο των βιβλιοθηκών.

2.1.3 Σύντομη αναφορά σε περιπτώσεις λογοκρισίας σε λογοτεχνικά είδη του έντυπου λόγου

Σύμφωνα με τους Green & Karolides (2005), η λογοκρισία είναι ένα φαινόμενο διεθνές, συνεχές και διαδεδομένο αλλά δεν είναι αμιγώς μονολιθικό. Ό,τι θεωρείται υψίστης σημασίας για ένα έθνος ή κοινότητα δεν είναι αυτονόητο ότι εννοείται και για κάποιο άλλο. Γι'αυτό, οι μέθοδοι, οι πρακτικές, οι εμπειρίες και οι διαστάσεις της λογοκρισίας μεταβάλλονται μέσα στον χρόνο και εξαρτώνται από το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και τις

ηθικές αξίες που επικρατούν σε κάθε εποχή και χώρα. Ωστόσο, η λογοκρισία παραμένει ένα πιεστικό ζήτημα σε ολόκληρο τον κόσμο (Kidd, 2009).

Αν και πράξεις λογοκρισίας έχουν εμφανιστεί σε όλες τις μορφές της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας, από τη μουσική, τις εικαστικές τέχνες μέχρι τον κινηματογράφο και το θέατρο, ο γραπτός λόγος και, δη, ο λογοτεχνικός λόγος, όπως εκφράζεται μέσα από τα βιβλία, αποτελεί διαχρονικά το κατεξοχήν πεδίο δράσης της λογοκρισίας. Η δίωξη βιβλίων και συγγραφέων είναι τόσο παλιά όσο και η ίδια η λογοκρισία (Πετσίνη & Χριστόπουλος, 2016). Τα βιβλία ως φορείς έκφρασης και μέσο διάδοσης των ιδεών είναι από τα πρώτα «θύματα» της λογοκρισίας, καθώς το περιεχόμενό τους μπορεί να θεωρηθεί βλάσφημο, προσβλητικό, ανατρεπτικό και επικίνδυνο για την επίσημη εξουσία και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς της. Ας θυμηθούμε τον κατάλογο των απαγορευμένων βιβλίων (*Index librorum prohibitorum*) που συνέταξε το 1564 η Καθολική Εκκλησία ως αντίδραση στο κίνημα της Μεταρρύθμισης και ίσχυσε μέχρι το 1966. Στους καταλόγους αυτούς, γνωστούς ως Κώδικες, η Καθολική Εκκλησία λογοκρινε βιβλία χαρακτηρίζοντάς τα είτε ανήθικα είτε αιρετικά (Κυριάκη-Μάνεση, 2016). Από τότε, «η ναζιστική Γερμανία, η Ρωσία του Στάλιν, το απαρτχάιντ στη Νότια Αφρική και πολλά κράτη σήμερα, καθιέρωσαν συστηματικό έλεγχο ιδεών ως μέρος ενός ευρύτερου ιδεολογικού και κοινωνικού ελέγχου» (Hannabuss & Allard, 2001). Στα πλαίσια αυτού του ελέγχου έχει παρατηρηθεί αυτό που η Duthie (2010) χαρακτηρίζει ως τη χειρότερη μορφή λογοκρισίας, τη «βιβλιοκτονία» (*libricide*), δηλ. την καθολική καταστροφή των βιβλιοθηκών και των συλλογών τους, με σκοπό την πλήρη καταστολή της διάχυσης των ιδεών και της πρόσβασης στην πληροφορία, ενώ η Saunders (2013) σε πολιτικό επίπεδο θεωρεί την «βιβλιοκτονία» ως έναν τρόπο καταστολής της πολιτιστικής ταυτότητας ενός κατεχόμενου έθνους από τον κατακτητή του.

Στην παρούσα ενότητα, επιχειρείται μια σύντομη αναφορά σε λογοτεχνικά έργα που έχουν λογοκριθεί στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες, άλλοτε με απαγόρευση της κυκλοφορίας τους από τη θεσμοθετημένη εξουσία και άλλοτε με τον έμμεσο αποκλεισμό τους, καθώς αποτέλεσαν αντικείμενο έντονων αντιδράσεων και αντιπαραθέσεων από διάφορες κοινωνικές ομάδες. Αισχρολογία, αιρετικές απόψεις, πολιτικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις, βλασφημία, προσβλητικός λόγος προς το φυλετικό, πολιτιστικό ή εθνοτικό υπόβαθρο διαφόρων ομάδων, το φύλο ή τη σεξουαλικότητα είναι μερικοί μόνο από τους λόγους που διαχρονικά επικαλούνται οι λογοκριτές (Grace Akers, 2012).

Ενδεικτικά αναφέρονται μερικά από τα λογοτεχνικά, ξενόγλωσσα και ελληνικά, βιβλία που επικρίθηκαν, διώχθηκαν ή απαγορεύτηκαν:

- « Το Δεκαήμερο» του Βοκκάκιου,
- «Ο Έμπορος της Βενετίας» του Σαίξπηρ,
- «Η Αλίκη στη χώρα των θαυμάτων» του Λιούις Κάρολ,
- «Οι περιπέτειες του Τομ Σόγιερ» και οι «Περιπέτειες του Χάκλμπερι Φιν» του Μαρκ Τουέιν,
- «Οδυσσέας» του Τζέιμς Τζόις,
- « Οι Εξομολογήσεις» του Ζαν Ζακ Ρουσό,
- «Τροπικός του Αιγόκερου» και «Τροπικός του Καρκίνου» του Χένρι Μίλερ,
- «1984» του Τζόρτζ Όργουελ,
- Έργα του Μαρκήσιου ντε Σαντ,
- «Ο Εραστής της Λαίδης Τσάτερλι» του Ντ. Χ. Λόρενς,
- «Φάνι Χιλ» του Τζον Κλέλαντ,
- «Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ»,
- «Χίλιες και μια νύχτες»,
- «Σατανικοί στίχοι» του Σαλμάν Ρουσντί,
- « Άνθρωποι και ποντίκια» του Τζον Στάνιμπεκ,
- «Ξέρω γιατί τραγουδάει το φυλακισμένο πουλί» της Μάγια Αγγέλου,
- «Ο Τελευταίος πειρασμός» και «Ο Καπετάν Μιχάλης» του Νίκου Καζαντζάκη,
- «Μ εις την ν» του Μίμη Ανδρουλάκη,
- «Η Πάπισσα Ιωάννα» του Εμμανουήλ Ροΐδη,
- «Ζιγκ-ζαγκ στις νεραντζιές» της Έρης Σωτηροπούλου,
- «Ο Μέγας Ανατολικός» του Ανδρέα Εμπειρικού.

2.2 Λογοκρισία και βιβλιοθήκες

2.2.1 Η έννοια της πνευματικής ελευθερίας και της λογοκρισίας στις βιβλιοθήκες

Η **πνευματική ελευθερία (Intellectual Freedom)** είναι η κατάσταση στην οποία το άτομο, ανεξάρτητο από στερεότυπα και προκαταλήψεις, έχει ελεύθερα διαμορφώσει την προσωπική του αντίληψη και κατανόηση του κόσμου γύρω του με την ανάπτυξη της κριτικής του ικανότητας. Η πνευματική ελευθερία συνδέεται άμεσα με την ελευθερία του λόγου και της έκφρασης και αποτελεί τη βάση για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, αφού η δημοκρατία προϋποθέτει σωστά και υπεύθυνα ενημερωμένους πολίτες. Επιπροσθέτως, όπως, υποστηρίζει ο Sturges (2017, σ. 168), «η πνευματική

ελευθερία είναι ο κινητήρας που μας οδηγεί σε μια ζωή μεγαλύτερης οικονομικής ασφάλειας, καλύτερης υγειονομικής περίθαλψης, βελτιωμένης υλικής ευημερίας, εμπλουτισμένης επικοινωνίας και πλήθους ελευθεριών που προέρχονται από την ελευθερία του νου».

Στο άρθρο 14 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975 κατοχυρώνεται το ατομικό δικαίωμα της «ελευθερίας της πνευματικής κίνησης», που σημαίνει ότι ο κάθε άνθρωπος μπορεί να εκδηλώνει τις σκέψεις του ελεύθερα με όποια μορφή ή έκφραση αυτές μπορεί να εξωτερικευτούν, ενώ στο ίδιο άρθρο, παρ. 2, η λογοκρισία απαγορεύεται ρητά: 1. *«Καθέννας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους. 2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται».* Επίσης, με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, προστέθηκε το άρθρο 5^Α που κατοχυρώνει το δικαίωμα του ατόμου στην πληροφόρηση και τη συμμετοχή του στην Κοινωνία της Πληροφορίας, αναγνωρίζοντας, έτσι, ότι βασικό στοιχείο της πνευματικής ελευθερίας αποτελεί η ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία.

Αντίστοιχα, η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που υιοθέτησε ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) το 1948, αναφέρει ρητά στο άρθρο 19 ότι: *«Καθέννας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης και από όλο τον κόσμο».* Επίσης, η πνευματική ελευθερία, ως άρρηκτα συνδεδεμένη με το δικαίωμα του ατόμου να παράγει ελεύθερα σκέψεις, να λαμβάνει πληροφορίες και να τις μεταδίδει χωρίς περιορισμούς, αντικατοπτρίζεται και σε άλλες διεθνείς συμβάσεις συμπεριλαμβανομένων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (άρθρο 10, παρ.1) και του Διεθνούς Συμφώνου για τα Πολιτικά και Αστικά Δικαιώματα (άρθρο 19) (Akran & Akran, 2018). Συγκεκριμένα, στο τελευταίο αναφέρεται: *«Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σε έντυπα, σε κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του».*

Οι βιβλιοθήκες, ως φορείς διαχείρισης της γνώσης, αποτελούν τον κατεξοχήν χώρο όπου προάγεται η πνευματική ελευθερία με την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών μέσω του υλικού και των τεχνολογικών μέσων που διαθέτουν. Άλλωστε, η απρόσκοπτη και ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία και η εξασφάλιση της δυνατότητας και του δικαιώματος σε

όλους τους χρήστες της βιβλιοθήκης να διατηρούν και να εκφράζουν ακόμα και διαφορετικές, όσο και αποκλίνουσες, μεταξύ τους απόψεις αποτελούν θεμέλιο της πνευματικής ελευθερίας. Όπως αναφέρει η Oltmann (2016a), η πνευματική ελευθερία αποτελεί βασική αξία της βιβλιοθηκονομίας ως επιστήμης και επαγγέλματος, ενώ κατέχει κεντρική θέση στην αποστολή των βιβλιοθηκών (Burke, 2011). Συνεπώς, οι βιβλιοθήκες οφείλουν να λειτουργούν ως περιβάλλοντα που καλλιεργούν, προάγουν και διασφαλίζουν, χωρίς περιορισμούς και προκαταλήψεις, την ποιότητα, ακρίβεια και αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών πληροφόρησης.

Χαρακτηριστικά, η Ένωση Αμερικανικών Βιβλιοθηκών (American Library Association, ALA, 2007) ορίζει την πνευματική ελευθερία ως *«το δικαίωμα κάθε ατόμου να αναζητά και να λαμβάνει πληροφορίες από όλες τις απόψεις χωρίς περιορισμούς. Παρέχει ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις εκφράσεις ιδεών μέσω των οποίων μπορεί να διερευνηθεί οποιαδήποτε και κάθε πλευρά μιας ερώτησης, αιτίας ή κίνησης»*. Οι θέσεις αυτές απηχούν τις αρχές που διέπουν την Πρώτη Τροποποίηση (First Amendment) του Συντάγματος των ΗΠΑ και αποτελούν τον θεμελιώδη λίθο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Οι βιβλιοθήκες, στηρίζοντας την ενεργή δράση των πολιτών, μέσω της ανάπτυξης των προσωπικών τους απόψεων και του δικού τους τρόπου σκέψης, όχι μόνο υπηρετούν το ιδεώδες της πνευματικής ελευθερίας, αλλά και ενισχύουν τις δημοκρατικές διαδικασίες (Sturges, 2017). Όπως σημειώνουν οι Foster & McMenemy (2012), η «πρόσβαση στην πληροφορία» είναι μια οικουμενική αξία των βιβλιοθηκονόμων, με την «πνευματική ελευθερία» επίσης συχνά να αναγνωρίζεται σε παγκόσμια κλίμακα.

Ωστόσο, στην έννοια της πνευματικής ελευθερίας, τόσο ως θεωρία αλλά κυρίως ως πράξη, αντιτίθεται η **λογοκρισία (censorship)**, φαινόμενο που παρατηρείται πολύ συχνά στον χώρο των βιβλιοθηκών. Σύμφωνα με την ALA (2007), λογοκρισία είναι *«η καταστολή ιδεών και πληροφοριών που ορισμένα άτομα, ομάδες ή κυβερνητικοί αξιωματούχοι - βρίσκουν δυσάρεστες ή επικίνδυνες»*. Επιχειρώντας μια διεξοδικότερη αναφορά στην «οντολογία» της λογοκρισίας από τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα, μπορούμε να αναφέρουμε τους εξής ορισμούς. Σύμφωνα με την Knox (2014b), η λογοκρισία είναι μια σειρά από πρακτικές που περιλαμβάνουν την επέμβαση σε κάποιο κείμενο, την κοπή σελίδων από ένα βιβλίο ή την άρνηση πρόσβασης σε κάποιο υλικό. Οι Prebor & Gordon (2015) ορίζουν τη λογοκρισία ως μια πράξη που στόχο έχει να παρεμποδίσει την πρόσβαση στα βιβλία ή σε πληροφορίες με την αιτιολογία ότι το περιεχόμενο τους είναι επικίνδυνο ή βλαπτικό για τους αναγνώστες. Συνοψίζοντας τη συνεκτική ουσία που βρίσκεται στην καρδιά του λογοκριτικού φαινομένου στις βιβλιοθήκες, η Moody (2005, σ. 139)

υπογραμμίζει ότι η λογοκρισία περιλαμβάνει «ενέργειες που περιορίζουν σημαντικά την ελεύθερη πρόσβαση στις πληροφορίες», ενώ προσθέτει ότι είναι ένας όρος δύσκολος να προσδιοριστεί, καθώς ως έννοια και πρακτική μεταβάλλεται διαχρονικά από τη στάση των κοινοτήτων μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα. Ωστόσο, όπως υποστηρίζουν οι Orpenheim & Smith (2004), πίσω από τους ορισμούς για την λογοκρισία, η γενική αίσθηση που υπάρχει είναι η παρακράτηση του δικαιώματος της πρόσβασης.

2.2.2 Επαγγελματικοί οργανισμοί, επαγγελματική δεοντολογία και λογοκρισία

Όπως και άλλοι επαγγελματικοί χώροι, έτσι και η επιστήμη της Βιβλιοθηκονομίας έχει αναπτύξει ένα σύνολο δεοντολογικών αρχών που καθοδηγούν την αποστολή της και διέπουν τη λειτουργία της. Στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε στις σημαντικότερες πρωτοβουλίες που έχουν ληφθεί από έγκριτες βιβλιοθηκονομικές ενώσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό και που αφορούν τη στάση της βιβλιοθηκονομικής κοινότητας απέναντι στην πνευματική ελευθερία και τη λογοκρισία.

Διεθνείς οργανισμοί

Αρχικά, η **IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions - Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκών και Ινστιτούτων)**, η οποία αποτελεί την παγκόσμια «φωνή» των βιβλιοθηκών, των οργανισμών πληροφόρησης και των χρηστών τους, το 1997 πρότεινε το κείμενο με τίτλο «**Principles of Access to Information and Freedom of Expression - Αρχές της Πρόσβασης στην Πληροφόρηση και της Ελευθερίας της Έκφρασης**» στο οποίο αναφέρεται ότι «*προκειμένου να προωθηθεί η διάδοση της γνώσης, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού σε όλα τα έθνη σε ολόκληρο τον κόσμο, είναι απαραίτητο να επιτρέπεται η ελεύθερη ροή όλων των μορφών πληροφόρησης. Οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν επαγγελματική ευθύνη να παρουσιάζουν σε όλες τις βιβλιοθήκες που βρίσκονται υπό τον έλεγχό τους όλες τις απόψεις τόσο σε τρέχοντα όσο και σε ιστορικά θέματα: οι συλλογές και οι υπηρεσίες δεν πρέπει να υπόκεινται σε οποιαδήποτε μορφή ιδεολογικής, πολιτικής, φυλετικής, γλωσσικής ή θρησκευτικής λογοκρισίας. Οι βιβλιοθηκονομικές ενώσεις και οι βιβλιοθήκες πρέπει να αμφισβητούν κάθε μορφή λογοκρισίας που εμποδίζει την εκπλήρωση της ευθύνης τους για παροχή πληροφοριών και διαφώτισης*» (IFLA/CAIFE, 1997).

Δύο χρόνια αργότερα, η IFLA στο κείμενο με τίτλο «**Statement on Libraries and Intellectual Freedom - Δήλωση για τις Βιβλιοθήκες και την Πνευματική Ελευθερία**» (1999) αναφέρει ρητά ότι «*υποστηρίζει, υπερασπίζεται και προωθεί την πνευματική ελευθερία όπως ορίζεται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των*

Ηνωμένων Εθνών». Συνεχίζει αναφέροντας ότι «η δέσμευση για πνευματική ελευθερία αποτελεί βασική ευθύνη για τη βιβλιοθήκη και το επάγγελμα της πληροφορίας» και «καλεί τις βιβλιοθήκες και το προσωπικό της βιβλιοθήκης να τηρούν τις αρχές της πνευματικής ελευθερίας, της ανεμπόδιστης πρόσβασης στις πληροφορίες και της ελευθερίας έκφρασης και να αναγνωρίζουν την ιδιωτικότητα του χρήστη της βιβλιοθήκης». Στη δήλωσή της η IFLA τονίζει ότι «οι βιβλιοθήκες εξασφαλίζουν ότι η επιλογή και η διαθεσιμότητα υλικών και υπηρεσιών βιβλιοθήκης διέπονται από επαγγελματικούς λόγους και όχι από πολιτικές, ηθικές και θρησκευτικές απόψεις» και επιβεβαιώνει ότι «οι βιβλιοθήκες αποκτούν, οργανώνουν και διαδίδουν ελεύθερα τις πληροφορίες και αντιτίθενται σε κάθε μορφή λογοκρισίας. Οι βιβλιοθήκες καθιστούν τα υλικά, τις εγκαταστάσεις και τις υπηρεσίες εξίσου προσιτά σε όλους τους χρήστες. Δεν πρέπει να υπάρχουν διακρίσεις λόγω φυλής, θρησκείας, φύλου, ηλικίας ή για οποιονδήποτε άλλον λόγο» (IFLA, 1999). Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι το ανώτερο όργανο της βιβλιοθηκονομικής επαγγελματικής κοινότητας τάσσεται πασιφανώς υπέρ της πνευματικής ελευθερίας και κατά της λογοκρισίας και δίνει κατευθύνσεις προς όλους τους τύπους βιβλιοθηκών και τους βιβλιοθηκονόμους.

Σημαντική, επίσης, πρωτοβουλία της IFLA είναι η ίδρυση της **FAIFE Committee (Committee on Free Access to Information and Freedom Expression - Επιτροπή για την Ελεύθερη Πρόσβαση στις Πληροφορίες και την Ελευθερία της Έκφρασης)**, η οποία της παρέχει συμβουλές σε θέματα λογοκρισίας υλικού, διαφόρων πιέσεων που σχετίζονται με τον περιορισμό στην πρόσβαση στη βιβλιοθήκη και προωθεί δράσεις για την ενίσχυση της πνευματικής ελευθερίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Επίσης, η IFLA το 2019 δημοσίευσε το κείμενο με τίτλο «**IFLA Statement on Censorship - Δήλωση της IFLA για τη Λογοκρισία**», στο οποίο, αφού πρώτα προσδιορίζει τον όρο λογοκρισία και τις μορφές της στον χώρο των βιβλιοθηκών, στη συνέχεια επικαλείται το άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ωστόσο, αναγνωρίζει ότι «μερικοί περιορισμοί στην ελεύθερη ροή πληροφοριών και ιδεών, που είναι ευρέως αποδεκτοί, με την κατάλληλη προσοχή, ενδέχεται να περιλαμβάνουν περιορισμούς στην κυκλοφορία ή την πρόσβαση σε εγκληματικό περιεχόμενο, όπως η παιδική πορνογραφία ή η υποκίνηση τρομοκρατικής δραστηριότητας». Ειδικότερα, στο Παράρτημα 2 (Annex 2) της IFLA Statement on Censorship (2019) αναφέρεται ότι «υπάρχουν εξαιρετικές καταστάσεις στις οποίες ορισμένοι περιορισμοί στην ελεύθερη ροή της πρόσβασης στις πληροφορίες μπορεί να δικαιολογούνται για την προστασία της ασφάλειας ή των νόμιμων συμφερόντων των μελών ενός κράτους ή του ίδιου του κράτους:

- Η πρόσβαση των μικρών παιδιών σε ορισμένα ρητώς σεξουαλικά ή βίαια περιεχόμενα.
- Η κυκλοφορία της παιδικής πορνογραφίας ή απεικόνιση της σκληρότητας στα ζώα.
- Η δημοσίευση ρητορικής "μίσους" εναντίον ευάλωτων πληθυσμών».

Ωστόσο, συνεχίζει αναφέροντας ότι «ενώ μπορεί να υπάρχουν καταστάσεις όπου υπάρχουν περιορισμοί στην πρόσβαση στις πληροφορίες, αυτές πρέπει να είναι η εξαίρεση, όχι ο κανόνας, να βασίζονται σε νομική διαδικασία και να είναι εύλογες, αναλογικές και διαφανείς, παραμένοντας στο πνεύμα της Οικουμενικής Διακήρυξης». Στο ίδιο κείμενο σε οδηγίες προς τους βιβλιοθηκονόμους, τονίζεται ειδικότερα ότι κατά την ανάπτυξη της συλλογής πρέπει να καταβάλλουν προσπάθεια, ώστε να αντικατοπτρίζουν «το πλήρες φάσμα των απόψεων σχετικά με αμφιλεγόμενα θέματα ή το πλήρες φάσμα της ποικιλομορφίας στο εθνικό πλαίσιο, στηρίζοντας κυρίως τις αποφάσεις τους, σχετικά με το τι πρέπει να αγοράσουν, σε επαγγελματικούς λόγους, (ποιότητα, συχνότητα, μορφή υλικού, κόστος κ.λπ.) και όχι σε πολιτικούς ή θρησκευτικούς λόγους ή πολιτισμικές προκαταλήψεις».

Τέλος, επισημαίνουμε ότι η IFLA ως παγκόσμια οργάνωση έχει εγκρίνει το 2012 (τελευταία ενημέρωση το 2016) τον «**IFLA Code of Ethics for Librarians and Other Information Workers - Κώδικας ηθικής της IFLA για τους βιβλιοθηκονόμους και τους άλλους εργαζόμενους στον τομέα της πληροφόρησης**», ο οποίος αποτελεί οδηγό αναφοράς για τη δημιουργία των εθνικών κωδίκων ηθικής, παρέχοντας ένα σύνολο προτάσεων αναφορικά με τις γενικές δεοντολογικές αρχές του επαγγέλματος (IFLA, 2016).

Επίσης, η **UNESCO** (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό), συνέταξε το 1994 το κείμενο με τίτλο «**UNESCO Public library Manifesto - Διακήρυξη της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της UNESCO**». Η Διακήρυξη αναγνωρίζει τις δημόσιες βιβλιοθήκες ως πύλη στη γνώση που προσφέρεται στην τοπική κοινωνία. Το έγγραφο δηλώνει ότι οι δημόσιες βιβλιοθήκες θα πρέπει να παρέχουν πρόσβαση σε όλα τα μέλη μιας κοινότητας, «ανεξαρτήτως ηλικίας, φυλής, φύλου, εθνικότητας, γλώσσας και κοινωνικής τάξης». Στη Διακήρυξη τονίζεται ότι «οι συλλογές και οι υπηρεσίες είναι αναγκαίο να μην αποτελούν το αντικείμενο οποιασδήποτε μορφής ιδεολογικής, πολιτικής ή θρησκευτικής λογοκρισίας ή εμπορικών πιέσεων» (UNESCO, 1994). Συνεπώς, οι δημόσιες βιβλιοθήκες θα πρέπει να δημιουργούν συλλογές χωρίς αποκλεισμούς και να μένουν μακριά από τη λογοκρισία και κάθε είδους επιρροή.

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Στις ΗΠΑ, η **ALA (American Library Association - Ένωση Αμερικανικών Βιβλιοθηκών)**, ο εθνικός οργανισμός για τις βιβλιοθήκες και τους βιβλιοθηκονόμους, από τις απαρχές του 20^{ου} αιώνα έχει συντάξει και αναθεωρήσει μια σειρά από κείμενα που εκφράζουν τις δεοντολογικές αρχές της επιστήμης της Βιβλιοθηκονομίας σχετικά με ζητήματα πνευματικής ελευθερίας και λογοκρισίας.

Το 1939 η ALA, ανταποκρινόμενη στις νέες απαιτήσεις, προσδοκίες αλλά και προκλήσεις γύρω από το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου, συνέταξε το ονομαζόμενο **Library Bill of Rights (Βιβλίο Δικαιωμάτων της Βιβλιοθήκης)** το οποίο απηχεί την Πρώτη Τροποποίηση (First Amendment) του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών και εναρμονίζεται με τις δηλώσεις της IFLA. Το Library Bill of Rights εκφράζει την επίσημη θέση της ALA αναφορικά με τη λογοκρισία και περιλαμβάνει έξι αρχές που πρέπει να καθοδηγούν τις υπηρεσίες των βιβλιοθηκών προς τους χρήστες τους. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στις αρχές εκείνες που περισσότερο αφορούν το ζήτημα της πνευματικής ελευθερίας (ALA, 2006):

«I. Βιβλία και άλλοι πόροι βιβλιοθηκών πρέπει να παρέχονται για το ενδιαφέρον, την πληροφόρηση και τη διαφώτιση όλων των ανθρώπων της κοινότητας που εξυπηρετεί η βιβλιοθήκη. Τα υλικά δεν πρέπει να αποκλείονται λόγω της προέλευσης, του υπόβαθρου ή των απόψεων αυτών που συμβάλλουν στη δημιουργία τους.

II. Οι βιβλιοθήκες θα πρέπει να παρέχουν υλικό και πληροφορίες που να παρουσιάζουν όλες τις απόψεις σχετικά με τα τρέχοντα και ιστορικά ζητήματα. Τα υλικά δεν πρέπει να απαγορεύονται ή να απομακρύνονται εξαιτίας της κομματικής ή δογματικής αποδοκιμασίας τους.

III. Οι βιβλιοθήκες πρέπει να αμφισβητούν τη λογοκρισία κατά την εκπλήρωση της ευθύνης τους για παροχή πληροφοριών και διαφώτισης.

IV. Οι βιβλιοθήκες θα πρέπει να συνεργάζονται με όλα τα άτομα και τις ομάδες που ασχολούνται με την αντίσταση στον περιορισμό της ελεύθερης έκφρασης και της ελεύθερης πρόσβασης σε ιδέες».

Όπως προκύπτει από τις δηλώσεις II-IV, γίνεται σαφές ότι η λογοκρισία είναι απαράδεκτη για το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου, χωρίς ωστόσο να δίνονται σαφείς οδηγίες για την αντιμετώπισή της στην καθημερινή πρακτική.

Άλλη πρωτοβουλία της ALA το 1953 αποτελεί το **Freedom to Read Statement (Δήλωση ελευθερίας για ανάγνωση)**, που αφορά βιβλιοθηκονόμους, βιβλιοπώλες και εκδότες. Το Freedom to read statement περιλαμβάνει επτά προτάσεις που καθορίζουν τις

υποχρεώσεις των αναφερόμενων επαγγελματιών, προκειμένου να διασφαλιστεί η ελευθερία της ανάγνωσης χωρίς λογοκριτικές προθέσεις. Χαρακτηριστικά, η πρώτη πρόταση αναφέρει: «Είναι προς το δημόσιο συμφέρον οι εκδότες και οι βιβλιοθηκονόμοι να διαθέτουν την ευρύτερη ποικιλία απόψεων και εκφράσεων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που είναι ανορθόδοξες, μη δημοφιλείς ή θεωρούνται επικίνδυνες από την πλειοψηφία» (ALA, 2006), υπογραμμίζοντας, έτσι, την σημαντικότητα που κατέχουν οι φωνές της μειονότητας, βάζοντας φραγμούς σε προσπάθειες κατάργησης, επισήμανσης ή λογοκρισίας βιβλίων.

Επίσης, καθοριστικός είναι ο ρόλος του **OIF (Office of Intellectual Freedom - Γραφείο Πνευματικής Ελευθερίας)** (ALA, 2008) για την υποστήριξη των ζητημάτων πνευματικής ελευθερίας από τους βιβλιοθηκονόμους. Το OIF, από το 1967 που συστάθηκε, προσφέρει συμβουλές, και μάλιστα νομικές, στους βιβλιοθηκονόμους, προκειμένου να υποστηρίξουν το υλικό τους, όταν απειλείται με λογοκρισία εξαιτίας πιέσεων ή προκλήσεων. Για την περαιτέρω υποστήριξη των βιβλιοθηκονόμων η εν λόγω υπηρεσία έχει εκδώσει και το **Intellectual Freedom Manual (Εγχειρίδιο Πνευματικής Ελευθερίας)** - τελευταία έκδοση το 2015 - που λειτουργεί ως οδηγός αναφοράς για τους επαγγελματίες της πληροφόρησης, προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν προκλήσεις λογοκρισίας στην καθημερινή τους πρακτική (ALA/OIF,2015). Μια ακόμη ιδιαίτερα σημαντική πρωτοβουλία του OIF από το 1980 είναι η **BBW (Banned Books Week – Εβδομάδα Απαγορευμένων Βιβλίων)** κατά την οποία βιβλιοθήκες, σχολεία και βιβλιοπωλεία σε όλη τη χώρα εορτάζουν κατά την τελευταία εβδομάδα του Σεπτεμβρίου την Εβδομάδα των Απαγορευμένων Βιβλίων. Στο πλαίσιο του εορτασμού, διεξάγονται ομιλίες με αξιόλογους προσκεκλημένους, δημόσιες συζητήσεις, εκθέσεις, αναγνώσεις, προβολές ταινιών και άλλες δραστηριότητες με στόχο την ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα λογοκρισίας και πνευματικής ελευθερίας (ALA, 2012).

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε και στον **Code of Ethics (Κώδικα Ηθικής)** που συνέταξε το 1939 η ALA και περιλαμβάνει σε οκτώ σημεία τις ηθικές αρχές και αξίες που πρέπει να διέπουν τους επαγγελματίες βιβλιοθηκονόμους, ενσωματώνοντας τις δεοντολογικές ευθύνες του επαγγέλματος, κυρίως όταν τίθενται ηθικά διλήμματα και συγκρούσεις που αφορούν την επιλογή, οργάνωση, διάθεση και διατήρηση της πληροφορίας, για τα οποία οι βιβλιοθηκονόμοι είναι υπεύθυνοι. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «II. Υποστηρίζουμε τις αρχές της πνευματικής ελευθερίας και αντιστεκόμαστε σε όλες τις προσπάθειες λογοκρισίας πόρων της βιβλιοθήκης» και ότι «VII. Διακρίνουμε τις προσωπικές μας πεποιθήσεις και τα επαγγελματικά καθήκοντά μας και δεν

επιτρέπουμε στις προσωπικές μας πεποιθήσεις να παρεμβαίνουν στη δίκαιη εκπροσώπηση των στόχων των θεσμών μας ή στην παροχή πρόσβασης στους πληροφοριακούς τους πόρους» (ALA, 2008).

Ευρώπη

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η **EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations - Ευρωπαϊκό Γραφείο των Ενώσεων Βιβλιοθηκών, Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης)**, ως ανεξάρτητος οργανισμός που επικεντρώνεται στα ευρωπαϊκά ζητήματα της Κοινωνίας της Πληροφορίας, προωθεί την απρόσκοπτη πρόσβαση στις πληροφορίες στην ψηφιακή εποχή και τον ρόλο των αρχείων και των βιβλιοθηκών στην επίτευξη αυτού του στόχου. Στα πλαίσια αυτά, η EBLIDA σε συνεργασία με το Συμβούλιο της Ευρώπης συνέταξαν το 2002 κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τη νομοθεσία και την πολιτική των βιβλιοθηκών και άλλων πληροφοριακών οργανισμών στην Ευρώπη. Οι οδηγίες αυτές, που έχουν και την έγκριση της IFLA, απηχούν τις βασικές αρχές των διεθνών συμβάσεων που προωθεί το Συμβούλιο της Ευρώπης και άλλοι διεθνείς οργανισμοί σε συναφή θέματα. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο εδάφιο που αναφέρεται στην «Ελευθερία της έκφρασης και την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία», υπογραμμίζεται ότι *«οι υπηρεσίες της βιβλιοθήκης πρέπει να παρέχονται στους πολίτες ανεξάρτητα από τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, τον πολιτισμό, την πολιτική, την ηλικία, τη φυσική ή μαθησιακή δυσλειτουργία, το φύλο ή σεξουαλικό προσανατολισμό»* (σ. 7). Συνεχίζοντας, τονίζεται ότι κανένα υλικό δεν πρέπει να αποκλείεται από τη συλλογή και ότι οι πόροι της βιβλιοθήκης πρέπει να προσφέρονται απρόσκοπτα, ικανοποιώντας τις ανάγκες όλων των χρηστών της κοινότητας που εξυπηρετεί.

Ελλάδα

Αντίστοιχα, στην Ελλάδα, όπως αναφέρθηκε, εκτός από το Σύνταγμα που προστατεύει την ελευθερία λόγου και έκφρασης, η **ΕΕΒΕΠ (Ενωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης)**, που αποτελεί το επιστημονικό και επαγγελματικό σωματείο που εκπροσωπεί τους επαγγελματίες βιβλιοθηκονόμους της χώρας, έχει συντάξει τον **Κώδικα δεοντολογίας του βιβλιοθηκονόμου**. Πρόκειται για κείμενο μη νομικού χαρακτήρα που περιγράφει τις υποχρεώσεις του βιβλιοθηκονόμου-μέλους της Ένωσης απέναντι α) στον χρήστη β) το επάγγελμα και γ) το υλικό και την πληροφορία. Οι βασικές αυτές αρχές αποτελούν έναν κώδικα ηθικής που δεσμεύουν ηθικά τον επαγγελματία βιβλιοθηκονόμο και καθοδηγούν τις επαγγελματικές πρακτικές του. Αναφορικά με το εξεταζόμενο θέμα, ο κώδικας αναφέρει ότι *«ο βιβλιοθηκονόμος εξασφαλίζει στον χρήστη την πρόσβαση στις πληροφορίες που είναι διαθέσιμες για το κοινό χωρίς κανένα περιορισμό που δεν είναι*

επιβεβλημένος από νόμους ή κανονισμούς» και συνεχίζει, επισημαίνοντας ότι «η πληροφόρηση που παρέχεται από τον βιβλιοθηκονόμο είναι πλήρης, αντικειμενική δηλαδή μη καθοδηγούμενη από απόψεις, ιδέες και αξίες του βιβλιοθηκονόμου ούτε εξωτερικών κέντρων, πολιτικών ή οικονομικών». Τέλος, τονίζει ότι «ο βιβλιοθηκονόμος απορρίπτει κάθε είδος λογοκρισίας στα ντοκουμέντα που συγκεντρώνει, επεξεργάζεται και διαθέτει για την πληροφόρηση του κοινού» (Κώδικας δεοντολογίας του βιβλιοθηκονόμου, χ.χ.).

Συμπεράσματα

Αν και οι πρωτοβουλίες των επαγγελματικών Ενώσεων και των Οργανισμών έχουν διαμορφώσει ένα γενικό θεωρητικό πλαίσιο για την υποδειγματική συμπεριφορά των βιβλιοθηκονόμων σε ζητήματα πνευματικής ελευθερίας και λογοκρισίας, δεν φαίνεται να εφαρμόζονται, κυρίως όταν οι βιβλιοθηκονόμοι αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα και προκλήσεις στην πράξη.

Ήδη από το 1972 ο Busha διεξήγαγε έρευνα για τις αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων σχετικά με την πνευματική ελευθερία και τη λογοκρισία, όπως περιγράφονται στο Library Bills of Rights, και διαπίστωσε ότι, ενώ οι βιβλιοθηκονόμοι τείνουν να συμφωνούν με το θεωρητικό πλαίσιο και τις αρχές της πνευματικής ελευθερίας, οι πράξεις τους δεν ανταποκρίνονται εντελώς σε αυτές τις αρχές, όταν συμβαίνουν πραγματικές καταστάσεις λογοκρισίας. Αντίστοιχα, η Dresang (2006) και η Knox (2014a) υποστηρίζουν ότι υπάρχει έλλειψη συνέπειας ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη σε ό,τι αφορά τον κώδικα ηθικής, καθώς οι βιβλιοθηκονόμοι εμφανίζονται συχνά ευάλωτοι σε περιπτώσεις προκλήσεων και οδηγούνται σε πράξεις λογοκρισίας ή αυτολογοκρισίας. Όπως, άλλωστε, διαπιστώνουν οι Harkovitch, Hirst & Loomis (2003, σ. 367), «*το να πιστεύεις στην πνευματική ελευθερία είναι εύκολο. Το να το κάνεις πράξη είναι δύσκολο*».

Σε άλλες περιπτώσεις, οι βιβλιοθηκονόμοι δεν φαίνονται ικανοποιημένοι από τη στάση των θεσμών απέναντι σε θέματα λογοκρισίας. Οι Knox & Oltmann (2018) μετά από έρευνα που διεξήγαγαν διαπίστωσαν ότι η βιβλιοθηκονομική κοινότητα θεωρεί την ALA και OIF ως γραφειοκρατικούς θεσμούς χωρίς κοινή θεώρηση σημαντικών ζητημάτων, όπως τι είναι λογοκρισία και ποια η κοινωνική ευθύνη του βιβλιοθηκονόμου, ενώ οι Harkovitch, Hirst & Loomis (2003) αναφέρουν στην έρευνά τους ότι πολλοί βιβλιοθηκονόμοι αμφισβητούν τις προσεγγίσεις της ALA για την πνευματική ελευθερία. Και ενώ οι βιβλιοθηκονόμοι αναζητούν χειροπιαστές οδηγίες για την αντιμετώπιση των πολύπλοκων καταστάσεων της καθημερινότητας, οι κώδικες και τα εγχειρίδια δεν προσφέρουν παρά γενικεύσεις και αφορισμούς (Duthie, 2010).

Αντίστοιχα, για την ελληνική πραγματικότητα οι Ποντίκα & Χατζημαρή (2005), διαπιστώνουν ότι η ΕΕΒΕΠ φαίνεται να μην έχει ενεργή συμμετοχή σε ζητήματα καίρια για την εποχή μας, όπως η ιδιωτικότητα και η λογοκρισία.

Όπως φαίνεται, λοιπόν, από τη βιβλιογραφία, ενώ θεσμικά το θέμα της λογοκρισίας και της πνευματικής ελευθερίας έχει θεωρητικά τεκμηριωθεί και εμπεδωθεί στον ρόλο του βιβλιοθηκονόμου, η πράξη αποδεικνύει ότι το φαινόμενο είναι σύνθετο και πολύπλευρο, καθώς φαινόμενα λογοκρισίας με διάφορες μορφές δεν εκλείπουν από τον βιβλιοθηκονομικό χώρο.

2.2.3 Μορφές – τύποι λογοκρισίας στις βιβλιοθήκες

Η λογοκρισία στις βιβλιοθήκες ακολουθεί τη γενικότερη τυπολογία που αναφέρθηκε στην ενότητα 2.1.1, δηλαδή την κατασταλτική λογοκρισία, την προληπτική λογοκρισία και την αυτολογοκρισία. Ωστόσο, στη βιβλιογραφία για το φαινόμενο στον χώρο των βιβλιοθηκών αναφέρεται ως σημείο τομής η «**πριν την επιλογή**» **λογοκρισία (pre-selection)** και η «**μετά την επιλογή**» (**post-selection**), δηλ. το χρονικό σημείο που εφαρμόζεται σε σχέση με την επιλογή του υλικού. Σύμφωνα με τους Hannabuss & Allard (2001), η «πριν την επιλογή» λαμβάνει χώρα, όταν οι βιβλιοθηκονόμοι κρίνουν ότι για διάφορους λόγους το υλικό δεν πρέπει να συμπεριληφθεί στη συλλογή της βιβλιοθήκης. Οι λόγοι αυτοί μπορεί να ποικίλλουν από το ότι δεν υπάρχει επαρκής χρηματοδότηση, ότι συναφή με το θέμα βιβλία υπάρχουν ήδη στη συλλογή και ότι το προς πρόσκτηση υλικό πραγματεύεται θέμα αμφιλεγόμενο που ενδέχεται να προκαλέσει αντιδράσεις στην κοινότητα ή θεωρείται αμφίβολης ποιότητας.

Αντίστοιχα, φαινόμενα λογοκρισίας παρατηρούνται και μετά την επιλογή του υλικού, όταν οι βιβλιοθηκονόμοι αποκλείουν ή περιορίζουν την πρόσβαση σε υλικό και την κυκλοφορία του, επειδή θεωρούν ότι είναι αμφιλεγόμενο ή μετά από παρεμβάσεις και πιέσεις της κοινότητας. Ο McMenemy (2009) σημειώνει ότι η λογοκρισία μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, από τη διακριτική πίεση να μην αγοραστεί κάποιο βιβλίο με συγκεκριμένο θέμα ή συγκεκριμένου συγγραφέα, μέχρι οργανωμένες και εμφανείς εκστρατείες από άτομα μέσα στην κοινότητα, κυβερνητικούς παράγοντες ή ομάδες ειδικών συμφερόντων που επιθυμούν να επιβάλλουν τη δική τους οπτική και απόψεις για το υλικό που πρόκειται να αγοραστεί. Η Knox (2014b) επίσης προσθέτει ότι η λογοκρισία μπορεί να είναι παθητική, όπως στην περίπτωση που μια βιβλιοθήκη αποφεύγει συνειδητά να αποκτήσει υλικό από τον φόβο δημιουργίας αντιδράσεων, ή ενεργητική, όταν αφαιρούνται βιβλία από τα ράφια ή τίθεται φιλτράρισμα στην πρόσβαση ιστοσελίδων στους

υπολογιστές της βιβλιοθήκης. Άλλωστε, όπως διαπιστώνουν οι Hannabuss & Allard (2001, σ. 81), «η λογοκρισία δεν πεθαίνει ποτέ. Απλά, αλλάζει μορφή». Ειδικά, η αυτολογοκρισία όπως επισημαίνει η Downey (2013, σ. 104), «είναι δύσκολη επειδή είναι συνήθως αόρατη - αν λείπει ένα βιβλίο από μια βιβλιοθήκη, κανείς δεν μπορεί να πει με βεβαιότητα γιατί λείπει».

2.2.4 Επιλογή υλικού και λογοκρισία

Ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει εδώ και πολλές δεκαετίες τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα είναι η έννοια της επιλογής του υλικού και η σχέση της με τη λογοκρισία. Ήδη το 1953, όταν η ALA δημοσίευσε το «The Freedom to Read» («Η Ελευθερία της Ανάγνωσης»), το ίδιο έτος κυκλοφόρησε από την Wilson Library Bulletin το δοκίμιο του Lester Asheim, ηγετικής φυσιογνωμίας στον χώρο των βιβλιοθηκών και της επιστήμης της βιβλιοθηκονομίας, με τίτλο «Not Censorship, but Selection» («Όχι Λογοκρισία, αλλά Επιλογή»). Στο επιδραστικό αυτό, κατά γενική ομολογία, άρθρο του ο Asheim (1953) αναγνωρίζει τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ επιλογής υλικού και λογοκρισίας και επιχειρεί να θέσει κριτήρια που μπορούν να λειτουργήσουν ως διαφοροποιητικά στοιχεία. Ως σημείο εκκίνησης της συλλογιστικής του είναι η παραδοχή ότι καμία βιβλιοθήκη δεν δύναται να συμπεριλάβει στη συλλογή της όλη την εκδοτική παραγωγή, είτε διότι υπάρχει έλλειψη χώρου είτε περιορισμένος προϋπολογισμός. Ωστόσο, θεωρεί ότι πολλά από τα επιχειρήματα και κριτήρια που προβάλλουν οι βιβλιοθηκονόμοι για την επιλογή του υλικού είναι τόσο υποκειμενικά και παραπλανητικά, όσο και αυτά που θα προέβαλλε κάποιος λογοκριτικός μηχανισμός. Επί παραδείγματι, κάποιο έργο μπορεί να θεωρηθεί απορριπτέο ως επιβλαβές για το άτομο και την κοινωνία ή χαμηλής λογοτεχνικής αξίας ή λόγω ευτελών προθέσεων του συγγραφέα ή απαράδεκτο για τα πρότυπα της κοινότητας. Έτσι, κατά τον Asheim, η λογοκρισία για το «καλό της κοινωνίας», δεν υποκρύπτει παρά έναν «αυταρχικό έλεγχο» (Best, 2017).

Πολύ εύστοχα, ο Asheim (1953, σ. 65) παρατηρεί ότι «*δυστυχώς, ορισμένα από τα πρότυπά μας είναι αρκετά υποκειμενικά, αρκετά αόριστα και επαρκώς ανακριβή για να εξυπηρετήσουν τις χρήσεις των λογοκριτών, καθώς και των επιλογέων*». Παρόλο αυτά, ισχυρίζεται ότι πρέπει να υπάρχει μια διαφοροποιητική αρχή ανάμεσα στην επιλογή και τη λογοκρισία και αυτή έγκειται στο γεγονός ότι η επιλογή έχει ως βάση της μια θετική προσέγγιση με στόχο να εξευρεθούν λόγοι, όπως *«αξίες, δυνατά σημεία, αρετές που θα σκιάζουν μικρές αντιρρήσεις»* για να διατηρηθεί το υλικό, ενώ η λογοκρισία έχει μια αρνητική προσέγγιση που στόχο έχει την απόρριψή του, αναζητώντας *«τα δυσάρεστα χαρακτηριστικά, τις αδυναμίες, τις δυνατότητες παρερμηνείας»*. Συνεχίζοντας τα

επιχειρήματά του για αυτή τη βασική διαφορά στη στάση μεταξύ αυτών που επιλέγουν έναντι εκείνων που λογοκρίνουν, ο Asheim προτείνει ότι οι βιβλιοθηκονόμοι θα πρέπει να προάγουν και να προστατεύουν τις ευκαιρίες για ανάγνωση και επικοινωνία και όχι να «προστατεύουν» τον αναγνώστη από το περιεχόμενο, όπως επίσης και να ενθαρρύνουν την παρουσίαση πολλών απόψεων -ακόμα και αντικρουόμενων- καλλιεργώντας τον διάλογο και την αντιπαράθεση απόψεων, παρά να επιλέγουν τον δρόμο της αυτοσυγκράτησης και της «συναίνεσης». Τέλος, ο Asheim εκφράζει την πεποίθησή του στην ικανότητα του αναγνώστη να επεξεργάζεται το περιεχόμενο του υλικού που διαβάσει χωρίς την «προστασία» του βιβλιοθηκονόμου.

Στο σημείο αυτό, υπό το πρίσμα των κοινωνικών ζητημάτων και συζητήσεων που διεξάγονται σήμερα στη δημόσια σφαίρα, η φιλελεύθερη στάση του Asheim, όπως αντικατοπτρίζεται στην περιγραφή του περί επιλογής και λογοκρισίας, ενδεχομένως να φαντάζει απλουστευτική, όπως στην περίπτωση υλικού ακατάλληλου για την ηλικία ενός παιδιού, ή για έργα που προωθούν την ρητορική μίσους (hate speech) που στοχοποιεί ομάδες με βάση τη φυλή, το φύλο, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την εθνικότητα ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Στις περιπτώσεις αυτές, κατά πόσο ο βιβλιοθηκονόμος θα δεχόταν να συμπεριληφθεί στη συλλογή της βιβλιοθήκης υλικό τέτοιου τύπου στο όνομα της πνευματικής ελευθερίας; Ο Froehlich (2000) σχετικά διαπιστώνει ότι διάφοροι παράγοντες καθιστούν τα ζητήματα πνευματικής ελευθερίας περισσότερο περίπλοκα και ότι στην πραγματική ζωή τα πράγματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρα. Επιπροσθέτως, η φιλελεύθερη θέση για την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης έχει επικριθεί συχνά ότι συγκαλύπτει δομές ανισότητας και διαφορών ανάμεσα στα άτομα, καθώς δεν διαθέτουν όλοι ούτε τους ίδιους πόρους ούτε τις ίδιες ευκαιρίες πρόσβασης.

Ακολουθώντας, ο Doyle (2002), συνεχίζοντας τη συζήτηση για την έννοια της επιλογής υλικού και της λογοκρισίας, θεωρεί συγκεχυμένη τη διάκριση του Asheim (1953) μεταξύ του επιλογέα και του λογοκριτή, καθώς επισημαίνει το γεγονός ότι κατά τη διαδικασία της επιλογής μπορεί να υπάρχουν κρυμμένες ή προβληματικές ιδέες για το τι υλικό είναι πολύτιμο να επιλεγεί, αφού αυτή βασίζεται αποκλειστικά στην υποκειμενική κρίση του επιλογέα. Είναι δικαιολογημένο το ερώτημα που θέτει ο Doyle σχετικά με ποιες αξίες και ποιού φορέα πρέπει να αντανακλά η επιλογή υλικού, καταλήγοντας ότι η διάκριση του Asheim είναι «*αμφίβολη στη θεωρία και άχρηστη στην πράξη*» (σ.18).

Ο Asheim (1983) επανέρχεται στο ίδιο θέμα μετά από τριάντα χρόνια και διατυπώνει το ιδεώδες της αμερόληπτης επιλογής υλικού συνοδευόμενη από την απεριόριστη πρόσβαση. Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Asheim, «*αυτό που αντικατοπτρίζει η*

συλλογή είναι η άποψη του βιβλιοθηκονόμου για το τι οι αναγνώστες και οι χρήστες θέλουν και χρειάζονται, είτε αρέσει στον βιβλιοθηκονόμο ή όχι» (Asheim, 1983, σ. 180, όπως παρατίθεται στον Doyle, 2002, σ. 18). Ωστόσο, ο Doyle αναγνωρίζει ότι, ενώ η αμερόληπτη συλλογή με την απεριόριστη πρόσβαση αποτελεί μια αδιαμφισβήτητη και σεβαστή αρχή, είναι συχνά δύσκολο να υλοποιηθεί στην πράξη. Για παράδειγμα, πόσο αμερόληπτη είναι μια συλλογή στα μάτια του χρήστη, εφόσον εξακολουθεί να είναι ο βιβλιοθηκονόμος εκείνος που αποφασίζει ποια βιβλία θα ενταχθούν στη συλλογή; Ποιος θέτει τα όρια και πώς; Με όλους τους περιορισμούς που μπορεί να τίθενται για διάφορους λόγους, ο Doyle (2002) ισχυρίζεται ότι είναι προτιμότερο να εκπροσωπούνται σε μια συλλογή όλα τα είδη του υλικού και να εναπόκειται στο κοινό να ξεχωρίζει το «καλό» από το «κακό», παρά να επιτρέπεται σε ένα άτομο ή μια επιτροπή να αποφασίζει για λογαριασμό της υπόλοιπης κοινωνίας.

Ωστόσο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι αυτός που αποφασίζει, αυτός κατέχει και τον έλεγχο στα χέρια του. Προκειμένου για τις δημόσιες βιβλιοθήκες, αν θεωρήσουμε ότι έχουν την ισχύ να διαμορφώνουν καταστάσεις μέσω αποφάσεων, θα πρέπει να διερωτηθούμε αν χρησιμοποιούν αυτή την ισχύ για να ακουστούν και άλλες «φωνές», λιγότερο προνομιούχες, ή αποκλείουν φωνές που κάποιοι αποδοκιμάζουν ή φοβούνται (Schradler, 1997).

Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη των Hannabuss & Allard (2001) ότι η επιλογή δεν είναι παρά μια «κοινωνικά αποδεκτή λέξη για την λογοκρισία» (σ. 86). Στην περίπτωση αυτή, το προσωπικό μιας βιβλιοθήκης ενδέχεται να ασκεί μια συγκεκαλυμμένη και «νόμιμη», θα λέγαμε, μορφή λογοκρισίας, όταν επιλέγει υλικό με κριτήρια που υποκρύπτουν προσωπικές προτιμήσεις και προκαταλήψεις, με στόχο να μην προκαλέσει το κοινό αίσθημα και τα πρότυπα της κοινότητας. Άλλωστε, όπως αναφέρει και ο Byrnie (2004), ένα μικρό βήμα χωρίζει την επιλογή κάποιου αποδεκτού υλικού από την απόρριψη κάποιου που μπορεί να θεωρηθεί απαράδεκτο από την κοινότητα ή τον βιβλιοθηκονόμο.

Μια αιρετική διάσταση για τη λογοκρισία και την επιλογή παρουσιάζει ο Kidd (2009) οποίος ισχυρίζεται ότι τα απαγορευμένα ή αμφιλεγόμενα βιβλία, κατά κάποιο τρόπο, «επιβραβεύονται», αφού τους προσδίδεται ένα είδος αξίας που τα προφυλάσσει από τη λήθη, μόνο και μόνο επειδή έχουν λογοκριθεί ή αμφισβητηθεί. Τέλος, καταλήγει ότι η επιλογή δεν είναι παρά μια μορφή λογοκρισίας και ότι ένας καλός επιλογέας ή κριτής λειτουργεί, κατά μια έννοια, ως λογοκριτής.

Ακολούθως, ο McMenemy (2007) υποστηρίζει ότι η επιλογή υλικού μιας βιβλιοθήκης αποτελεί μια κρίσιμη έκφραση του κοινωνικού συμβολαίου ανάμεσα στον

βιβλιοθηκονόμο και τον χρήστη, θεμελιώδους σημασίας για το ήθος και την επαγγελματική του ιδιότητα.

Όπως αντιλαμβανόμαστε, το ζήτημα της επιλογής και της λογοκρισίας και των μεταξύ τους ορίων παραμένει ανοικτό προς συζήτηση στη βιβλιοθηκονομική κοινότητα, καθώς μάλιστα ο βιβλιοθηκονόμος καλείται να ισορροπήσει ανάμεσα στην αποστολή της βιβλιοθήκης, τις απαιτήσεις των χρηστών και το αίτημα για ελεύθερη πρόσβαση, και σε άλλες αξίες, όπως να αντιμετωπίσει στερεοτυπικά πρότυπα και προκαταλήψεις που αφορούν άτομα και ομάδες της κοινότητας που υπηρετεί.

2.2.5 Πολιτικές ανάπτυξης συλλογής βιβλιοθηκών και κριτήρια επιλογής υλικού

Καθώς το ζήτημα της επιλογής υλικού συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της συλλογής των βιβλιοθηκών, είναι σημαντικό οι βιβλιοθήκες να έχουν διαμορφώσει ισχυρές γραπτές πολιτικές ανάπτυξης της συλλογής τους (Moody, 2004), ώστε να υπάρχει ένα πλαίσιο αναφοράς κατά τη διαδικασία επιλογής του υλικού. Οι πολιτικές αυτές και οι οδηγίες θα πρέπει να αντανakλούν τη βασική αρχή της συμπεριληπτικότητας κατά τη διαδικασία επιλογής και όχι του αποκλεισμού (Cooper, 2010), σύμφωνα με την οποία οι βιβλιοθήκες επιλέγουν υλικό παρέχοντας μια ευρεία ποικιλία απόψεων και θεμάτων (Moellendick, 2009). Επίσης, όπως αναφέρει η Oltmann (2018), οι βιβλιοθηκονόμοι οφείλουν να μην αναζητούν διαχωριστικές γραμμές σχετικά με το τι πρέπει να αποκλείσουν από τις συλλογές τους, γεγονός που με τη σειρά του διαμορφώνει την πολιτική ανάπτυξης της συλλογής που κάθε βιβλιοθήκη πρέπει να έχει. Με αυτόν τον τρόπο, οι βιβλιοθηκονόμοι καθοδηγούνται στις αποφάσεις τους και μπορούν να αποφεύγουν πρακτικές λογοκρισίας και αυτολογοκρισίας. Όπως επισημαίνει ο Byrne (2004), η πολιτική της βιβλιοθήκης για την επιλογή του υλικού πρέπει να είναι σαφής και αμερόληπτη, να βασίζεται στις ανάγκες των χρηστών και να βοηθά το προσωπικό των βιβλιοθηκών στις αποφάσεις επιλογής υλικού, κυρίως όταν αντιμετωπίζουν προσωπικά διλήμματα με την επιλογή υλικού που θεωρούν αμφιλεγόμενο ή αντίθετο με τις προσωπικές τους απόψεις.

Σε έρευνα που διενέργησε η Oltmann (2016b, σ. 33) σε δημόσιες βιβλιοθήκες του Οχάιο της Αμερικής για τις πρακτικές που αφορούν την ανάπτυξη της συλλογής τους διαπιστώθηκε ότι ως κριτήρια για την μη επιλογή υλικού από τους βιβλιοθηκονόμους αποτελούν η θεματική κάλυψη (70,4%) το θεωρούμενο ως φτωχό ή ανακριβές περιεχόμενο (63%), η έλλειψη συνάφειας με την κοινότητα (34,3%) και το παραπλανητικό / μεροληπτικό περιεχόμενο (31,5%). Επίσης, εργαλεία που χρησιμοποιούν οι βιβλιοθηκονόμοι για την

επιλογή του υλικού είναι κατά κύριο λόγο οι κατάλογοι των προμηθευτών, οι κριτικές ιστοτόπων, οι ανεξάρτητοι εκδότες, οι συγγραφείς, οι προτάσεις και απαιτήσεις των αναγνωστών, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό των βιβλιοθηκών δεν έχει συγκεκριμένη στρατηγική ανάπτυξης προκειμένου να διασφαλίσει μια ισορροπημένη συλλογή (Oltmann, 2019b).

Οι O'Sullivan & O'Sullivan (2007, σ. 206) προτείνουν στους βιβλιοθηκονόμους κατά τη διαδικασία της επιλογής του υλικού να αποφασίζουν, θέτοντας στον εαυτό τους τις εξής ερωτήσεις:

- *Είναι η πηγή ακριβής;*
- *Είναι η πληροφορία επίκαιρη;*
- *Είναι το υλικό ηλικιακά κατάλληλο;*
- *Είναι το υλικό αντικειμενικό;*

Επίσης, επισημαίνουν ότι αποτελεί λανθασμένη πρακτική των βιβλιοθηκονόμων, όταν επιλέγουν ψευδοεπιστημονικά βιβλία, βιβλία που παραπληροφορούν το κοινό ή ακόμα βιβλία που παρουσιάζουν συγκεκριμένες θρησκευτικές αιρέσεις, από τον φόβο να μην κατηγορηθούν για λογοκρισία.

Παράλληλα, η Moody (2004), διερευνώντας τις απόψεις των βιβλιοθηκονόμων σχετικά με την ανάπτυξη της συλλογής των δημοσίων βιβλιοθηκών στο Queensland της Αυστραλίας και ορμώμενη από την διαπίστωση της Fiske (1959) ότι οι απόψεις των βιβλιοθηκονόμων κατά της λογοκρισίας δεν υποδηλώνουν πάντα αντίστοιχες συμπεριφορές, εξετάζει το ζήτημα της ακρίβειας των πληροφοριών ως κριτήριο επιλογής αμφιλεγόμενου υλικού. Η Moody (2004) διαπιστώνει ότι η εφαρμογή αυτού του κριτηρίου είναι ασυνεπής, καθώς ο ορισμός της ακρίβειας είναι αρκετά υποκειμενικός εκ μέρους των βιβλιοθηκονόμων, αφού από τη μια απορρίπτουν βιβλία που παρουσιάζουν εσκεμμένες ανακρίβειες, όπως ο Δημιουργισμός¹, με την πεποίθηση ότι κάτι τέτοιο θα συνιστούσε πράξη ανευθυνότητας προς τους χρήστες τους και από την άλλη επιλέγουν βιβλία με γενικά αποδεκτές ανακρίβειες, όπως η άρνηση του Ολοκαυτώματος, από φόβο μη θεωρηθούν ότι μεροληπτούν. Παράλληλα, αναγνωρίζει ότι στο σύγχρονο βιβλιοθηκονομικό περιβάλλον,

¹ Ως **Δημιουργισμός (creationism)**, εννοείται «η πεποίθηση ότι το σύμπαν και οι διάφορες μορφές ζωής δημιουργήθηκαν από τον Θεό από το τίποτα (*ex nihilo*). Είναι μια απάντηση στη σύγχρονη εξελικτική θεωρία, η οποία εξηγεί την εμφάνιση και την ποικιλομορφία της ζωής χωρίς να προσφεύγει στο δόγμα του Θεού ή οποιασδήποτε άλλης θεϊκής δύναμης» (Encyclopaedia Britannica, 2017).

όλες οι βιβλιοθήκες αντιμετωπίζουν ζήτημα περιορισμένου προϋπολογισμού, που αναμφισβήτητα επηρεάζει τις αποφάσεις τους κατά την ανάπτυξη της συλλογής (Moody, 2005).

Η έννοια επίσης της «ισορροπημένης συλλογής» ως κριτήριο για την ανάπτυξη της συλλογής αποτελεί αντικείμενο συζήτησης από την ALA/OIF (2006), προκρίνοντας αντ' αυτής την έννοια της «ποικιλότητας» των συλλογών, οι οποίες θα πρέπει να παρουσιάζουν ένα ευρύ φάσμα απόψεων, ανεξάρτητα από την αριθμητική ή άλλως εννοούμενη ισορροπία απόψεων και τις προτιμήσεις και απόψεις του βιβλιοθηκονόμου. Το κριτήριο της ισορροπίας μπορεί εύκολα να παρερμηνευτεί και έτσι να τεθούν περιορισμοί στην επιλογή υλικού που θεωρείται ακραίο, προκειμένου να μην διαταραχθεί η ισορροπία της συλλογής. Στην περίπτωση αυτή, *«μια λανθασμένη αλλά καλοπροαίρετη απαίτηση για ισορροπία μπορεί να καταστήσει τον βιβλιοθηκονόμο ένα είδος λογοκριτή»* (ALA/OIF, 2006, 125). Παράλληλα, η Moody (2004), στην προαναφερόμενη έρευνά της διαπιστώνει ότι το κριτήριο της «ισορροπίας των απόψεων» για θέματα αμφιλεγόμενα δεν παρουσιάζει συνέπεια ανάμεσα στη θεωρία και την εφαρμογή του, καθώς οι βιβλιοθηκονόμοι προβαίνουν σε λογοκριτικές συμπεριφορές που υπονομεύουν την έννοια της «ισορροπίας».

Στην ίδια έρευνα η Moody (2004) αναφέρει ότι το κριτήριο της λογοτεχνικής αξίας και συνάφειας με τα ενδιαφέροντα της κοινότητας που συχνά προβάλλουν οι βιβλιοθηκονόμοι για την επιλογή υλικού ενέχει μεγάλο βαθμό υποκειμενικότητας, καθώς εμπλέκεται ο παράγοντας των προσωπικών τους απόψεων και προκαταλήψεων, αν και οι ίδιοι οι βιβλιοθηκονόμοι δεν παραδέχονται ότι οι προσωπικές τους πεποιθήσεις έρχονται σε δυσαρμονία με τον επαγγελματικό τους ρόλο, όταν χειρίζονται αμφιλεγόμενο υλικό. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια μορφή ασυνείδητης λογοκρισίας, καθώς τα προβαλλόμενα κριτήρια της «λογοτεχνικής αξίας» και της «συνάφειας» θεωρούνται κοινώς αποδεκτά από τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα. Ωστόσο, στην πράξη οι βιβλιοθηκονόμοι ασκούν λογοκριτική συμπεριφορά, καθώς απορρίπτουν αμφιλεγόμενα βιβλία ή βιβλία με ακραίες πολιτικές θέσεις προβάλλοντας ως δικαιολογία την προάσπιση του δημόσιου συμφέροντος καθώς δεν αντικαθιστούν το μοναδικό ίσως βιβλίο για αμφιλεγόμενο θέμα όταν αυτό χάνεται. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί δεν έχουν επίγνωση των προσωπικών τους προκαταλήψεων είτε γιατί προσπαθούν να αποφύγουν τη δημιουργία αντιπαραθέσεων με την κοινότητά τους. Σε ανάλογη έρευνα, η Oltmann (2019a) παρατήρησε ότι οι βιβλιοθηκονόμοι, ενώ εκφράζουν έντονα την πίστη τους στις αρχές της πνευματικής ελευθερίας όπως έχουν διατυπωθεί από την ALA, παραδέχονται σε ένα μεγάλο ποσοστό

του 40% ότι έχουν αντιμετωπίσει δυσαρμονία ανάμεσα στις προσωπικές και τις επαγγελματικές τους πεποιθήσεις.

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι βιβλιοθηκονόμοι καλούνται να εξισορροπήσουν κατά την επιλογή του υλικού τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα της κοινότητας που εξυπηρετούν που είναι πολυποίκιλα και διαφορετικά μεταξύ τους, ενώ παράλληλα θα πρέπει, έχοντας επίγνωση των προκαταλήψεών τους, να κατανοήσουν ότι ο επαγγελματικός τους ρόλος επιτάσσει να υπερβούν το υποκειμενικό στοιχείο, ώστε να διασφαλιστεί ότι δεν επηρεάζει τις αποφάσεις τους στην επιλογή του υλικού (Monks, Gaine & Marineau, 2014).

2.2.6 Λογοκρισία και περιεχόμενο υλικού δημοσίων/δημοτικών βιβλιοθηκών

Οι λαϊκές/δημοτικές βιβλιοθήκες απευθύνονται σε ένα ευρύ και πολυποίκιλο κοινό και καλούνται να καλύψουν τις διαφορετικές ανάγκες και ενδιαφέροντα μιας ετερογενούς, κατά κύριο λόγο, κοινότητας, κατά τρόπο που να διασφαλίζεται η ισότιμη και ελεύθερη πρόσβασή της, ανεξάρτητα από την ηλικία, το φύλο, φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, γλώσσα ή μορφωτικό επίπεδο. Γι' αυτόν τον λόγο, το υλικό που μια λαϊκή/δημοτική βιβλιοθήκη περιλαμβάνει στη συλλογή της θα πρέπει να ικανοποιεί τις διαφορετικές ανάγκες όλων των ομάδων των χρηστών, με μια ευρεία αντιπροσωπευτικότητα θεμάτων και περιεχομένου, ώστε να αντανakλώνται οι τρέχουσες τάσεις και η εξέλιξη της κοινωνίας. Ωστόσο, υλικό των λαϊκών/δημοτικών βιβλιοθηκών συχνά έχει θεωρηθεί ως αμφιλεγόμενο λόγω του περιεχομένου του, καθώς εγείρει αντιδράσεις από διάφορα άτομα ή ομάδες, τα οποία ζητούν την απομάκρυνση ή τον περιορισμό του, χαρακτηρίζοντάς το ανάρμοστο, ακατάλληλο ή επικίνδυνο. Όπως αναφέρει η Grace Akers (2012), σύμφωνα με το OIF της ALA, κατά τη δεκαετία 2000-2009 τα βιβλία που περισσότερο έχουν δεχθεί προκλήσεις είναι αυτά που έχουν σαφώς σεξουαλικό περιεχόμενο, αυτά που χρησιμοποιούν προσβλητικό λόγο και εκείνα που θεωρούνται ακατάλληλα για συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Σε έρευνα επίσης των Taylor και McMenemy (2013) σε λαϊκές βιβλιοθήκες της Σκωτίας, τα βιβλία που δέχθηκαν περισσότερες προκλήσεις ήταν εκείνα με σεξουαλικό περιεχόμενο, και κυρίως αυτά που απευθύνονταν σε παιδιά και εφήβους. Ακολουθούσαν βιβλία με θεωρούμενο ακατάλληλο περιεχόμενο και με απρεπή εκφορά λόγου. Επίσης στην έρευνα των Oltmann, Peterson & Knox (2017), οι προκλήσεις αφορούσαν κυρίως το σεξουαλικό περιεχόμενο και τον χυδαίο λόγο, αλλά δεν οδήγησαν στην απόσυρση του εν λόγω υλικού.

Καταγράφοντας γενικά τις κατηγορίες του υλικού που με βάση το περιεχόμενό τους έχουν δεχθεί λογοκριτικές συμπεριφορές, είναι αυτές που αναφέρονται σε (Downey, 2017):

- **Σεξουαλικό περιεχόμενο.** Τα βιβλία με σαφές σεξουαλικό περιεχόμενο τίθενται στο επίκεντρο των λογοκριτικών πρακτικών από ενήλικες, κυρίως γονείς, που ανησυχούν μήπως το εν λόγω υλικό βρεθεί στα χέρια των παιδιών. Επίσης, παρατηρείται ότι η δικαιολογία «ακατάλληλο για ανηλίκους» έχει εφαρμοστεί και σε υλικό που έτσι και αλλιώς ανήκει στη συλλογή ενηλίκων, ενώ διαφαίνεται μια σύγχυση εκ μέρους των καταγγελλόντων για τις διαφορές μεταξύ των βιβλίων για ενήλικες, νεαρούς ενήλικες και παιδιά. Το ζήτημα είναι ότι οι γονείς προσδοκούν, αν όχι απαιτούν, από τους βιβλιοθηκονόμους να αναλάβουν ένα είδος γονεϊκής ευθύνης απέναντι στους ανήλικες, να δράσουν δηλ. *in loco parentis*, αποφασίζοντας ποια βιβλία επιτρέπεται ή όχι να διαβάσουν, γεγονός που δημιουργεί συγκρούσεις, καθώς έρχεται σε αντίθεση, ηθικά και επαγγελματικά, με τον ρόλο του βιβλιοθηκονόμου (Taylor & McMenemy, 2013).
- **LGBTQI υλικό.** Το εν λόγω υλικό έχει διαχρονικά βρεθεί στο στόχαστρο των λογοκριτών ως ακατάλληλο όχι μόνο για παιδιά και νεαρούς ενήλικες, αλλά συχνά και για την κατηγορία των ενηλίκων. Επίσης, βιβλία με θέμα την οικογένεια μεταξύ ομοφύλων, σχετικά παιδικά εικονογραφημένα βιβλία, βιβλία με εφήβους LGBTQI χαρακτήρες και περιεχόμενο, προκαλούν αντιδράσεις και λογοκρίνονται, είτε απροκάλυπτα είτε συγκαλυμμένα με την τοποθέτησή τους πίσω από το γραφείο δανεισμού ή σε τμήμα μόνο για γονείς, έτσι ώστε να τυγχάνουν «ειδικής» μεταχείρισης.
- **Θρησκεία και αθεϊσμός.** Η λογοκρισία και αυτολογοκρισία των βιβλιοθηκονόμων εμφανίζεται πολύ συχνά σε βιβλία που θεωρούνται ότι προβάλλουν θρησκευτικές απόψεις, μεταξύ των οποίων η μαγεία, ο σατανισμός, ο αποκρυφισμός, ακόμα και η αθεΐα. Ωστόσο, αρκεί και μόνο η προσβολή στα θεωρούμενα ως «χριστιανικά ιδεώδη», όπως ο γάμος μεταξύ ομοφύλων, για να κατηγορηθεί ένα βιβλίο με δικαιολογία τις θρησκευτικές αξίες που προβάλλει.
- **Γλώσσα.** Υλικό που χαρακτηρίζεται από χυδαία και απρεπή εκφορά του λόγου, η οποία συνήθως έχει σχέση με τη σεξουαλικότητα, λογοκρίνεται αδιακρίτως και όταν απευθύνεται στους ενήλικες, αλλά κυρίως όταν αφορά νεαρούς αναγνώστες.
- **Βία.** Στην κατηγορία αυτή εμπίπτει υλικό που περιέχει βίαιες και αποτροπιαστικές περιγραφές, ακόμα και ως μέρος μιας μεγαλύτερης σε έκταση ιστορίας, και απευθύνεται σε κοινό όλων των κατηγοριών, από παιδιά, εφήβους, νεαρούς αναγνώστες και ενήλικες.

- **Είδη μυθοπλασίας και εναλλακτικές μορφές εκτύπωσης.** Τόσο η βιβλιοθηκονομική κοινότητα όσο και το αναγνωστικό κοινό εκφράζει συχνά ένα είδος απαξιωτικής συμπεριφοράς προς την ονομαζόμενη αισθηματική μυθοπλασία ή λογοτεχνία του «δρόμου». Η αισθηματική μυθοπλασία έχει χαρακτηριστεί ως σεξιστική, προβάλλοντας στερεοτυπικά πρότυπα για τις γυναίκες και ευτελούς λογοτεχνικής αξίας, ενώ η λογοτεχνία του «δρόμου» παρουσιάζει, με τραχιά γλώσσα και χωρίς εκδοτική επιμέλεια, βίαιες, μη ρεαλιστικές και ερωτικές ιστορίες. Έτσι, εκτός από τους χρήστες που εκφράζουν την αντίθεσή τους προς τα συγκεκριμένα λογοτεχνικά είδη, οι ίδιοι οι βιβλιοθηκονόμοι εμφανίζονται ευεπίφοροι σε αυτολογοκριτικές πρακτικές, είτε αποκλείοντας την πρόσκτηση σχετικών αναγνωσμάτων είτε αποφεύγοντας την καταλογογράφησή τους και συνεπώς την ανάκτησή τους μέσω του καταλόγου. Τέλος, μια κατηγορία βιβλίων που συχνά λογοκρίνεται είναι τα κόμικς, καθώς θεωρούνται ευτελούς λογοτεχνικής αξίας και επειδή συχνά έχουν βίαιο και σεξουαλικό περιεχόμενο.
- **Ιστορία και πολιτική.** Βιβλία που διατυπώνουν ιστορικές και πολιτικές απόψεις, όπως αυτά που αναφέρονται στον ισλαμικό φονταμενταλισμό ή τον κομμουνισμό ή την ιστορία διαφόρων εθνοτικών ομάδων, εμφανίζονται στο στόχαστρο της λογοκρισίας, καθώς το περιεχόμενό τους εγείρει αντιδράσεις από άτομα και ομάδες διαφωνούντων.

2.2.7 Πηγές λογοκρισίας

Η λογοκρισία ως πράξη και πρακτική είναι δυνατόν να προέλθει από διάφορες πηγές εντός και εκτός του χώρου της (λαϊκής/δημοτικής) βιβλιοθήκης. Ως λογοκριτικές πρακτικές θα θεωρήσουμε και τις προκλήσεις (challenges) που αφορούν αμφιλεγόμενα τεκμήρια για τα οποία άτομα ή ομάδες εκφράζουν αντιρρήσεις και εξ αυτού επιδιώκουν με διάφορους τρόπους την απομάκρυνση ή περιορισμό της πρόσβασής τους (ALA, 2016). Οι αντιρρήσεις αυτές μπορεί να ποικίλλουν από μια απλή προφορική διατύπωση ενός παραπόνου έως την επίσημη γραπτή αίτηση επανεξέτασης του υλικού ή ακόμα και την ενορχηστρωμένη εκστρατεία κατά του αμφιλεγόμενου υλικού.

Εξωτερικές πηγές λογοκρισίας

- **Γονείς:** Οι γονείς είτε ως μεμονωμένα άτομα είτε ως ομάδες είναι πρωταρχικοί λογοκριτές του υλικού μιας βιβλιοθήκης. Συχνά επιδιώκουν την απομάκρυνση κάποιου βιβλίου με τη δικαιολογία ότι αντιτίθεται στις οικογενειακές αξίες που πρεσβεύουν ή ότι το περιεχόμενό του ή η γλώσσα του είναι ακατάλληλη, επιβλαβής

ή και επικίνδυνη για το παιδί τους. Τα εικονογραφημένα βιβλία γίνονται πολύ συχνά στόχος τέτοιων αντιρρήσεων.

- **Θρησκευτικές ομάδες:** Μέλη θρησκευτικών οργανώσεων και ομάδων είτε μεμονωμένα είτε οργανωμένα αντιτίθεται σε υλικό που θεωρούν βλάσφημο και προσβλητικό για το θρησκευτικό τους αίσθημα, όπως βιβλία με σεξουαλικό περιεχόμενο ή βιβλία που αφορούν τον σατανισμό, τη μαγεία ή άλλες θρησκείες.
- **Θρησκευτικές ομάδες:** Μέλη διαφόρων πολιτικών ομάδων συχνά εναντιώνονται σε υλικό της βιβλιοθήκης που παρουσιάζει αντίθετη πολιτική στάση από τη δική τους και συχνά ισχυρίζονται ότι η βιβλιοθήκη τηρεί μεροληπτική στάση υπέρ ή κατά μιας πολιτικής ιδεολογίας.
- **Μειονοτικές ή εθνοτικές ομάδες:** Τα μέλη αυτών των ομάδων ενδέχεται να θεωρήσουν κάποιο από το υλικό της συλλογής ρατσιστικό και ως εκ τούτου να ζητήσουν την απομάκρυνσή του από τη βιβλιοθήκη με τον ισχυρισμό ότι διαιωνίζει τα παγιωμένα κοινωνικά στερεότυπα που αναφέρονται σε αυτές τις ομάδες, όπως για παράδειγμα οι γυναίκες, οι έγχρωμοι, οι Ρομά, LGBTQI κοινότητα κ.ά.

Εσωτερικές πηγές λογοκρισίας

- **Κυβερνητικά (δημοτικά) Συμβούλια και Επιτροπές βιβλιοθηκών:** Τα Συμβούλια και οι Επιτροπές Βιβλιοθηκών που εποπτεύουν τη λειτουργία τους έχουν πολύ συχνά καθοριστικό ρόλο, αφού συνδιαμορφώνουν την πολιτική ανάπτυξης και διαχείρισης της συλλογής. Επίσης, έχουν την ευθύνη για τη χρηματοδότηση των βιβλιοθηκών και αυτό συχνά τους δημιουργεί το αίσθημα ότι μπορούν να ελέγχουν και τη συλλογή, τόσο στη διαδικασία της επιλογής όσο και της κυκλοφορίας του υλικού. Έτσι, χρησιμοποιώντας τη δύναμη της εξουσίας, ασκούν πιέσεις στις βιβλιοθήκες να απομακρύνουν ή να απαγορεύσουν την πρόσβαση σε πληροφορίες που εκείνοι κρίνουν ανάρμοστες, ακατάλληλες ή επικίνδυνες. Αυτό, δημιουργεί έναν επιπρόσθετο ψυχολογικό φόρτο στο προσωπικό της βιβλιοθήκης που λαμβάνει αποφάσεις βασισμένες είτε στις πιέσεις που δέχεται είτε στον φόβο ενδεχόμενων κυρώσεων ή δυσμένειας από ανωτέρους.
- **Προσωπικό βιβλιοθήκης:** Αναμφίβολα, οι βιβλιοθηκονόμοι αποτελούν μια από τις κύριες πηγές λογοκρισίας, όταν επιτρέπουν οι προσωπικές τους απόψεις, πεποιθήσεις και προτιμήσεις να καθορίζουν τις αποφάσεις σχετικά με την επιλογή και κυκλοφορία του υλικού. Το ζήτημα γίνεται ακόμη πιο περίπλοκο στις περιπτώσεις που οι βιβλιοθηκονόμοι ασκούν πρακτικές αυτολογοκρισίας είτε συνειδητά είτε ασύνειδα, όταν έρχονται αντιμέτωποι με αμφιλεγόμενο υλικό,

θεωρώντας τους εαυτούς τους επιλογείς και όχι λογοκριτές. Για την έκταση του φαινομένου, μπορούμε να αναφέρουμε την έρευνα της Moody (2004) για τους βιβλιοθηκονόμους στην Αυστραλία, κατά την οποία διαπίστωσε ότι ένα ποσοστό της τάξης των 20% ασκεί πρακτικές αυτολογοκρισίας, αποφεύγοντας να αγοράσει υλικό αμφιλεγόμενο. Αντιστοίχως, η Whelan (2009) επισημαίνει ότι το 70% των (σχολικών) βιβλιοθηκονόμων στις ΗΠΑ ήταν ευεπίφοροι στην αυτολογοκρισία από τον φόβο αντίδρασης των γονέων. Άλλωστε, όπως επισημαίνει η Downey (2013), οι βιβλιοθηκονόμοι δεν παραδέχονται ότι ασκούν λογοκρισία, αλλά επιστρατεύουν διάφορες δικαιολογίες που τις χρησιμοποιούν ως επιχειρήματα, προκειμένου να αποκλείσουν αμφιλεγόμενο υλικό από τη συλλογή της βιβλιοθήκης.

- **Πολιτική της βιβλιοθήκης:** Πολλές φορές, η πολιτική ανάπτυξης και διαχείρισης της συλλογής μιας βιβλιοθήκης μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για τη διασφάλιση της πνευματικής ελευθερίας, αν δεν ευθυγραμμίζεται με δεοντολογικές επαγγελματικές αρχές και οδηγίες που να καθοδηγούν τις αποφάσεις του βιβλιοθηκονόμου και να αποτελούν αρωγό του στις προκλήσεις που μπορεί να δεχτεί από εξωγενείς παράγοντες αλλά και από εσωτερικά ηθικά διλήμματα.

2.2.8 Κίνητρα – Αιτίες λογοκρισίας

Τα κίνητρα του λογοκριτή, σύμφωνα με το Intellectual Freedom Manual (6th ed., 2002, όπως παρατίθεται από την ALA, 2016), πηγάζουν από τις εξής κατηγορίες, χωρίς όμως αυτές να είναι ούτε αμοιβαίες, ούτε αποκλειστικές.

- **Οικογενειακές αξίες:** Στις περιπτώσεις αυτές ο λογοκριτής αισθάνεται την ανάγκη να υπερασπιστεί τις παραδοσιακές αξίες και τρόπο ζωής που θεωρεί ότι απειλούνται από βιβλία τα οποία παρουσιάζουν απόκλιση από τον κανόνα, όταν αυτά αντικατοπτρίζουν δομικές αλλαγές που επιτελούνται στην κοινωνία. Κυρίως, τα θέματα σεξουαλικού περιεχομένου και προσανατολισμού, όπως η ομοφυλοφιλία, ο γάμος μεταξύ ομοφύλων, τίθενται στο στόχαστρο του λογοκριτή (κυρίως γονέα), καθώς πιστεύει ότι αυτά μπορεί να διαφθείρουν τα νεαρά άτομα.
- **Θρησκεία:** Ο λογοκριτής μπορεί να θεωρήσει ότι κάποια βιβλία προσβάλλουν τη θρησκευτική του πίστη, όταν παρουσιάζουν άλλες, εχθρικές κατά τη γνώμη του, θρησκείες και δόγματα, ή όταν χρησιμοποιούν βλάσφημη γλώσσα ή παρουσιάζουν με «αιρετικό» ή «ανορθόδοξο» τρόπο παραδεδομένες θρησκευτικές αντιλήψεις.
- **Πολιτικές απόψεις:** Ο λογοκριτής εναντιώνεται επίσης σε βιβλία που θεωρεί ότι προβάλλουν ανατρεπτικές και ριζοσπαστικές για τις απόψεις του πολιτικές ιδέες.

Κατά τη γνώμη του, τα έργα αυτά μπορεί να ανατρέψουν την καθεστηκυία τάξη και να απειλήσουν την κοινωνική ειρήνη.

- **Δικαιώματα μειονοτήτων:** Έργα που αναφέρονται σε διάφορες μειονοτικές ομάδες και τα δικαιώματά τους, όπως LGTBQI, έγχρωμοι, εθνικές μειονότητες κ.λπ., μπορούν να τεθούν στο στόχαστρο του λογοκριτή, καθώς προβάλλουν αντιλήψεις, γλώσσα, αξίες ή παραδόσεις που ο λογοκριτής θεωρεί ως απειλή για τις δικές του. Ωστόσο, δεν απουσιάζουν και περιπτώσεις που ομάδες μειονοτήτων εναντιώνονται σε έργα που τους παρουσιάζουν με στερεοτυπικό τρόπο ή επειδή κρίνουν μεροληπτική τη συλλογή μιας βιβλιοθήκης.

Επιπροσθέτως, οι περιπτώσεις αυτολογοκρισίας στις βιβλιοθήκες αποτελούν ένα μείζον ζήτημα, καθώς οι ίδιοι οι βιβλιοθηκονόμοι ακολουθούν συγκεκριμένες λογοκριτικές πρακτικές σε αμφιλεγόμενο υλικό, χωρίς, ωστόσο, να τις θεωρούν λογοκρισία. Σύμφωνα με τη Moody (2004), οι λόγοι που επικαλούνται οι βιβλιοθηκονόμοι προκειμένου να χαρακτηρίσουν ένα υλικό ως αμφιλεγόμενο, και ως εκ τούτου να περιορίσουν ή να απαγορεύσουν σε αυτό την πρόσβαση, είναι οι ακόλουθοι:

- **Σύγκρουση με τις προσωπικές τους αξίες:** Πολλές φορές το περιεχόμενο των τεκμηρίων έρχεται σε αντίθεση με τις προσωπικές πεποιθήσεις και απόψεις του βιβλιοθηκονόμου. Το αποτέλεσμα είναι να συγκρούονται οι προσωπικές αξίες που πρεσβεύει με τον επαγγελματικό του ρόλο που επιτάσσει την αποφυγή της λογοκρισίας, καθώς, μάλιστα, ούτε όλοι οι βιβλιοθηκονόμοι είναι αφοσιωμένοι στις αρχές της πνευματικής ελευθερίας, ούτε επίσης έχουν συνείδηση των προσωπικών τους προκαταλήψεων.
- **Παραβίαση των προτύπων της κοινότητας:** Στις περιπτώσεις αυτές, οι βιβλιοθηκονόμοι θεωρούν ότι το συγκεκριμένο υλικό παραβιάζει τα πρότυπα της κοινότητας. Προκειμένου να αποφύγουν συγκρουσιακές καταστάσεις με συντηρητικά, κυρίως, μέλη της κοινότητας που ασκούν πιέσεις, οι βιβλιοθηκονόμοι λογοκρίνουν το αμφιλεγόμενο υλικό και λαμβάνουν αποφάσεις με σκοπό να μην προκαλέσουν ή προσβάλλουν το κοινό αίσθημα.
- **Κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον:** Η περιρρέουσα κοινωνικοπολιτική ατμόσφαιρα και οι εκάστοτε συνθήκες που επικρατούν στην πολιτική και κοινωνική αρένα πολλές φορές επηρεάζουν τις αποφάσεις και δράσεις των βιβλιοθηκονόμων στο έργο τους, ασκώντας τους πίεση να περιορίσουν ή να αποτρέψουν την ελεύθερη πρόσβαση σε αμφισβητούμενο υλικό από τον φόβο της πρόκλησης αντιδράσεων. Για παράδειγμα, την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι βιβλιοθήκες στις ΗΠΑ

απέφευγαν από φόβο να συμπεριλάβουν υλικό με κομμουνιστικό περιεχόμενο στις συλλογές τους. Στην πιο πρόσφατη ιστορία των ΗΠΑ, μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, τέθηκε σε ισχύ ο Patriot Act, που, ενώ στόχευε στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, στην πράξη υπονόμωσε την πνευματική ελευθερία, καλλιεργώντας ένα κλίμα καχυποψίας και περιορισμένης, αν όχι μηδενικής, ανεκτικότητας σε υλικό, όπως το «The Anarchists Cook Book» (Orpenheim, 2004; Taylor & McMenemy, 2013).

- **Άλλοι λόγοι:** Τέλος, ανάμεσα στους λόγους που συχνά προβάλλει η βιβλιοθηκονομική κοινότητα για να δικαιολογήσει τον περιορισμό ή την απόρριψη κάποιου υλικού είναι: ο περιορισμένος προϋπολογισμός, η έλλειψη ζήτησης ή ενδιαφέροντος από τους χρήστες, η χαμηλή λογοτεχνική ποιότητα του τεκμηρίου, η έλλειψη διαθέσιμου χώρου, η αξία του συγγραφέα, το περιεχόμενο, οι ηθικές αξίες που προβάλλει το τεκμήριο, η κλοπή, οι αρνητικές ή αποδοκιμαστικές κριτικές και η μυθοπλασία (Coley, 2002). Αν και οι αναφερόμενοι λόγοι μπορούν να στηρίζονται σε πραγματικά δεδομένα τα οποία να καθορίζουν τις αποφάσεις των βιβλιοθηκονόμων, είναι δύσκολο στην πράξη να προσδιοριστεί αν αποτελούν απλά δικαιολογίες που υποκρύπτουν λογοκριτικές συμπεριφορές.

2.2.9 Μέθοδοι και πρακτικές λογοκρισίας

Αν και οι αρχές δεοντολογίας του επαγγέλματος και της επιστήμης της βιβλιοθηκονομίας υπερασπίζονται σθεναρά τη διασφάλιση της απρόσκοπτης και ελεύθερης πρόσβασης στην πληροφορία, είναι γεγονός ότι στην καθημερινή πρακτική στον χώρο των βιβλιοθηκών «η λογοκρισία λειτουργεί τόσο με εμφανείς όσο και με συγκαλυμμένους μηχανισμούς» (Moody, 2005, σ. 145). Μάλιστα σύμφωνα με στοιχεία της ALA (2016), το 49% των προκλήσεων συνέβησαν σε δημόσιες βιβλιοθήκες (Nye, 2017). Σύμφωνα με τη Fiske (1959, σ. 66, όπως παρατίθεται στη Moody, 2004), οι πρακτικές και οι μέθοδοι λογοκρισίας στις βιβλιοθήκες, λαμβάνουν χώρα κατά τη διενέργεια δύο βασικών βιβλιοθηκονομικών λειτουργιών: της επιλογής και της κυκλοφορίας του (αμφισβητούμενου) υλικού.

Λογοκριτικές πρακτικές κατά την επιλογή του υλικού

- **Χρηματοδότηση και προϋπολογισμός:** Η ελλιπής χρηματοδότηση και ο χαμηλός προϋπολογισμός της βιβλιοθήκης χρησιμοποιούνται ως συνήθης λογοκριτική πρακτική, προκειμένου να αποφευχθεί η επιλογή αμφισβητούμενου υλικού (Byrne, 2004).

- **Διαθεσιμότητα χώρου:** Η έλλειψη διαθέσιμου χώρου και ο περιορισμένος χώρος των βιβλιοστασιών είναι πολύ συχνά μια δικαιολογία που υποκρύπτει λογοκριτική συμπεριφορά, όταν μια βιβλιοθήκη αποφασίζει να μην συμπεριλάβει στη συλλογή της είτε με αγορά είτε από δωρεά υλικό που είναι πιθανόν να προκαλέσει αντιδράσεις.
- **Κατάλογοι προμηθευτών και εκδοτών:** Οι βιβλιοθήκες, προκειμένου να επιλέξουν υλικό για τη συλλογή τους, πολύ συχνά βασίζονται σε καταλόγους μεγάλων εκδοτικών οίκων ή δημοφιλείς πηγές ανασκόπησης. Ο βαθμός ανεξαρτησίας και συμπεριληπτικότητας αυτών των πηγών τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς εφαρμόζουν κυρίως κριτήρια οικονομικά. Συνεπώς, οι βιβλιοθηκονόμοι ενδέχεται να παραβλέψουν υλικό που προβάλλει μια εναλλακτική προσέγγιση και το οποίο προέρχεται από μικρότερους και ανεξάρτητους καταλόγους ή εκδοτικούς οίκους (Moody, 2004; 2005; Saunders, 2013). Μάλιστα τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγε η Moody (2004) στο Queensland της Αυστραλίας έδειξαν ότι το 92% των ερωτηθέντων χρησιμοποιούν τους καταλόγους των προμηθευτών, καταδεικνύοντας την ισχυρή επίδρασή τους κατά τη διαδικασία της πρόσκτησης υλικού.
- **Προσκτήσεις με εξωτερική ανάθεση:** Συχνά οι βιβλιοθήκες, για να περιορίσουν το κόστος της πρόσκτησης, αναθέτουν σε εξωτερικό προμηθευτή την επιλογή του υλικού τους, η οποία γίνεται βάσει των προτιμήσεων που υποδεικνύουν. Ωστόσο, έχουν διατυπωθεί αμφιβολίες κατά πόσο αυτές οι επιλογές ικανοποιούν τις ανάγκες των χρηστών, αφού συνήθως χρησιμοποιούνται από τους προμηθευτές προκατασκευασμένοι κατάλογοι με προτιμώμενα είδη, συγγραφείς και θέματα (Moody, 2004; 2005).
- **Προσκτήσεις εξαρτώμενες από τον χρήστη:** Ενώ οι χρήστες και η ικανοποίηση των αναγκών τους βρίσκονται στο επίκεντρο της αποστολής των λαϊκών/δημοτικών βιβλιοθηκών, εντούτοις, όταν οι επιλογές του υλικού γίνονται μόνο βάσει των προτιμήσεων των πιο «ενεργών» χρηστών ή της πλειονότητας, τότε ελλοχεύει ο κίνδυνος να μην εκπροσωπούνται στη συλλογή ή να μην ακούγονται «άλλες» φωνές της κοινότητας, λιγότερο δραστήριες και ισχυρές (Saunders, 2013).
- **Διαδανεισμός:** Οι βιβλιοθήκες αποφεύγουν την επιλογή και πρόσκτηση δυνητικά αμφιλεγόμενου υλικού και καθοδηγούν τους χρήστες τους στη χρήση της υπηρεσίας του διαδανεισμού. Με αυτόν τον τρόπο, ασκούν μια συγκεκαλυμμένη λογοκριτική πρακτική και δικαιολογούν την απόρριψη υλικού που ενδεχομένως προκαλέσει προβλήματα. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή μπορεί να προκαλέσει

δυσφορία ή αμηχανία στους χρήστες, όταν αναγκάζονται να απευθυνθούν προσωπικά στον βιβλιοθηκονόμο για την υποβολή του σχετικού αιτήματος. Επίσης, αποκλείει το χρήστη να εντοπίσει κάποιο υλικό, απλά περιηγούμενος τα ράφια της βιβλιοθήκης (Moody, 2004).

- **Δείκτες αναφορών για την επιλογή των περιοδικών:** Πολλές βιβλιοθήκες για την επιλογή των περιοδικών εκδόσεων που θα συμπεριλάβουν στη συλλογή τους χρησιμοποιούν τους δείκτες αναφορών (citations rates). Έτσι, αποκλείονται από την συλλογή περιοδικά με χαμηλούς δείκτες αναφορών, χωρίς ωστόσο να αποτελούν πάντα αξιόπιστο εργαλείο για την ποιότητα ενός περιοδικού, όταν μάλιστα αυτό το περιοδικό εκφράζει μια εναλλακτική άποψη (Moody, 2005).

Λογοκριτικές πρακτικές κατά την κυκλοφορία του υλικού.

- **Φυσική πρόσβαση:** Η πιο συνηθισμένη λογοκριτική πρακτική είναι ο περιορισμός ή ο αποκλεισμός της φυσικής πρόσβασης σε δυνητικά αμφισβητούμενο υλικό. Στις περιπτώσεις αυτές το βιβλίο τοποθετείται σε υπόγεια, κλειστά ράφια ή γραφεία και γίνεται διαθέσιμο μόνο κατόπιν σχετικού αιτήματος, ή επαναταξινομείται σε διαφορετική περιοχή, μεταφέρεται σε άλλο τμήμα ή ακόμα αφαιρείται τελείως από τη συλλογή, συνήθως κατόπιν αίτησης ή απαίτησης από κάποιον ισχυρό ενδιαφερόμενο (Moody, 2004; Orpenheim & Smith, 2004; Saunders, 2013).
- **Επισήμανση (Labelling):** Η πρακτική αυτή αφορά την τοποθέτηση μιας ετικέτας προειδοποίησης ή διαβάθμισης σε κάποιο βιβλίο σε μια προσπάθεια να προειδοποιηθεί ή αποτραπεί ο αναγνώστης από το συγκεκριμένο υλικό το οποίο ενδέχεται να προκαλέσει αντιδράσεις. Στην πραγματικότητα, η επισήμανση δημιουργεί προκαταλήψεις στον χρήστη, προτού μάλιστα να έχει ο ίδιος την ευκαιρία να εξερευνήσει το βιβλίο (Moody, 2004). Αν και η Moody (2004) αναφέρει ότι, σε παλαιότερες έρευνες που διενεργήθηκαν σε βιβλιοθήκες του Καναδά και του Ηνωμένου Βασιλείου, η συντριπτική πλειονότητα των διευθυντών των βιβλιοθηκών (90% και 70% αντίστοιχα) τάχθηκαν κατά της επισήμανσης, η δική της έρευνα (2004b) σε βιβλιοθήκες της Αυστραλίας κατέδειξε ότι μόνο ένα ποσοστό της τάξης του 64% αποδοκίμασε την επισήμανση ως πρακτική, θεωρώντάς την ως ένα αναγκαίο κακό, ώστε και το υλικό να παραμείνει στη συλλογή και οι εντάσεις του κοινού να περιορίζονται. Το ζήτημα γίνεται περιπλοκότερο στην περίπτωση που ένα βιβλίο απευθύνεται σε παιδιά και περιέχει αμφιλεγόμενο θέμα, (όπως η ομοφυλοφιλία, η κακοποίηση, η βία ή ο θάνατος), το οποίο δεν γίνεται εμφανές από τον τίτλο και το εξώφυλλό του. Ερωτήματα όπως αν θα πρέπει να επισημανθεί

το βιβλίο, ώστε να ενημερωθεί εκ των προτέρων ο αναγνώστης, και ποιος είναι αρμόδιος να χαρακτηρίσει το περιεχόμενο του βιβλίου ως «δυσάρεστο» διχάζουν τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα (Moody, 2005).

- **Ανακριβής ή αργή καταλογογράφηση και ταξινόμηση:** Άλλη συγκεκαλυμμένη λογοκριτική πρακτική που εφαρμόζεται στις βιβλιοθήκες είναι η περίπτωση που οι βιβλιοθηκονόμοι καθυστερούν την καταλογογράφηση του βιβλίου ή το καταλογογραφούν κάτω από μια ευρύτερη ή εσφαλμένη θεματική κατηγορία, προκειμένου να παρεμποδίσουν τον χρήστη από τον εντοπισμό του αμφιλεγόμενου βιβλίου. Σε άλλες περιπτώσεις εναλλακτικών εκδόσεων, επειδή δεν περιλαμβάνουν τα καταλογογραφικά δεδομένα του βιβλίου ή αυτά δεν διατίθενται από τα σχετικά δίκτυα (όπως το OCLC), η καταλογογράφηση καθυστερεί να ολοκληρωθεί και, κατά συνέπεια, η κυκλοφορία του βιβλίου (Moody, 2005). Παρομοίως, όταν το υλικό επαναταξινομείται σε διαφορετική περιοχή (π.χ. από την παιδική συλλογή στη συλλογή ενηλίκων), ο εντοπισμός του από τον αναγνώστη καθίσταται δυσχερής.

Άλλη μια διάκριση των λογοκριτικών πρακτικών σε **ενεργητικές** και **παθητικές** επιχειρεί η Knox (2017; 2019). Στις ενεργητικές πρακτικές κατατάσσει τις επεμβάσεις στην έκδοση του υλικού (redaction), τον περιορισμό της πρόσβασης σε αυτό (restriction), τη μετεγκατάσταση (relocation) και την απομάκρυνσή του (removal), ή αλλιώς, όπως τα αποκαλεί, τα 4 Rs. Ως παθητικές πρακτικές λογοκρισίας θεωρεί την αυτολογοκρισία των βιβλιοθηκονόμων ή την μη επιλογή υλικού είτε λόγω προσωπικών προκαταλήψεων είτε από τον φόβο των αντιδράσεων εκ μέρους της κοινότητας.

Όπως φαίνεται, λοιπόν, οι βιβλιοθηκονόμοι ακολουθούν διάφορες μεθόδους και πρακτικές για να αποφύγουν άβολες ή δύσκολες καταστάσεις και να θωρακίσουν τη βιβλιοθήκη από ενδεχόμενες προκλήσεις και κριτικές. Ο Schrader (1997) χαρακτηρίζει αυτές τις στρατηγικές ως «**sensorproofing**», «προστασία από την λογοκρισία» και θεωρεί ότι είναι μάταιες έως επικίνδυνες, καθώς δημιουργούν μια εσφαλμένη και απατηλή αίσθηση ασφάλειας και ηρεμίας, ενώ στην πραγματικότητα κάθε υλικό που περιλαμβάνεται σε μια συλλογή είναι εν δυνάμει ευεπίφορο στη λογοκρισία. Καθώς η λαϊκή/δημοτική βιβλιοθήκη καλείται να ικανοποιήσει τα ενδιαφέροντα μιας πολυσχιδούς κοινότητας, γίνεται πρόδηλο ότι θα πρέπει να συμπεριλάβει και θέματα για τα οποία η ομοφωνία της κοινότητας δεν είναι ούτε αυτονόητη ούτε αναπόφευκτη, ειδικά σε μια εποχή αντιπαραθέσεων και αντικρουόμενων απόψεων στον δημόσιο διάλογο, όπως η ξеноφοβία και ο ρατσισμός, τα δικαιώματα των μειονοτήτων κ.ά. Αν στόχος της λαϊκής/δημοτικής βιβλιοθήκης είναι η δημιουργία ενός «αποστειρωμένου» περιβάλλοντος,

ελεύθερου από ενδεχόμενες προκλήσεις, τότε περιορίζεται και ο κοινωνικός της ρόλος ως χώρου ελεύθερης ανάπτυξης ιδεών και νέων ζυμώσεων.

2.2.10 Λογοκρισία υλικού και ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου. Ηθικά διλήμματα και προβληματισμοί

Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου στη διασφάλιση της πνευματικής ελευθερίας και την καταπολέμηση λογοκριτικών φαινομένων αποτελεί ένα ζήτημα ανοιχτό προς συζήτηση στους χώρους της βιβλιοθηκονομικής κοινότητας τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό, κυρίως, επίπεδο, καθώς εγείρει διάφορα ηθικά διλήμματα και προβληματισμούς.

Η Emery (1994) διερευνά τον διττό ρόλο που καλείται να εκπληρώσει ο βιβλιοθηκονόμος ως θεματοφύλακας της αλήθειας από την μια, και της ελευθερίας από την άλλη. Αυτό σημαίνει ότι αντιμετωπίζει συχνά το εξής δίλημμα: να λογοκρίνει υλικό που παρουσιάζει αδιαμφισβήτητα παραπλανητικές και ψευδείς πληροφορίες ή να επιτρέψει την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, ακόμα και ψευδών; Κατά πόσο, για παράδειγμα, ο βιβλιοθηκονόμος έχει ηθικό καθήκον να διατηρεί στη συλλογή βιβλία που αμφισβητούν το Ολοκαύτωμα ή χρησιμοποιούν την ρητορική μίσους, επειδή και μόνο τα απαιτούν μερικοί χρήστες, ενώ γνωρίζει ότι είναι πασιφανώς ανακριβή και ότι μπορεί να προκαλέσουν ενόχληση σε κάποιους αναγνώστες; (Emery, 1994, σ. 66). Απέναντι σε αυτό το δίλημμα η Emery ισχυρίζεται ότι ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου δεν είναι να διατηρεί την «αλήθεια», μια έννοια υποκειμενική από τη φύση της, αφού ό,τι θεωρείται ως ακραίο για κάποιον, ίσως να μην θεωρείται ως τέτοιο από κάποιον άλλον. Τα όρια της «αποδεκτής» ή μη λογοκρισίας είναι δυσδιάκριτα και γι' αυτό η λογοκρισία θεωρείται απαράδεκτη σε κάθε περίπτωση. Ο βιβλιοθηκονόμος, σύμφωνα με την Emery, έχει ηθικό καθήκον να διαφυλάσσει την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία, ακόμα και αν ηθικά διαφωνεί με αυτήν.

Τον ίδιο προβληματισμό για τον ρόλο του βιβλιοθηκονόμου θέτει η Duthie (2010) και διερωτάται αν υπάρχει ηθική υποχρέωση να προστατεύονται οι αναγνώστες από υλικό που μπορεί να θεωρηθεί επιβλαβές ή αν ο περιορισμός της πρόσβασης σε οποιουδήποτε είδους υλικό είναι εκ προοιμίου μια ανήθικη πράξη. Το ζήτημα γίνεται περιπλοκότερο, όταν αναφερόμαστε σε νεαρούς αναγνώστες και στην έκθεσή τους σε υλικό θεωρούμενο επιζήμιο. Κατά πόσο, ο βιβλιοθηκονόμος οφείλει να δράσει *in loco parentis* περιορίζοντας την πρόσβαση στο υλικό ή πρέπει με κάθε τρόπο να διασφαλίσει την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτό; Η Duthie (2010), αποφεύγοντας να θεωρητικολογήσει υπέρ της χωρίς περιορισμούς πρόσβασης που υπερασπίζεται η δεοντολογία του επαγγέλματος και οι

επαγγελματικές ενώσεις, αναγνωρίζει ότι στην πράξη ορισμένες μορφές λογοκρισίας στον χώρο των βιβλιοθηκών θεωρούνται συχνά όχι μόνο αναπόφευκτες, αλλά και ηθικά αποδεκτές και ότι, δυστυχώς, «η αποφυγή των συγκρούσεων είναι ο μόνος πρακτικός δρόμος που ανοίγεται στον βιβλιοθηκονόμο» (σ. 90), υποδηλώνοντας ότι ο ίδιος ο βιβλιοθηκονόμος υποπίπτει σε κάποια μορφή αυτολογοκρισίας.

Ο Fitzsimmons (1996), τονίζοντας τον σημαντικό ρόλο του βιβλιοθηκονόμου στην κοινωνική αλλαγή και εκπαίδευση, θέτει το εξής δίλημμα που διχάζει τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα: οφείλει ο βιβλιοθηκονόμος να ακολουθήσει τον δρόμο της υπεράσπισης ή αλλιώς της **συνηγορίας (advocacy)**, λαμβάνοντας θέση για διάφορα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, ή πρέπει να τηρεί στάση **ουδετερότητας (neutrality)**, παρουσιάζοντας όλες τις πιθανές απόψεις για κάποιο αμφιλεγόμενο θέμα; Οι απαντήσεις στο ερώτημα αυτό είναι πολύπλοκες και καθόλου ομοιόμορφες. Ο McMenemy (2009) σχετικά υποστηρίζει ότι ο βιβλιοθηκονόμος έχει ηθικό χρέος να μην περιορίζει την ελεύθερη πρόσβαση στις ιδέες, αλλά να παρέχει ένα, κατά το δυνατόν, ευρύτερο φάσμα απόψεων για ένα αμφιλεγόμενο θέμα, ακόμα και εκείνες τις απόψεις που θεωρούνται ανατρεπτικές, ριζοσπαστικές ή ακραίες. Έτσι, προκρίνει μια ισορροπημένη συλλογή με την οποία ο βιβλιοθηκονόμος παρέχει στον δημόσιο έλεγχο της κοινότητας όλες τις εναλλακτικές ή αντιτιθέμενες απόψεις (McMenemy, 2008). Παρατηρεί ότι είναι πιθανόν ακόμα και το «Mein Kampf» («Ο Αγών μου») του Αδόλφου Χίτλερ να εντοπιστεί στα ράφια των δημόσιων βιβλιοθηκών, υποστηρίζοντας ότι, «όταν καθιστούμε τέτοια κείμενα παράνομα ή δεν τα αγοράζουμε, επειδή προσελκύουν διαμάχες, δεν απαλλασσόμαστε από τις ιδέες τους, απλώς τα απομακρύνουμε από την όραση, μια πολύ πιο επικίνδυνη κατάσταση για την κοινωνία» (McMenemy, 2008, σ. 343), υπονοώντας ότι η εθελουφλία και ο στρουθοκαμηλισμός δεν επιλύουν το πρόβλημα, απλά το αγνοούν. Για τον McMenemy (2007) ο βιβλιοθηκονόμος δεν ήταν και δεν πρέπει να είναι παθητικά ουδέτερος, με την έννοια ότι οφείλει να εκφράζει όλες της «φωνές» της κοινότητας που θα χάνονταν, αν ακολουθούσε μια ουδετερότητα με τη στενή σημασία του όρου.

Η Geller (1976) σημειώνει ότι οι βιβλιοθηκονόμοι στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αι. στις ΗΠΑ εφάρμοζαν την ουδετερότητα, τη λογοκρισία και τον λαϊκισμό με σκοπό τον έλεγχο των μαζών. Όπως αναφέρει ο Shockey (2016), διαχρονικά η βιβλιοθηκονομία, όπως εκφράζεται μέσα από το Code of Ethics της ALA, υποστήριζε την ουδετερότητα ως επαγγελματική υποχρέωση και συνεχίζει τονίζοντας ότι η ουδετερότητα που προωθεί η ALA, ως βάση της πνευματικής ελευθερίας, λειτουργεί ανασταλτικά για την κοινωνική δικαιοσύνη, αξία από την οποία πρέπει να εμφορείται το επάγγελμα. Ο Shockey

(2016) πιστεύει ότι η ρητορική της ουδετερότητας έρχεται σε αντίθεση με την αντίληψη της πολιτικής και κοινωνικής υπεράσπισης που συνεπάγεται η κοινωνική ευθύνη του βιβλιοθηκονόμου.

Οι Bossaller & Budd (2015) συνεχίζοντας τον προβληματισμό γύρω από το ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στη ρητορική του μίσους στις βιβλιοθήκες. Αφού διαπιστώνουν ότι δεν υπάρχει ομοφωνία στο θέμα τόσο από την πλευρά των μελετητών και όσο και των νομικών, διερευνούν κάποιες αντιφατικότητες του ζητήματος, όπως: ενώ η αρχή της ελευθερίας της έκφρασης χωρίς διακρίσεις και περιορισμούς που υπερασπίζεται το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου υπαγορεύει να ακούγονται όλες οι φωνές, ωστόσο ο λόγος που καλλιεργεί τον φόβο, όπως η ρητορική του μίσους, στοχεύει στο να σιωπά τις φωνές των άλλων. Και ενώ η ουδετερότητα του ρόλου του βιβλιοθηκονόμου πρεσβεύει την ισορροπία μεταξύ «καλού» και «κακού» λόγου, διαπιστώνεται ότι ο «καλός» λόγος δεν αποτελεί απαραίτητα αντίδοτο στον «κακό» λόγο, όταν ο τελευταίος ακούγεται και δυνατά και συχνά. Καταλήγουν ότι, παρά τα διλήμματα, οι βιβλιοθήκες φέρουν την ευθύνη να καλλιεργούν την ευγένεια και τον εποικοδομητικό διάλογο στη δημόσια αρένα και ως θεσμικοί φορείς οφείλουν να προάγουν την εκπαίδευση και τη δημοκρατία.

Όπως αντιλαμβανόμαστε, απαντήσεις στα ηθικά διλήμματα που αφορούν τον ρόλο του βιβλιοθηκονόμου σε σχέση με την προάσπιση της πνευματικής ελευθερίας στους χώρους των βιβλιοθηκών δεν είναι ούτε εύκολες ούτε προφανείς. Οι βιβλιοθήκες είναι ζωντανοί «οργανισμοί» που αλληλεπιδρούν με την κοινωνία και καθολικές ή μονοσήμαντες λύσεις είναι δύσκολο να δοθούν. Ειδικά, σε μια εποχή έντονου προβληματισμού και πολώσεων για κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, όπως η ξενοφοβία, ο ρατσισμός, ο πολιτικός και θρησκευτικός εξτρεμισμός κ.ά, οι λαϊκές/δημοτικές βιβλιοθήκες καλούνται να οριοθετήσουν τον ρόλο τους, δημιουργώντας έναν χώρο όπου οι χρήστες να είναι σε θέση να συμμετέχουν σε κάθε είδους υλικό για να σχηματίζουν τις δικές τους απόψεις, χωρίς ωστόσο η ανοιχτότητα αυτή να έρχεται σε αντίθεση με τη δημοκρατική αποστολή της βιβλιοθήκης.

2.3 Δημόσιες/Δημοτικές (Λαϊκές) Βιβλιοθήκες

2.3.1 Η έννοια, η λειτουργία και ο ρόλος της δημόσιας/δημοτικής (λαϊκής) βιβλιοθήκης

Ο όρος «δημόσια/δημοτική ή λαϊκή βιβλιοθήκη» (public library) αναφέρεται σε μια διακριτή κατηγορία βιβλιοθήκης που είναι προσβάσιμη από όλα τα μέλη μιας τοπικής κοινωνίας, παρέχοντας υπηρεσίες εκπαίδευσης, πληροφόρησης και πολιτισμού. Ως δημόσια/δημοτική μπορεί να οριστεί η βιβλιοθήκη που έχει ιδρυθεί και χρηματοδοτείται από μια τοπική αρχή (Δήμο ή κοινότητα) ή σε μερικές περιπτώσεις από ένα κεντρικό κυβερνητικό σώμα ή από άλλον οργανισμό και βρίσκεται στη διάθεση όλων όσοι επιθυμούν να τη χρησιμοποιήσουν χωρίς προκατάληψη ή διάκριση (IFLA, 2010). Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της IFLA/UNESCO (1994) η λαϊκή βιβλιοθήκη, ως η «τοπική πύλη στη γνώση, παρέχει το βασικό πλαίσιο για τη δια βίου μάθηση, την ανεξάρτητη λήψη αποφάσεων και την πολιτιστική ανάπτυξη των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων».

Οι λαϊκές βιβλιοθήκες εξυπηρετούν τις ανάγκες κοινοτήτων πολύ διαφορετικών μεταξύ τους όσον αφορά την σύνθεσή τους, τις συνθήκες διαβίωσης τους και τις ανάγκες τους. Έτσι, εκτός από τους παραδοσιακούς χρήστες, δυνάμει κοινό μιας δημόσιας/δημοτικής βιβλιοθήκης μπορεί να είναι ηλικιωμένοι και συνταξιούχοι, μικρά παιδιά, γυναίκες, αγροτικοί πληθυσμοί, πρόσφυγες και μετανάστες, εθνικές και πολιτιστικές μειονότητες, άνεργοι, φτωχοί, φυλακισμένοι, άστεγοι, ανάπηροι και άτομα με ειδικές ανάγκες και γενικά κάθε πληθυσμιακή ομάδα που βρίσκεται σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Όλες αυτές οι κοινότητες έχουν ανάγκη από πληροφόρηση, εκπαίδευση ή ψυχαγωγία, χωρίς διακρίσεις και προκαταλήψεις.

Οι βασικές αποστολές της λαϊκής βιβλιοθήκης που πρέπει να αντικατοπτρίζονται στις υπηρεσίες της είναι οι ακόλουθες (IFLA/UNESCO, 1994, μτφ. Αντωνία Αράχωβα):

1. να δημιουργεί και να ενισχύει τις συνήθειες της ανάγνωσης στα παιδιά ήδη από τη πολύ μικρή ηλικία,
2. να υποστηρίζει τόσο την εξατομικευμένη όσο και την αυτοκαθοριζόμενη μάθηση, καθώς και την επίσημη εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα,
3. να προσφέρει ευκαιρίες για προσωπική δημιουργική ανάπτυξη,
4. να διεγείρει τη φαντασία και τη δημιουργικότητα των παιδιών και των νέων,
5. να καλλιεργεί τη συναίσθηση της αξίας της πολιτισμικής κληρονομιάς, το θαυμασμό για τις καλές τέχνες, τα επιστημονικά επιτεύγματα και τις καινοτομίες,

6. να παρέχει πρόσβαση στις πολιτιστικές εκφράσεις όλων των παραστατικών τεχνών,
7. να ενθαρρύνει τον διαπολιτισμικό διάλογο και να αντιμετωπίζει ευνοϊκά την πολιτισμική ποικιλομορφία,
8. να στηρίζει την προφορική παράδοση,
9. να εξασφαλίζει πρόσβαση για τους πολίτες σε όλα τα είδη των τοπικών πληροφοριών της κοινότητας στην οποία ανήκουν,
10. να παρέχει επαρκείς υπηρεσίες πληροφόρησης στις τοπικές επιχειρήσεις, τις ενώσεις και τις ενδιαφερόμενες ομάδες,
11. να διευκολύνει την ανάπτυξη των βασικών δεξιοτήτων στην εκπαίδευση της πληροφορικής και τη χρήση των υπολογιστών,
12. να υποστηρίζει και να συμμετέχει σε δραστηριότητες και προγράμματα βασικής εκπαίδευσης για όλες τις ηλικιακές ομάδες, λαμβάνοντας η ίδια η βιβλιοθήκη πρωτοβουλίες για τέτοιες δραστηριότητες, εάν κριθεί απαραίτητο.

Γίνεται, συνεπώς, αντιληπτό ότι οι λαϊκές βιβλιοθήκες διαδραματίζουν έναν πολυσύνθετο ρόλο ως μορφωτικό, πληροφοριακό, πολιτιστικό και ψυχαγωγικό κέντρο της τοπικής κοινωνίας που στοχεύει στην εδραίωση της δημοκρατίας μέσω της δημιουργίας ενεργών και καλά πληροφορημένων πολιτών.

2.3.2 Δημόσιες/δημοτικές (λαϊκές) βιβλιοθήκες στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα υπό τον όρο «λαϊκές βιβλιοθήκες» εντάσσεται ένα σύνολο ομοειδών βιβλιοθηκών που, παρά το γεγονός ότι διέπονται από διαφορετικό καθεστώς (δημόσιες δημοτικές, κοινοτικές, συλλόγων κ.λπ.), έχουν ένα κοινό πλαίσιο λειτουργιών και προσφερόμενων υπηρεσιών και διακρίνονται διοικητικά σε δημοτικές και δημόσιες λαϊκές. Όπως αναφέρει ο Τσιμπόγλου (2009), η διάκριση αυτή μεταξύ δημοσίων και δημοτικών βιβλιοθηκών υφίσταται μόνο στην Ελλάδα και αφορά μόνο στον διοικητικό τους έλεγχο και όχι στην αποστολή τους. Αυτό σημαίνει ότι διοικητικά οι δημόσιες βιβλιοθήκες είναι Ν.Π.Δ.Δ. που εποπτεύονται και χρηματοδοτούνται από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενώ οι δημοτικές βιβλιοθήκες ανήκουν στο Υπουργείο Εσωτερικών και ειδικότερα στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α), δηλ. τους δήμους. Οι δημόσιες βιβλιοθήκες λειτουργούν υπό την εποπτεία οικείων Εφορευτικών Συμβουλίων βάσει της ΥΑ 83064/ΙΖ/2003 ΦΕΚ 1173/20.8.2003 «Κανονισμός Λειτουργίας Δημοσίων Βιβλιοθηκών», που ρυθμίζει ένα ενιαίο πλαίσιο λειτουργίας τους, όπως ο σκοπός και οι στόχοι που επιτελούν, η οργάνωση και διαχείριση του υλικού και οι παρεχόμενες προς τους χρήστες υπηρεσίες, ενώ κάθε βιβλιοθήκη καταρτίζει τον Εσωτερικό Οδηγό λειτουργίας της,

ο οποίος αφορά ειδικότερα θέματα εσωτερικής λειτουργίας της βιβλιοθήκης, όπως το ωράριο, οι διαδικασίες δανεισμού και διαδανεισμού και διαδικαστικά θέματα για την ανάπτυξη και διαχείριση του υλικού. Αντιστοίχως, η ίδρυση των δημοτικών βιβλιοθηκών διέπεται κατά βάση από τις ισχύουσες διατάξεις του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (Π.Δ. 410/95) και του Κώδικα δημοτικών και κοινοτικών υπαλλήλων (Ν. 1188/81) (Κορκίδη, 2003), ενώ ο Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας τους καταρτίζεται από κάποια εποπτική αρχή, όπως Συμβούλιο ή Επιτροπή του Δήμου. Επίσης, λαμβάνουν υπόψη τον «Κανονισμό Λειτουργίας Δημοσίων Βιβλιοθηκών» και τη «Διακήρυξη της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της UNESCO».

Αν και διοικητικά οι δημόσιες και δημοτικές βιβλιοθήκες εποπτεύονται από διαφορετικά υπουργεία, ωστόσο η αποστολή τους, ο σκοπός, οι στόχοι τους και η σύνδεσή τους με την τοπική κοινωνία είναι κοινή. Τόσο οι δημόσιες όσο και οι δημοτικές βιβλιοθήκες καλύπτουν ανάγκες μάθησης, εκπαίδευσης και πληροφόρησης μιας τοπικής κοινωνίας, χωρίς πολιτικές, θρησκευτικές, φυλετικές ή άλλες διακρίσεις, εξασφαλίζοντας στους χρήστες τους απεριόριστη και ελεύθερη πρόσβαση σε κάθε είδους γνώση και πληροφορία και ενισχύοντας κάθε είδους σχετική μορφωτική και πολιτιστική δραστηριότητα. Επίσης, οι δημόσιες/δημοτικές βιβλιοθήκες στοχεύουν στην ικανοποίηση των ολοένα αυξανόμενων αναγκών των χρηστών τους, μέσω των συλλογών και των προσφερόμενων υπηρεσιών τους, προωθώντας τη γνώση, τη μάθηση, την έρευνα και τον πολιτισμό στην κοινωνία, καθιστώντας, έτσι, τον κοινωνικό τους ρόλο αποφασιστικής σημασίας, ιδιαίτερα κατά την περίοδο οικονομικής κρίσης που διέρχεται η χώρα μας. (Giannakopoulos, Koulouris, & Kokkinos, 2014).

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, στην ελληνική επικράτεια έχουν καταγραφεί 46 δημόσιες και 686 δημοτικές και κοινοτικές βιβλιοθήκες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλες είναι ενεργές (Κορκίδη, 2003). Οι Γλωσσιώτης & Κυριακοπούλου (2012) διαπιστώνουν ότι ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δημοτικές βιβλιοθήκες είναι η έλλειψη θεσμικού πλαισίου λειτουργίας τους, καθώς το 70% των δημοτικών βιβλιοθηκών, πριν την εφαρμογή του σχεδίου διοικητικής αναδιάρθρωσης Ν.3852 «Καλλικράτης», δεν διέθεταν Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας και Κανονισμό Λειτουργίας (Κυριακοπούλου, 2011). Επίσης, το 90% των προσκλήσεων τους προέρχεται από δωρεές, γεγονός που σημαίνει σημαντική έλλειψη χρηματοδότησής τους (Κυριακοπούλου, 2011).

2.3.3 Συλλογές δημοσίων/δημοτικών (λαϊκών) βιβλιοθηκών

Οι συλλογές των δημοσίων/δημοτικών βιβλιοθηκών περιλαμβάνουν εκτός από το παραδοσιακό έντυπο υλικό (βιβλιακό και μη) και άλλες μορφές υλικού. Έτσι, εκτός από το αμιγώς βιβλιακό υλικό, μια δημόσια/δημοτική βιβλιοθήκη περιλαμβάνει στη συλλογή της και μη βιβλιακό υλικό, όπως εικόνες, χάρτες, φωτογραφίες, εφημερίδες περιοδικά κ.λπ., καθώς και μη έντυπο ή αλλιώς οπτικοακουστικό υλικό (δίσκους, ταινίες, εικόνες σε διαφάνειες, μικροταινίες, κ.λπ.) (Παλαμιώτη, 1998).

Όπως αναφέρεται στη Διακήρυξη της IFLA/ UNESCO (1972), τα πιο σημαντικά μέσα διακίνησης των ιδεών και της γνώσης που χρησιμοποιούν οι δημόσιες/δημοτικές βιβλιοθήκες παραμένουν τα βιβλία, τα περιοδικά και οι εφημερίδες, αν και με την εξέλιξη της τεχνολογίας τα ψηφιακά μέσα, οι νέες ψηφιακές καταγραφές και ηλεκτρονικές πηγές πληροφόρησης κερδίζουν ολοένα έδαφος στις συλλογές των λαϊκών βιβλιοθηκών, οι οποίες θα πρέπει να καλύπτουν θεματικά όλα τα μορφωτικά και πολιτιστικά πρότυπα της τοπικής κοινωνίας με αντιπροσώπευση όλων των γλωσσών που χρησιμοποιούνται σε αυτήν. Επίσης οι συλλογές λαϊκών βιβλιοθηκών, καθώς αποτελούν ένα δυναμικό υλικό, θα πρέπει να ανανεώνονται και να εμπλουτίζονται συνεχώς, ώστε να αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες της κοινότητας που εξυπηρετούν, ενώ παράλληλα θα πρέπει, όπως τονίζεται στη Διακήρυξη της IFLA (1994) να μην υπόκεινται σε οποιαδήποτε μορφή «ιδεολογικής, πολιτικής ή θρησκευτικής λογοκρισίας ή εμπορικών πιέσεων». Χαρακτηριστικά, όπως αναφέρεται στον «Κανονισμό λειτουργίας Δημοσίων Βιβλιοθηκών» (2003), «πρέπει με κάθε τρόπο να αποφεύγεται παντός είδους Υλικό που έχει προφανή σκοπό το θρησκευτικό προσηλυτισμό, την πολιτική προπαγάνδα, την υποβολή μίσους, την προσβολή συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού και την εμπορική κερδοσκοπία».

Οι συλλογές των δημοσίων/δημοτικών βιβλιοθηκών προορίζονται για χρήση στο αναγνωστήριο ή και για δανεισμό, ενώ διακρίνονται σε κλειστές (όταν περιλαμβάνονται σπάνια και πολύτιμα τεκμήρια, χειρόγραφα, παλαιύτα κ.λπ. στα οποία έχουν πρόσβαση μόνο οι υπάλληλοι της βιβλιοθήκης) και ανοικτές (όταν ο χρήστης έχει ελεύθερη πρόσβαση στο υλικό).

Οι συλλογές των δημοσίων/δημοτικών βιβλιοθηκών συγκροτούνται συνήθως με βάση την ηλικιακή ομάδα του αναγνωστικού κοινού που εξυπηρετούν και διακρίνονται σε:

- Παιδική συλλογή (για παιδιά μέχρι 12 ετών)
- Εφηβική συλλογή
- Συλλογή ενηλίκων

2.3.4 Υπηρεσίες δημοσίων/δημοτικών (λαϊκών) βιβλιοθηκών

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της IFLA/UNESCO για τις λαϊκές βιβλιοθήκες (1994) «οι υπηρεσίες της παρέχονται στη βάση της ισότητας στην πρόσβαση για όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας, φυλής, φύλου, εθνικότητας, γλώσσας και κοινωνικής τάξης. Ειδικές υπηρεσίες και υλικό πρέπει να παρέχονται σε εκείνους τους χρήστες που δεν μπορούν, για οποιονδήποτε λόγο, να χρησιμοποιήσουν τις συμβατικές υπηρεσίες και το υλικό, όπως για παράδειγμα τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι ασθενείς που νοσηλεύονται σε νοσοκομεία ή οι φυλακισμένοι». Όπως διαπιστώνουμε, οι δημόσιες/δημοτικές βιβλιοθήκες αποτελούν φορείς λαϊκής μόρφωσης που οφείλουν να αγκαλιάζουν τα ενδιαφέροντα και τις πνευματικές ανάγκες όλων των ηλικιών και τάξεων μιας κοινότητας, συντελώντας στην εκπαίδευση, την παιδεία και τον πολιτισμό της, ενώ παράλληλα αποτελούν τόπο ελεύθερης αναζήτησης και ατομικής καλλιέργειας, προσφέροντας πρόσβαση σε ένα ευρύ και ποικίλο φάσμα απόψεων, ιδεών και γνώσης.

Οι υπηρεσίες που προσφέρονται από μια λαϊκή βιβλιοθήκη προς τους χρήστες θα πρέπει να είναι απαλλαγμένες από κάθε μορφή ιδεολογικής, πολιτικής θρησκευτικής ή εμπορικής πίεσης και να αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές αλλαγές, όπως μεταβολές στην δομή της οικογένειας, δημογραφικές αλλαγές, πολιτισμική πολυμορφία και μεθόδους επικοινωνίας (IFLA/UNESCO, 2010).

Συνήθως μια λαϊκή βιβλιοθήκη προσφέρει τις εξής υπηρεσίες (IFLA/UNESCO, 2010, σ. 38):

- δανεισμό βιβλίων και άλλων μέσων,
- παροχή βιβλίων και άλλων υλικών για χρήση στη βιβλιοθήκη
- υπηρεσίες πληροφόρησης χρησιμοποιώντας έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα
- συμβουλευτικές υπηρεσίες προς τους αναγνώστες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών κρατήσεων
- υπηρεσίες πληροφόρησης της κοινότητας
- εκπαίδευση χρηστών στις υπηρεσίες της βιβλιοθήκης, συμπεριλαμβανομένων προγραμμάτων γραμματισμού.
- σύγχρονα εργαλεία επικοινωνίας όπως blogs, μηνύματα κινητού τηλεφώνου και εργαλεία κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούνται τόσο για υπηρεσίες αναφοράς όσο και για δημόσιες σχέσεις.

Τέλος, οι υπηρεσίες της λαϊκής βιβλιοθήκης θα πρέπει να παρέχονται δωρεάν, να προσαρμόζονται στις διαφορετικές ανάγκες των αναγνωστών και να συνάδουν με τις τοπικές ανάγκες και συνθήκες.

Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η φιλοσοφική θεώρηση στην οποία βασίζεται η έρευνα μαζί με τη μεθοδολογική προσέγγιση που έχει υιοθετηθεί. Επίσης, γίνεται αναφορά στο ερευνητικό πεδίο και παρουσιάζονται λεπτομερώς οι διαδικασίες συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Τέλος, συζητείται η εμπιστευσιμότητα της μελέτης και παρουσιάζονται ζητήματα ερευνητικής δεοντολογίας και ηθικής κατά τη διαδικασία της έρευνας.

3.1 Φιλοσοφική θεώρηση της έρευνας

Στο επιδραστικό του έργο «The Structure of Scientific Revolutions» (Η Δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων) (1962) ο Kuhn ανάδειξε την έννοια του **παραδείγματος** στην ιστορία και φιλοσοφία των επιστημών, αναφέροντας ότι είναι το σύστημα των πεποιθήσεων, αξιών, τεχνικών που μοιράζονται τα μέλη μιας συγκεκριμένης επιστημονικής κοινότητας (Kuhn, 1970, σ. 175), όσον αφορά τη φύση και τη διεξαγωγή μιας έρευνας. Συνεπώς, *«τα παραδείγματα είναι πλαίσια που λειτουργούν ως χάρτες ή οδηγοί για τις επιστημονικές κοινότητες, καθορίζοντας τα σημαντικά προβλήματα ή ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπίζουν τα μέλη του και καθορίζουν αποδεκτές θεωρίες ή εξηγήσεις, μεθόδους και τεχνικές για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων»* (Usher, 1996, σ. 15).

Τρία είναι τα κυρίαρχα παραδείγματα ή φιλοσοφικές θεωρήσεις που μπορούμε να εντοπίσουμε στις επιστημονικές έρευνες και τα οποία βασίζονται σε διαφορετικές οντολογικές² και επιστημολογικές³ παραδοχές: ο **θετικισμός (positivism)**, ο **ερμηνευτισμός**

² Η **οντολογία (ontology)** αναφέρεται στις παραδοχές που αφορούν τη φύση της πραγματικότητας, δηλ. αν η πραγματικότητα θεωρείται αντικειμενική και επομένως ενιαία ή υποκειμενική, εξαρτώμενη από τους ανθρώπους που την δημιουργούν και την αναδημιουργούν (Creswell & Poth, 2018).

³ Αντιστοίχως η **επιστημολογία (epistemology)** αναφέρεται στις φιλοσοφικές παραδοχές σχετικά με τη γνώση και πώς μπορεί να αποκτηθεί αυτή η γνώση. Σύμφωνα με τους Stanley & Wise (1990, σ. 26) *«Η επιστημολογία είναι μια θεωρία της γνώσης που ασχολείται με τα κεντρικά ερωτήματα όπως: ποιος μπορεί γνωρίζει, τι μπορούμε να γνωρίσουμε, τι συνιστά και επικυρώνει τη γνώση και ποια είναι ή πρέπει να είναι η σχέση μεταξύ της γνώσης και της ύπαρξης, (δηλαδή μεταξύ επιστημολογίας και οντολογίας)»*.

(interpretivism) και η **κριτική θεωρία (critical theory)**. Αυτές οι θεωρητικές παραδοχές καθορίζουν τον τρόπο κατανόησης των φαινομένων που μελετώνται, των ερευνητικών ερωτήσεων που τίθενται, του τρόπου απάντησης και του τρόπου ερμηνείας των αποτελεσμάτων.

Αναφορικά με τα προαναφερθέντα τρία παραδείγματα και τις οντολογικές και επιστημολογικές τους παραδοχές (Glesne, 2017):

- ο **θετικισμός (positivism)** υποθέτει ότι υπάρχει μια ενιαία, αντικειμενική πραγματικότητα η οποία μπορεί να μετρηθεί με έναν αριθμό ακρίβειας. Παράλληλα, πρεσβεύει ότι η γνώση δημιουργείται με την εξέταση των αιτιακών σχέσεων των φαινομένων τα οποία μπορούν να προβλεφθούν και να ελεγχθούν.

- ο **ερμηνευτισμός (interpretivism)** αναγνωρίζει ότι δεν υπάρχει μια ενιαία, αλλά μια κοινωνικά κατασκευασμένη, σύνθετη και συνεχώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα. Αυτό σημαίνει ότι ο κοινωνικός κόσμος μπορεί να ερμηνευθεί μόνο μέσω των υποκειμενικών εννοιών, απόψεων και πεποιθήσεων των δρώντων υποκειμένων. Ως εκ τούτου, η γνώση μπορεί να επιτευχθεί επαγωγικά με την εις βάθος εξέταση των ανθρώπων μέσα στον κοινωνικό τους κόσμο και με την κατανόηση του ρόλου τους σε αυτόν.

- Η **κριτική θεωρία (critical theory)** υποθέτει ότι υπάρχει μια κοινωνική πραγματικότητα, ιστορικά κατασκευασμένη, η οποία αποτελεί το έδαφος για την απόκτηση γνώσης. Πιστεύεται ότι στον κοινωνικό κόσμο οι αντιφάσεις είναι έμφυτες και οδηγούν σε ανισότητες και συγκρούσεις. Στόχος της κριτικής θεωρίας είναι να ασκηθεί κριτική στις ιστορικές και δομικές συνθήκες κοινωνικής ισχύος και κυριαρχίας και να αναζητηθούν τρόποι μετασχηματισμού των συνθηκών καταπίεσης.

Η παρούσα έρευνα ακολουθεί το **ερμηνευτικό παράδειγμα**, το οποίο θεωρείται κατάλληλο για να αποκτηθεί μια βαθύτερη κατανόηση του υπό εξέταση φαινομένου, καθώς διερευνά τις αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων σε λογοκριτικά φαινόμενα που αφορούν την επιλογή και κυκλοφορία έντυπου υλικού της συλλογής των δημοτικών βιβλιοθηκών. Το ερμηνευτικό παράδειγμα έχει επιλεγεί, καθώς αντικατοπτρίζει τη ερευνητική στάση που υιοθετεί η παρούσα έρευνα, ότι δηλ. η πραγματικότητα είναι κοινωνικά κατασκευασμένη και ότι μπορούμε να έχουμε πρόσβαση σε αυτήν μέσω των εννοιών που οι άνθρωποι αποδίδουν στα φαινόμενα. Για αυτόν τον λόγο, η έρευνα επικεντρώνεται στην κατανόηση των υποκειμενικών ερμηνειών που προσδίδουν οι συμμετεχόντες στα προς διερεύνηση φαινόμενα μέσα στο πλαίσιο τους. Με άλλα λόγια, αυτό που ενδιαφέρει είναι να αναλυθεί εις βάθος η πολυπλοκότητα των αντιλήψεων και εμπειριών των βιβλιοθηκονόμων σε σχέση με λογοκριτικά φαινόμενα στον χώρο των

δημοτικών βιβλιοθηκών που παρατηρούνται κατά την ανάπτυξη και διαχείριση της συλλογής τους. Συνεπώς, οι αντιλήψεις, οι απόψεις, οι εμπειρίες και οι στάσεις των συμμετεχόντων ερμηνεύτηκαν για να οικοδομήσουν τις γνώσεις μας για το προς διερεύνηση θέμα.

3.2 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η πιο κοινή ταξινόμηση των ερευνητικών μεθόδων είναι η διάκριση μεταξύ ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων (Bryman, 2012), η οποία εξαρτάται από τις φιλοσοφικές θεωρήσεις του ερευνητή. Αυτές οι φιλοσοφικές θεωρήσεις, δηλαδή ο θετικισμός, ο ερμηνευτισμός και η κριτική θεωρία, καθορίζουν τον τρόπο διεξαγωγής και αξιολόγησης της έρευνας (Myers & Avison, 2002).

Η ποσοτική (qualitative) έρευνα είναι κατάλληλη όταν ένας μεγάλος αριθμός δεδομένων συλλέγεται από διάφορα περιβάλλοντα από έναν ερευνητή που είναι απομακρυσμένος και ανεξάρτητος από την ερευνητική διαδικασία (Blaxter, Hughes and Tight, 1996; Creswell & Creswell, 2018). Αυτού του είδους η έρευνα είναι πιο κατάλληλη για το θετικιστικό παράδειγμα, το οποίο επιδιώκει μια αντικειμενική γνώση που μπορεί να μετρηθεί μέσω στατιστικής ανάλυσης και μπορεί να γενικευθεί. Οι μέθοδοι και οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην ποσοτική έρευνα είναι ερωτηματολόγια, πειράματα και αριθμητικές μέθοδοι.

Η ποιοτική (quantitative) έρευνα είναι κατάλληλη για τη *«μελέτη κοινωνικών και πολιτιστικών φαινομένων»* (Myers & Avison, 2002, σ. 4), που είναι σύνθετα και μη μετρήσιμα. Αυτό το είδος της έρευνας διεξάγεται όταν ένα θέμα πρόκειται να διερευνηθεί σε βάθος μέσω των εννοιών που αποδίδονται στους συμμετέχοντες, βασισμένες στις αντιλήψεις και τις υποκειμενικές απόψεις τους και μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον (Creswell & Creswell, 2018). Οι τεχνικές συλλογής δεδομένων που εφαρμόζονται περισσότερο στην ποιοτική έρευνα είναι οι συνεντεύξεις, η παρατήρηση και η συλλογή τεκμηρίων (Glesne, 2017). Οι Denzin & Lincoln (2018, σ. 43), σε μια εύστοχη περιγραφή, καθορίζουν την ποιοτική έρευνα ως *«μια δραστηριότητα που τοποθετεί τον παρατηρητή στον κόσμο. Η ποιοτική έρευνα αποτελείται από ένα σύνολο ερμηνευτικών, υλικών πρακτικών που καθιστούν τον κόσμο ορατό. Αυτές οι πρακτικές μετασχηματίζουν τον κόσμο [...] Σε αυτό το επίπεδο, η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική, νατουραλιστική προσέγγιση στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι οι ερευνητές που διεξάγουν ποιοτική έρευνα μελετούν τα πράγματα στο φυσικό περιβάλλον τους, προσπαθώντας να κατανοήσουν ή να*

ερμηνεύσουν τα φαινόμενα από την άποψη των σημασιών που τους αποδίδουν οι άνθρωποι».

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αποκτηθεί εις βάθος γνώση με την ερμηνεία των υποκειμενικών αντιλήψεων και πεποιθήσεων των συμμετεχόντων, καθώς εξετάζονται μέσα στο πολιτισμικό και κοινωνικό τους πλαίσιο. Για το λόγο αυτό διεξήχθη **ποιοτική έρευνα**, καθώς προσιδιάζει περισσότερο στη φύση του ερευνητικού ερωτήματος και στους ερευνητικούς στόχους της μελέτης. Συγκεκριμένα, επιλέχθηκε η ποιοτική ερμηνευτική προσέγγιση, καθώς κρίθηκε κατάλληλη για την εις βάθος κατανόηση και ερμηνεία των αντιλήψεων των βιβλιοθηκονόμων σχετικά με το φαινόμενο της λογοκρισίας όσον αφορά την ανάπτυξη και διαχείριση της συλλογής των δημοτικών βιβλιοθηκών, εξετάζοντας ενδελεχώς τις πρακτικές που εφαρμόζουν, τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και τους προβληματισμούς που εκφράζουν. Συνεπώς, η ποιοτική έρευνα με τη διεισδυτική προσέγγιση που επιχειρεί ικανοποιεί πλήρως το αίτημα για την εις βάθος ερμηνεία και κατανόηση ενός πολύπλοκου φαινομένου, όπως η λογοκρισία, μέσα από τις οπτικές και τις αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων.

3.3 Ερευνητικό πεδίο και δειγματοληψία

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη σε δημοτικές βιβλιοθήκες της Περιφέρειας Αττικής και πιο συγκεκριμένα της διοικητικής **Περιφέρειας Αθηνών**. Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι οι δημοτικές βιβλιοθήκες στη χώρα μας, όπως ήδη αναφέρθηκε στο 2.3.2, ανήκουν στο γενικότερο πλαίσιο των λαϊκών βιβλιοθηκών και η διάκρισή τους από τις δημόσιες βιβλιοθήκες αφορά μόνο τον διοικητικό τους έλεγχο και όχι την αποστολή τους, τους στόχους, τις υπηρεσίες και τη σύνδεσή τους με την τοπική κοινωνία.

Καθώς η Περιφέρεια Αττικής με το πρόγραμμα Καλλικράτης περιλαμβάνει οκτώ (8) Περιφερειακές Ενότητες (Κεντρικού Τομέα Αθηνών, Νότιου Τομέα Αθηνών, Βόρειου Τομέα Αθηνών, Δυτικού Τομέα Αθηνών, Πειραιώς, Νήσων Αργοσαρωνικού, Ανατολικής Αττικής και Δυτικής Αττικής) κρίθηκε σκόπιμο να ακολουθηθεί μια στρατηγική επιλογής του δείγματος που να το περιορίζει, καθώς η ποιοτική έρευνα δεν αφορά ένα μεγάλο, στατιστικά αντιπροσωπευτικό δείγμα από το οποίο μπορούν να προκύψουν γενικεύσεις, όπως συμβαίνει στην ποσοτική έρευνα. Έτσι, λοιπόν, αποφασίστηκε η έρευνα να περιοριστεί στην Περιφέρεια Αθηνών και τους τέσσερις τομείς που αυτή περιλαμβάνει, δηλ. Κεντρικό, Νότιο, Βόρειο και Δυτικό Τομέα, καθώς η Περιφέρεια Αθηνών συγκεντρώνει πολλούς Δήμους και φυσικά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της Περιφέρειας Αττικής (Πιν. 1), με ποικίλα δημογραφικά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και σύνθεση.

Πίνακας 1. Πληθυσμός ανά Περιφερειακή Ενότητα της Περιφέρειας Αττικής. (Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, Απογραφή 2011, ΦΕΚ Αποτελεσμάτων Μόνιμου Πληθυσμού).

Περιφερειακή Ενότητα	Πληθυσμός
Κεντρικού Τομέα Αθηνών	1.029.520
Βόρειου Τομέα Αθηνών	592.490
Δυτικού Τομέα Αθηνών	489.675
Νότιου Τομέα Αθηνών	529.826
Ανατολικής Αττικής	502.348
Δυτικής Αττικής	160.927
Πειραιώς	448.997
Νήσων	74.651

Εν συνεχεία, αναζητήθηκαν οι δήμοι που περιλαμβάνονται σε κάθε Περιφερειακή Ενότητα της Περιφέρειας Αθηνών, ώστε να αποτυπωθεί μια γενική αλλά και εμπειριστατωμένη εικόνα της τοπογεωγραφίας του ερευνητικού πεδίου. Έτσι, λοιπόν, οι Δήμοι σε κάθε Τομέα των Περιφερειακών Ενοτήτων των Αθηνών έχουν ως εξής (Πιν.2):

Πίνακας 2. Οι Δήμοι των τομέων των Περιφερειακών Ενοτήτων της Περιφέρειας Αθηνών (Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, Απογραφή 2011, ΦΕΚ Αποτελεσμάτων Μόνιμου Πληθυσμού).

Περιφερειακή Ενότητα	Δήμοι
Κεντρικού Τομέα Αθηνών	Δήμος Αθηναίων, Δήμος Βύρωνος, Δήμος Γαλατσίου, Δήμος Δάφνης-Υμηττού, Δήμος Ζωγράφου, Δήμος Ηλιούπολης, Δήμος Καισαριανής, Δήμος Φιλαδέλφειας-Χαλκηδόνας
Βόρειου Τομέα Αθηνών	Δήμος Αγίας Παρασκευής, Δήμος Αμαρουσίου, Δήμος Βριλησίων, Δήμος Ηρακλείου, Δήμος Κηφισιάς, Δήμος Λυκόβρυσσης-Πεύκης, Δήμος Μεταμορφώσεως, Δήμος Νέας Ιωνίας, Δήμος Παπάγου-Χολαργού, Δήμος Πεντέλης, Δήμος Φιλοθέης-Ψυχικού, Δήμος Χαλανδρίου
Δυτικού Τομέα Αθηνών	Δήμος Αγίας Βαρβάρας, Δήμος Αγίων Αναργύρων-Καματερού, Δήμος Αιγάλεω, Δήμος Ιλίου, Δήμος Περιστερίου, Δήμος Πετρούπολης, Δήμος Χαϊδαρίου
Νότιου Τομέα Αθηνών	Δήμος Αγίου Δημητρίου, Δήμος Αλίμου, Δήμος Γλυφάδας, Δήμος Ελληνικού-Αργυρούπολης, Δήμος Καλλιθέας, Δήμος Μοσχάτου-Ταύρου, Δήμος Νέας Σμύρνης, Δήμος Παλαιού Φαλήρου

Από τους καταγεγραμμένους τριάντα πέντε (35) Δήμους κρίθηκε αναγκαίο η έρευνα να περιοριστεί σε οκτώ με δέκα (8-10) Δήμους και τις αντίστοιχες δημοτικές βιβλιοθήκες. Πιο συγκεκριμένα στόχος ήταν η επιλογή τουλάχιστον δύο Δήμων και των αντίστοιχων βιβλιοθηκών από κάθε διοικητικό τομέα, ως ένας ικανός αριθμός για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων εις βάθος, επιδιώκοντας ένα είδος αντιπροσωπευτικότητας και κατανομής

του δείγματος, χωρίς ασφαλώς αυτό να είναι το κύριο ζητούμενο, καθώς δεν αποτελεί στόχο της ποιοτικής έρευνας η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων από τυχαία και ευρεία δειγματοληψία, όπως συμβαίνει στην ποσοτική έρευνα. Ο αριθμός των οκτώ έως δέκα (8-10) συμμετεχόντων συμφωνεί με το μικρό μέγεθος του δείγματος που προτείνει η βιβλιογραφία για την ποιοτική έρευνα (Patton, 2015; Creswell and Creswell, 2018), αν και ο Patton (2015, σ. 470) υπογραμμίζει ότι «δεν υπάρχουν κανόνες για το μέγεθος του δείγματος στην ποιοτική έρευνα». Επίσης, ένα άλλο στοιχείο που συνηγόρησε στον αρχικό σχεδιασμό του μεγέθους του δείγματος αποτέλεσε και η επιλογή του αριθμού των συμμετεχόντων μέχρι του σημείου του **πλεονασμού (redundancy)** (Lincoln & Guba, 1985; Yin, 2015) ή **θεωρητικού κορεσμού (theoretical saturation)** των δεδομένων (Patton, 2015; Creswell & Creswell, 2018), δηλαδή όταν η συλλογή νέων δεδομένων δεν προσφέρει πλέον νέες γνώσεις ή δεν αποκαλύπτει νέες ιδιότητες. Έτσι, ενώ υπήρξε η σκέψη να επεκταθεί ο αρχικός αριθμός των συμμετεχόντων, κατέστη προφανές κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ότι οι συμμετέχοντες εμφάνισαν παρόμοιες απόψεις, οι οποίες συνεχίζονταν και ως εκ τούτου δεν υπήρξε ανάγκη για περαιτέρω αναζήτηση υποψηφίων συμμετεχόντων.

Συνοψίζοντας, ως στρατηγική επιλογής του δείγματος επιλέχθηκε η **σκόπιμη δειγματοληψία**, «η λογική και η δύναμη της οποίας οδηγεί στην επιλογή περιπτώσεων που έχουν πληροφοριακό πλούτο, ώστε να γίνει μελέτη σε βάθος. Οι πλούσιες σε πληροφορίες περιπτώσεις είναι εκείνες από τις οποίες μπορεί κανείς να μάθει πολλά για ζητήματα κεντρικής σημασίας για τον σκοπό της έρευνας» (Patton, 2015, σ. 401). Η σκόπιμη δειγματοληψία είναι μια τεχνική που χρησιμοποιείται ευρέως στην ποιοτική έρευνα για τον εντοπισμό και επιλογή πλούσιων σε πληροφορίες περιπτώσεων με σκοπό την πιο αποτελεσματική χρήση των περιορισμένων πόρων (Patton, 2015) αλλά και για να ανακτηθεί το μεγαλύτερο δυνατό φάσμα πληροφοριών και απόψεων (Yin, 2015). Αυτό περιλαμβάνει τον εντοπισμό και επιλογή ατόμων ή ομάδων ατόμων που είναι ιδιαίτερα γνώστες ή έμπειροι αναφορικά με το φαινόμενο ενδιαφέροντος (Cresswell & Creswell, 2018). Εκτός από τη γνώση και την εμπειρία, ο Spradley (1979) τονίζει την ικανότητα επικοινωνίας των εμπειριών και απόψεων με τρόπο εκφραστικό, σαφή και στοχαστικό.

Όπως αναφέρει ο Robinson (2014) η σκόπιμη δειγματοληψία βασίζεται σε στρατηγικές τέτοιες, ώστε να εξασφαλίζεται ότι το τελικό δείγμα δεν είναι τυχαίο και ότι συγκεκριμένες κατηγορίες περιπτώσεων αναπαρίστανται στο τελικό δείγμα της έρευνας. Ειδικότερα, από τις στρατηγικές της σκόπιμης δειγματοληψίας επιλέχθηκε η **δειγματοληψία κριτηρίου (criterion sample)** (Patton, 2015) σύμφωνα με την οποία ο

ερευνητής επιλέγει τις περιπτώσεις που θα αποτελέσουν το δείγμα του με βάση κριτήρια τα οποία καθορίζονται ανάλογα με τους στόχους της έρευνάς του (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Τα κριτήρια, επομένως, που τέθηκαν για τον προσδιορισμό του δείγματος από το σύνολο των τριάντα πέντε (35) δημοτικών βιβλιοθηκών ήταν τα εξής:

- Να επιλεγούν τουλάχιστον δύο (2) δημοτικές βιβλιοθήκες από κάθε διοικητικό τομέα των τεσσάρων (4) Περιφερειακών Ενοτήτων της Περιφέρειας Αθηνών, προκειμένου να υπάρξει ευρεία γεωγραφική κάλυψη,
- Να επιλεγούν δημοτικές βιβλιοθήκες που οι συλλογές τους να αριθμούν τουλάχιστον 18.000 τόμους βιβλίων, δηλ. να έχουν μια θεματική ευρύτητα και ποικιλότητα που ο μεγάλος αριθμός της συλλογής μπορεί να εξασφαλίσει. Το κριτήριο αυτό μπορεί να αναδείξει θεματικές περιοχές για τις οποίες ενδεχομένως λαμβάνουν χώρα λογοκριτικές πρακτικές.
- Να επιλεγούν δημοτικές βιβλιοθήκες που έχουν ηλεκτρονικό κατάλογο ανοικτής πρόσβασης των συλλογών τους, δηλαδή να προσφέρουν μια ανοικτή παρουσίαση του καταλόγου τους, με ευέλικτη και πολύπλευρη αναζήτηση, παρέχοντας στους χρήστες τους μια δυναμική εξερεύνηση του περιεχομένου τους. Το κριτήριο αυτό τις καθιστά σύγχρονες και φιλικές στον χρήστη και του δίνει παράλληλα τη δυνατότητα να ανατρέξει στον κατάλογο και να αναζητήσει αμφιλεγόμενα ή δυνητικά αμφιλεγόμενα ως προς το θέμα τους βιβλία.
- Να επιλεγούν δημοτικές βιβλιοθήκες που διατηρούν τη συλλογή ενηλίκων και την παιδική-εφηβική συλλογή στο ίδιο κτήριο, γεγονός που μπορεί να αναδείξει διάφορες λογοκριτικές πρακτικές, όσον αφορά τη διαχείριση των συλλογών.

Λαμβανομένων υπόψη των προαναφερθέντων κριτηρίων και του γεγονότος ότι τρεις (3) από τις δώδεκα (12) υποψήφιες προς διερεύνηση δημοτικές βιβλιοθήκες δεν εκδήλωσαν ενδιαφέρον για τη συμμετοχή στην έρευνα, ο τελικός αριθμός των βιβλιοθηκών και αντίστοιχων βιβλιοθηκονόμων που συμμετείχαν ανέρχεται σε **εννέα (9)**, επιβεβαιώνοντας τον αρχικό ερευνητικό σχεδιασμό.

3.4 Συλλογή Δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων έγινε τηλεφωνική επικοινωνία με την/τον βιβλιοθηκονόμο σε καθεμία από τις δώδεκα (12) υποψήφιες βιβλιοθήκες, εξηγώντας τους το θέμα και τον σκοπό της έρευνας, ενώ σε τέσσερις (4) από αυτές εστάλη και σχετικό μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, μετά από επιθυμία τους. Όπως ήδη αναφέρθηκε, τρεις (3) βιβλιοθήκες δεν ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση συμμετοχής.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι η αίσθηση που δημιουργήθηκε στην ερευνήτρια κατά την τηλεφωνική επικοινωνία της με ορισμένες από τις βιβλιοθήκες ήταν ένα κλίμα επιφυλακτικότητας εκ μέρους των βιβλιοθηκονόμων, όταν τους ανακοινώνονταν το θέμα της έρευνας, γεγονός που υποδηλώνει ότι το θέμα της λογοκρισίας αποτελεί ένα «ευαίσθητο» ζήτημα για τις βιβλιοθήκες και τους βιβλιοθηκονόμους. Γι' αυτόν τον λόγο, κρίθηκε αναγκαίο να δοθεί στους βιβλιοθηκονόμους η διαβεβαίωση ότι θα τηρηθεί η εμπιστευτικότητα και η ιδιωτικότητα τόσο των βιβλιοθηκών που εργάζονται όσο και των ιδίων. Εξ αυτού, η καταγραφή των βιβλιοθηκών και των συμμετεχόντων ατόμων έχει γίνει με κωδικούς, ώστε να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητά τους και να μην είναι εύκολη η ταυτοποίησή τους. Σε αυτήν την απόφαση συνηγορεί επίσης το γεγονός ότι στις περισσότερες δημοτικές βιβλιοθήκες απασχολείται ελάχιστος αριθμός βιβλιοθηκονόμων (σε πολλές από αυτές μόνο ένας), στοιχείο που θα καθιστούσε πολύ εύκολη την ταυτοποίησή τους αν κατονομαζόταν η δημοτική βιβλιοθήκη. Ως εκ τούτου, κρίθηκε απαραίτητο να αναφερθεί μόνο ο τομέας της Περιφερειακής ενότητας που ανήκει η κάθε βιβλιοθήκη με τους εξής κωδικούς: Δ (για τον Δυτικό), Κ (για τον Κεντρικό), Ν (για τον Νότιο) και Β (για τον Βόρειο τομέα) που συνοδεύονται με μια αριθμητική σήμανση δηλωτική της αύξουσας σειράς πραγματοποίησης της συνέντευξης, δηλαδή, Δ1, Δ2 κ.λπ.

3.4.1 Διαδικασία των συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις αποτελούν την κατεξοχήν τεχνική συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα (Myers & Newman, 2007; Ryan, Coughlan & Cronin, 2009; Schultze & Avital, 2011; Doody & Noonan, 2013), καθώς δίνουν τη δυνατότητα στον ερευνητή να εισέλθει στον «κόσμο» του ερωτώμενου και να αντιληφθεί τις απόψεις του (Patton, 2015). Συνεπώς, η επιλογή για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων δικαιολογείται από το γεγονός ότι μέσω αυτών αποκαλύπτονται οι υποκειμενικές απόψεις και εμπειρίες των ατόμων, κάτι που είναι πολύ σημαντικό, όταν διερευνώνται η πραγματικότητα και ο κόσμος τους (Peräkylä & Ruusunen, 2018). Επίσης, οι συνεντεύξεις δίνουν την ευκαιρία στον ερευνητή να αντιληφθεί χαρακτηριστικά της μη λεκτικής επικοινωνίας (παύσεις, αποσιωπήσεις, τόνος της φωνής, εκφράσεις του προσώπου και στάση του σώματος του ερωτώμενου), καθιστώντας αυτά τα παραγωγιστικά στοιχεία ως μια πλούσια πληροφορία που συμπληρώνει και διαφωτίζει τη λεκτική επικοινωνία (Guba & Lincoln, 1981; Wilson, 2012).

Έτσι, μετά την επιλογή των συμμετεχόντων βιβλιοθηκονόμων και την αποδοχή εκ μέρους τους της συμμετοχής στην έρευνα ορίστηκε κατ'ιδίαν συνάντηση στον χώρο της

δημοτικής βιβλιοθήκης και σε χρόνο βολικό γι'αυτούς, προκειμένου να διεξαχθούν οι **προσωπικές (face to face) συνεντεύξεις**. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν από τις 14 Φεβρουαρίου έως τις 6 Μαρτίου 2020, βάσει του **οδηγού συνέντευξης (interview guide)** (Παράρτημα 1). Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν σε κινητή τηλεφωνική συσκευή, ύστερα από έγγραφη συναίνεση των συμμετεχόντων, προκειμένου να διασφαλιστεί η ακρίβεια των συλλεγομένων δεδομένων, αλλά και η ενεργητική και απερίσπαστη συμμετοχή της ερευνήτριας στην ακρόαση. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμάνθηκε από σαράντα πέντε λεπτά έως μιάμιση ώρα.

Στον παρακάτω πίνακα (Πιν. 3) τίθενται τα στοιχεία των βιβλιοθηκών και των βιβλιοθηκονόμων που συμμετείχαν στην έρευνα:

Πίνακας 3. Στοιχεία συμμετεχόντων και συνεντεύξεων

A/A	ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝΟΜΟΣ/ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	Π.Ε ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ
1.	ΒΛΘ-Δ1	Δυτικός	14/02/2020	1.20'
2.	ΒΛΘ-Ν1	Νότιος	14/02/2020	1.30'
3.	ΒΛΘ-Κ1	Κεντρικός	17/02/2020	1.05'
4.	ΒΛΘ-Β1	Βόρειος	19/02/2020	1.10'
5.	ΒΛΘ-Ν2	Νότιος	19/02/2020	1.10'
6.	ΒΛΘ-Β2	Βόρειος	24/02/2020	1.00'
7.	ΒΛΘ-Δ2	Δυτικός	25/02/2020	1.00'
8.	ΒΛΘ-Κ2	Κεντρικός	03/03/2020	45'
9.	ΒΛΘ-Δ3	Δυτικός	06/03/2020	55'

Η συνέντευξη ξεκίνησε με την παρουσίαση του θέματος, του στόχου και των σκοπών της έρευνας. Επιπλέον, δόθηκε στους συμμετέχοντες το **έντυπο παροχής έγγραφης συναίνεσης για συμμετοχή στην έρευνα ή έντυπο πληροφορημένης συγκατάθεσης στην έρευνα (informed consent form)** (Παράρτημα 2) και κλήθηκαν να εξετάσουν προσεκτικά όλους τους όρους. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ειλικρίνεια των απαντήσεων, υπογραμμίστηκε ότι θα διασφαλιστεί η ιδιωτικότητα των ερωτηθέντων και τονίστηκε ότι οι πληροφορίες που θα δώσουν θα παραμείνουν εμπιστευτικές. Επίσης, διευκρινίστηκε στους συμμετέχοντες ότι θα μπορούσαν να αποσυρθούν ανά πάσα στιγμή χωρίς καμία εξήγηση και ότι θα μπορούσαν να αρνηθούν να απαντήσουν σε οτιδήποτε τους έκανε να αισθάνονται άβολα. Το έντυπο συναίνεσης υπογράφηκε τόσο από τους ίδιους όσο και από την ερευνήτρια και στο τέλος μοιράστηκαν από ένα.

Για να δημιουργηθεί μια χαλαρή ατμόσφαιρα και **σχέση συμπάθειας (rapport)** με τους συμμετέχοντες, η συνέντευξη ξεκίνησε με γενικά ερωτήματα που αφορούσαν την εργασία τους στη δημοτική βιβλιοθήκη και ακολούθησε ανταλλαγή κοινών εμπειριών, καθώς η ερευνήτρια εργάζεται στον χώρο των βιβλιοθηκών. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων δόθηκε η ευκαιρία στους συμμετέχοντες να διατυπώσουν τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις τους, αλλά και να δημιουργηθεί ένα καρποφόρο έδαφος για να γίνει μια εποικοδομητική συζήτηση γύρω από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και τους προβληματισμούς που έχουν αναφορικά με το προς διερεύνηση ζήτημα.

3.4.2 Ημιδομημένες συνεντεύξεις

Σύμφωνα με τους Qu & Dumay (2011), οι **ημιδομημένες συνεντεύξεις (semi-structured)** διεξάγονται βάσει ενός οδηγού συνέντευξης που παράγεται σύμφωνα με τα θέματα και τα ζητήματα που οι ερευνητές θέλουν να διερευνήσουν, σε μια προσπάθεια να προκαλέσουν σύνθετες και ενδιαφέρουσες απαντήσεις. Αυτός ο τύπος συνέντευξης είναι διαδραστικός και επιτρέπει στους ερωτώμενους να εκθέσουν τις σκέψεις τους, οι οποίες με τη σειρά τους δίνουν τη δυνατότητα στον ερευνητή να κατανοήσει και να αντιληφθεί τον κοινωνικό κόσμο των ερωτηθέντων. Σε αντίθεση με τις δομημένες (structured) συνεντεύξεις, οι οποίες υποθέτουν ότι η αντικειμενική αλήθεια θα αποκαλυφθεί μέσω «σωστών» ερωτήσεων, οι ημιδομημένες συνεντεύξεις με **ανοικτού τύπου ερωτήσεις (open-ended questions)** είναι πιο ευέλικτες, ώστε αποκτούν τα μοναδικά χαρακτηριστικά του ερωτηθέντος και, καθώς είναι τέτοιες, αποτελούν πρόσφορο μέσο για να εκθέσουν οι συμμετέχοντες σημαντικές κρυφές πτυχές της συμπεριφοράς τους με την δική τους γλώσσα και όρους (Qu and Dumay, 2011; Merriam & Tisdell, 2015). Η ευελιξία τους επίσης συνίσταται στο ότι μπορεί να τροποποιηθεί το περιεχόμενο των ερωτήσεων, να προσθαφαιρεθούν θέματα ή ερωτήσεις, να αλλάξει η σειρά των ερωτήσεων και να γίνει εμβάθυνση, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Στην παρούσα έρευνα, οι συμμετέχοντες κατέθεσαν τις προσωπικές τους εμπειρίες, αντιλήψεις και απόψεις αναφορικά με λογοκριτικά φαινόμενα στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών που σχετίζονται με την επιλογή και κυκλοφορία του έντυπου υλικού. Ως εκ τούτου, ήταν προφανές ότι η διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων ήταν η καταλληλότερη ερευνητική μέθοδος συλλογής δεδομένων.

Ο οδηγός συνέντευξης (Παράρτημα 1) περιελάμβανε εισαγωγικές ερωτήσεις (Ενότητα 1), εστιασμένες ερωτήσεις (Ενότητα 2) και ένα υποθετικό σενάριο (Ενότητα 3). Οι **εισαγωγικές ερωτήσεις** αποσκοπούν στο να αναπτύξουν ένα φιλικό και άνετο περιβάλλον

με ερωτήσεις που μπορούν να απαντηθούν εύκολα, είναι περιγραφικού χαρακτήρα και επιτρέπουν στον ερευνητή και τους ερωτηθέντες να γνωρίσουν ο ένας τον άλλον (King, 1994). Οι **εστιασμένες ερωτήσεις** διατυπώθηκαν με επιμέλεια, ώστε να αποφευχθούν κατευθυνόμενες ή κλειστού τύπου ερωτήσεις που δεν θα προσέφεραν πλούσια περιγραφικά δεδομένα (Merriam & Tisdell, 2015). Επίσης, οι εστιασμένες ερωτήσεις, οι οποίες έχουν στόχο να απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα, βασίστηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο που παρουσιάστηκε λεπτομερώς στο 2^ο κεφάλαιο της παρούσας έρευνας. Έτσι, λοιπόν, η Ενότητα 2 του οδηγού συνέντευξης χωρίζεται σε επιμέρους τμήματα-θεματικές ενότητες που εξετάζουν τις έννοιες: πνευματική ελευθερία και βιβλιοθήκες, λογοκρισία και επιλογή υλικού, λογοκρισία και θεματικά αμφιλεγόμενο υλικό, λογοκρισία υλικού και ηθικά διλήμματα των βιβλιοθηκονόμων.

Βασικός παράγοντας για τον σχεδιασμό του οδηγού συνέντευξης ήταν η πρόθεση όχι μόνο να διατυπωθούν οι απόψεις των βιβλιοθηκονόμων όσον αφορά το θέμα της λογοκρισίας και της πνευματικής ελευθερίας, αλλά και να προσδιοριστούν οι πραγματικές τους συμπεριφορές, καθώς οι δύο αυτές διαστάσεις του θέματος δεν συμπίπτουν πάντα (Moody, 2004; Oltmann, 2016b; 2019b). Γι' αυτόν τον λόγο, το τελευταίο τμήμα του οδηγού συνέντευξης περιλαμβάνει ένα **υποθετικό σενάριο**, όπου οι βιβλιοθηκονόμοι καλούνται να εκφράσουν τι θα έπρατταν σχετικά με την επιλογή και τη κυκλοφορία δέκα (10) διαφορετικών θεματικά αμφιλεγόμενων βιβλίων, δίνοντας παράλληλα και έναν μικρό σχολιασμό για τις επιλογές τους. Το υποθετικό αυτό σενάριο βασίστηκε σε ανάλογα υποθετικά σενάρια των ερευνών της Moody (2004) και της Oltmann (2016b; 2019b), προσαρμοσμένα στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, ώστε να είναι σε θέση οι βιβλιοθηκονόμοι να κατανοήσουν τις προκλήσεις της επιλογής και κυκλοφορίας του εν λόγω υλικού και να διατυπώσουν τις πρακτικές που θα ακολουθούσαν σε καθεμιά περίπτωση.

3.5 Ανάλυση Δεδομένων

Η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων που συλλέγονται μέσω συνεντεύξεων επιτρέπει στον ερευνητή να διεισδύσει στον κοινωνικό κόσμο του συμμετέχοντα «με έναν υποκειμενικό αλλά επιστημονικό τρόπο» (Zhang & Wildemuth, 2009). Η διαδικασία διενέργειας της ποιοτικής ανάλυσης είναι κουραστική, πολύπλοκη, δύσκολη και χρονοβόρα (Pope, Ziebland & Mays, 2000; Thorne, 2000; Basit, 2003; Descombe, 2014) και μπορεί να είναι μια από τις πολλές μεθόδους που χρησιμοποιούνται, όπως η ανάλυση με βάση τις αρχές της θεμελιωμένης θεωρίας, η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση, η έρευνας δράσης, η

εθνογραφία, η ανάλυση λόγου, η αφηγηματική ανάλυση, η ανάλυση συνομιλιών, η ανάλυση περιεχομένου και η θεματική ανάλυση (Braun & Clarke, 2006; Vaismoradi, Turunen & Bondas, 2013).

Από τις προαναφερόμενες μεθόδους για την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων, η παρούσα έρευνα υιοθέτησε τη **θεματική ανάλυση (thematic analysis)**. Η επιλογή βασίστηκε στην ιδιότητα της θεματικής ανάλυσης να *«οργανώνει και να περιγράφει τα δεδομένα με (πλούσια) λεπτομέρεια»*, ενώ παράλληλα είναι μια ευέλικτη μέθοδος, εύκολη στην εκμάθηση και άσκησή της και επομένως κατάλληλη για αρχάριους ερευνητές (Braun and Clarke, 2006). Επίσης, χρησιμοποιείται ευρέως, δεδομένου ότι μπορεί να απαντήσει στα ερευνητικά ερωτήματα με τη διορατική ανάλυση που παρέχει, αν εφαρμοστεί ενδελεχώς.

Η θεματική ανάλυση μπορεί να εφαρμοστεί επαγωγικά (inductively) και παραγωγικά (deductively). Στην πρώτη περίπτωση τα θέματα προέρχονται από τα δεδομένα (data-driven), ενώ στην δεύτερη τα θέματα καθορίζονται a priori από τη θεωρία που έχει ήδη διατυπωθεί (theory-driven) (Boyatzis, 1998; Braun & Clarke, 2006; Elo & Kyngäs, 2008; Vaismoradi, Turunen & Bondas, 2013). Στην παρούσα μελέτη επιλέχθηκε η **επαγωγική (inductive)** θεματική ανάλυση λόγω της φύσης της έρευνας, η οποία δεν σκοπεύει να εντάξει τα δεδομένα σε ένα προϋπάρχον πλαίσιο κωδικοποίησης, καθώς δεν εξετάζει μια θεωρία. Εξάλλου, επίκεντρο αυτής της έρευνας είναι να προσδιορίσει τα ζητήματα, τις ανησυχίες, τις απόψεις και τις συμπεριφορές των συμμετεχόντων αναφορικά με το ερευνητικό θέμα. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται η μετάβαση από το ειδικό στο γενικό, προσέγγιση που έγκειται αναμφισβήτητα στα δεδομένα (data-driven).

Συνοψίζοντας, η θεματική ανάλυση είναι μια μέθοδος για τον εντοπισμό, την ανάλυση και την ερμηνεία επαναλαμβανόμενων νοηματικών μοτίβων, των *«θεμάτων»*, που προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα (Τσιώλης, 2015; 2018; Braun & Clarke, 2006; Clarke, & Braun, 2016; Terry et al., 2017). Οι Braun και Clarke (2006) έχουν αναπτύξει έναν οδηγό όπου περιγράφονται διεξοδικά, βήμα προς βήμα, **έξι στάδια** για τη διεξαγωγή της θεματικής ανάλυσης με έναν μεθοδικό και ενδελεχή τρόπο. Οι φάσεις αυτές δεν έχουν γραμμική πορεία, αλλά πρόκειται για μια κυκλική διαδικασία με επαναλαμβανόμενο και συνεχώς εξελισσόμενο χαρακτήρα.

Στην παρούσα έρευνα ακολουθήθηκαν τα εξής στάδια της θεματικής ανάλυσης (Braun & Clarke, 2006, σ. 87-93):

1. Εξοικείωση με τα δεδομένα

Σε αυτό το στάδιο οι ερευνητές μεταγράφουν τα δεδομένα και στη συνέχεια, μετά από προσεκτικές επαναλαμβανόμενες αναγνώσεις, εντοπίζουν και σημειώνουν τις αρχικές ιδέες τους σχετικά με νοήματα και θέματα τα οποία συνδέονται με το εξεταζόμενο φαινόμενο.

2. Αρχική κωδικοποίηση

Στη φάση αυτή οι ερευνητές εντοπίζουν ενδιαφέροντα τμήματα στα ακατέργαστα δεδομένα που νοηματοδοτούν την κατανόηση των φαινομένων. Αυτά τα τμήματα ταξινομούνται ανάλογα με τη συνάφειά τους προκειμένου να διαμορφώσουν τους αρχικούς κωδικούς.

3. Αναζήτηση των θεμάτων

Σε αυτή τη φάση η ανάλυση γίνεται σε ένα ευρύτερο και ανώτερο επίπεδο στο οποίο δημιουργούνται γενικά θέματα. Οι αρχικοί κωδικοί, οι οποίοι δημιουργήθηκαν στο δεύτερο στάδιο, επαναξιολογούνται κατά τη διάρκεια μιας διαδικασίας αναζήτησης πιθανών θεμάτων ή μοτίβων, συμπυκνώνοντας τις ομάδες κωδικών ή κατηγοριών, ώστε να αναδυθούν τα πιθανά θέματα από το ερευνητικό υλικό.

4. Επανεξέταση των πιθανών θεμάτων

Στη φάση αυτή αξιολογείται εάν όλοι οι κωδικοί που έχουν προκύψει από το δεύτερο στάδιο ταιριάζουν στα πιθανά θέματα με έναν συνεπή και συνεκτικό τρόπο. Επίσης, εξετάζεται εάν τα θέματα λειτουργούν για ολόκληρο το σύνολο των δεδομένων καθώς σύμφωνα με τον Patton (2015, σ. 811), τα θέματα θα πρέπει να έχουν *«εσωτερική ομοιογένεια και εξωτερική ετερογένεια»*. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να υπάρχει αφενός ουσιαστική νοηματική συνοχή μεταξύ των δεδομένων εντός ενός θέματος και αφετέρου σαφείς διακρίσεις και διαχωρισμοί μεταξύ των θεμάτων.

5. Ορισμός και ονομασία θεμάτων

Μόλις ολοκληρωθεί η αναθεώρηση των δυνητικών θεμάτων και προσδιοριστεί ποιο είναι το θέμα και ποια στοιχεία περιλαμβάνει, προσδιορίζονται τα τελικά θέματα και με βάση αυτά γίνεται η ανάλυση των δεδομένων.

6. Συγγραφή των ευρημάτων

Στην τελική φάση της θεματικής ανάλυσης, οι ερευνητές θα πρέπει να συντάξουν μια έκθεση που να είναι σύντομη, συνεκτική, μη επαναλαμβανόμενη και ενδιαφέρουσα. Ο απώτερος στόχος είναι να γίνει σύνδεση με τα ερευνητικά ερωτήματα μέσω επιχειρηματολογίας και όχι μια απλή περιγραφή των δεδομένων.

Η ανάλυση αυτής της έρευνας ξεκίνησε με τη μεταγραφή των συνεντεύξεων αμέσως μετά τη διεξαγωγή τους, γεγονός που συνέβαλε στην εξοικείωση της ερευνήτριας με τα φαινόμενα. Παράλληλα, μετά την ολοκλήρωση των μεταγραφών οι οποίες

αποτυπώθηκαν γραπτώς σε ξεχωριστά αρχεία word, έγινε έλεγχος με επαναληπτική ακρόαση της ηχογράφησης, για να διασφαλιστεί ότι αποδόθηκε η πραγματική έννοια των λόγων των συμμετεχόντων.

Η διαδικασία της αυτολεξεί μεταγραφής των καταγεγραμμένων συνεντεύξεων ήταν κουραστική και χρονοβόρα, αλλά συνέβαλε στην καλύτερη κατανόηση των ερευνητικών δεδομένων. Επιπλέον, η μεταγραφή των πρώτων συνεντεύξεων συνετέλεσε στο να γίνουν μερικές μικρές προσαρμογές για τις επόμενες, ώστε να αποδοθούν σε ακρίβεια λεπτές και λανθάνουσες σημασιολογικές εκφάνσεις του λόγου. Αυτό επιτεύχθηκε με την ανάγνωση και την επανεξέταση των μεταγραφών σε ένα κλίμα αναστοχαστικότητας.⁴

Αναφορικά με το δεύτερο στάδιο, μετά την ανάγνωση και αναδιατύπωση των μεταγραφών, έγιναν κάποιες σημειώσεις στο περιθώριο της σελίδας με τα επαναλαμβανόμενα νοηματικά μοτίβα, διαδικασία που είχε ως αποτέλεσμα την ομαδοποίηση των τμημάτων με αρχικούς κωδικούς.

Στο τρίτο στάδιο, διαμορφώθηκαν πιθανά θέματα συνδυάζοντας τους αρχικούς κωδικούς ανάλογα με τη συνάφειά τους. Από τη διαδικασία αυτή προέκυψε το ζήτημα της ανάγκης επανεξέτασης των αρχικών κωδικών και των σχέσεων μεταξύ τους καθώς και μεταξύ αυτών και των θεμάτων. Στο τέλος της διαδικασίας διαμορφώθηκαν οι τελικοί κωδικοί και η σχέση τους με τα πιθανά θέματα.

Στο τέταρτο στάδιο τα πιθανά θέματα εξετάστηκαν περαιτέρω για να επιβεβαιωθεί η συνάφεια των θεμάτων με τους κωδικούς και μεταξύ τους.

Στο πέμπτο και έκτο στάδιο οριστικοποιήθηκαν τα θέματα και η ονομασία τους και εν συνεχεία έγινε η λεπτομερής παρουσίαση τους, όπως περιγράφεται στο επόμενο κεφάλαιο.

3.6 Εμπιστευσιμότητα της έρευνας

Η **εμπιστευσιμότητα (trustworthiness)** της ποιοτικής έρευνας έχει γίνει αντικείμενο έντονης συζήτησης και αμφισβήτησης από τους θετικιστικούς ερευνητές, αφού δεν υπάρχουν σαφή κριτήρια για να μετρηθεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία της, όπως στην ποσοτική έρευνα. Σε σχέση με αυτό το ζήτημα, ο Shenton (2004) έχει προτείνει τις εξής

⁴ **Αναστοχαστικότητα (reflexivity)**: ο κριτικός στοχασμός πάνω στον τρόπο που ο ερευνητής, οι ερωτώμενοι, το ερευνητικό πλαίσιο και οι ερευνητικές διαδικασίες αλληλεπιδρούν και αλληλοεπηρεάζονται (Pillow, 2003).

στρατηγικές, βασισμένες στα κριτήρια που όρισαν οι Lincoln και Guba (1985). Πιο συγκεκριμένα τα κριτήρια που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εκτίμηση της ποιότητας μιας μελέτης είναι η **φερεγγυότητα (credibility)**, **μεταβιβασιμότητα (transferability)**, **βασιμότητα (dependability)** και **επιβεβαιωσιμότητα (confirmability)**. Έχοντας υπόψη την προσέγγιση του Shenton (2004) και προκειμένου να διασφαλιστεί η εμπιστευσιμότητα της παρούσας έρευνας εφαρμόστηκαν τα παρακάτω:

Φερεγγυότητα (Credibility)

Η φερεγγυότητα (credibility) αναφέρεται στην ακρίβεια της καταγραφής των φαινομένων που εξετάζονται. Αντιστοιχεί στην έννοια της εσωτερικής εγκυρότητας (internal validity) της ποιοτικής έρευνας (Mertens, 2012). Μεταξύ των στρατηγικών που προτείνει ο Shenton (2004, σ. 64-69) για την εξασφάλιση της φερεγγυότητας, στην παρούσα μελέτη εφαρμόστηκαν οι εξής:

- *Η υιοθέτηση μεθόδων έρευνας που έχουν καθιερωθεί γενικά στην ποιοτική έρευνα*

Έτσι, επιλέχθηκε η τεχνική των συνεντεύξεων ως μια ευρεία μέθοδος συλλογής ποιοτικών δεδομένων και κυρίως το υποθετικό σενάριο το οποίο έχει εφαρμοστεί επιτυχώς σε ανάλογες έρευνες (Moody, 2004; Oltmann, 2016b; 2019b) στο παρελθόν.

- *Η πρώιμη εξοικείωση με την κουλτούρα των οργανισμών που συμμετέχουν*

Στην παρούσα έρευνα υπήρξε πολύ νωρίς εξοικείωση με το περιβάλλον και τις διαδικασίες των δημοτικών βιβλιοθηκών, καθώς η ίδια η ερευνήτρια εργάζεται στον χώρο των βιβλιοθηκών και συνεπώς είναι εξοικειωμένη με την κουλτούρα και τις διαδικασίες που επικρατούν στις βιβλιοθήκες και από την άλλη είναι ενεργή χρήστρια των υπηρεσιών δύο δημοτικών βιβλιοθηκών, γεγονός που εξασφαλίζει βαθιά κατανόηση της οργάνωσης και του τρόπου λειτουργίας τους. Ωστόσο, ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε, ώστε ο ρόλος της ερευνήτριας να παραμείνει αμερόληπτος και ανεξάρτητος από τις προσωπικές της προκαταλήψεις, ενεργώντας με αυτοέλεγχο και αναστοχαστικότητα.

- *Τριγωνοποίηση (triangulation)*

Αν και η έρευνα στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στις εις βάθος προσωπικές συνεντεύξεις, αναζητήθηκαν και άλλες πηγές για τη συλλογή δεδομένων, όπου αυτό ήταν δυνατό. Έτσι, εξετάστηκαν οι γραπτές πολιτικές διαχείρισης της συλλογής όσων δημοτικών βιβλιοθηκών διέθεταν, καθώς και πρακτικά παραγγελιών βιβλίων, όπου επίσης αυτό ήταν εφικτό. Τέλος, οι ιστοσελίδες των προς διερεύνηση δημοτικών βιβλιοθηκών εξετάστηκαν ενδελεχώς, προκειμένου να αντληθούν σχετικές με το θέμα της έρευνας πληροφορίες και να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη και βαθιά κατανόηση των διαδικασιών που εφαρμόζουν.

- *Στρατηγικές που βοηθούν στην εξασφάλιση της ειλικρίνειας των πληροφορητών κατά τη διάρκεια της συμμετοχής τους στην έρευνα*

Όλοι οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συμμετάσχουν σε εθελοντική βάση, έλαβαν γραπτή και προφορική διαβεβαίωση για τη διασφάλιση της ιδιωτικότητας και της εμπιστευτικότητάς τους, ενημερώθηκαν ότι θα μπορούσαν να αποχωρήσουν ανά πάσα στιγμή χωρίς εξήγηση και να παροτρύνθηκαν να εκφραστούν ελεύθερα και χωρίς φόβο. Επιπλέον, οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν μέσα σε ένα κλίμα εμπιστοσύνης, χαλαρής και άνετης ατμόσφαιρας, ενώ παράλληλα τονίστηκε επανειλημμένως στους συμμετέχοντες ότι όλες οι απόψεις είναι σεβαστές, πολύτιμες και σημαντικές.

- *Πυκνή και πλούσια περιγραφή του εξεταζόμενου φαινομένου*

Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη συγγραφή περιγραφικών κειμένων, ώστε να επιτραπεί στον αναγνώστη να κατανοήσει το πλαίσιο των ερμηνευόμενων φαινομένων.

- *Επαναληπτική διερεύνηση*

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, συχνά επαναδιατυπώνονταν οι ερωτήσεις με διαφορετικό τρόπο, ώστε να αναδυθούν πιθανές αντιφάσεις σε απόψεις που εξέφραζαν οι συμμετέχοντες.

- *Εξέταση των πορισμάτων προηγούμενων ερευνών*

Τα ευρήματα προηγούμενων σχετικών ερευνών εξετάστηκαν ενδελεχώς για να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίο τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμφωνούν με τα αποτελέσματα εκείνων των μελετών.

Μεταβιβασιμότητα (Transferability)

Η έννοια της μεταβιβασιμότητας (transferability) απηχεί την έννοια της εξωτερικής εγκυρότητας (external validity) που συναντάμε στην ποσοτική έρευνα και σημαίνει ότι τα αποτελέσματα μιας μελέτης μπορούν να γενικευθούν σε άλλα δείγματα από τον ίδιο πληθυσμό με την έκθεση όλων των στοιχείων που αφορούν τους συμμετέχοντες και το πεδίο της έρευνας (Mertens, 2012). Έτσι, όλα τα μέρη της έρευνας, όπως το ερευνητικό περιβάλλον, η μέθοδος που ακολουθήθηκε στη συλλογή δεδομένων, οι πληροφορίες για τους συμμετέχοντες, οι πληροφορίες για τις συνεντεύξεις (αριθμός, χρονική περίοδος και διάρκεια) και η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων περιγράφηκαν λεπτομερώς. Αυτή η πυκνή περιγραφή του προς μελέτη φαινομένου εξασφαλίζει μια βαθιά κατανόηση του θέματος και διευκολύνει άλλους ερευνητές να μεταφέρουν την έρευνα σε άλλο περιβάλλον ή πλαίσιο.

Βασιμότητα (Dependability)

Η βασιμότητα (dependability) αντιστοιχεί με την αξιοπιστία (validity) της ποσοτικής έρευνας και αναφέρεται στη συνέπεια κατά τη μέτρηση των προς διερεύνηση μεταβλητών (Mertens, 2012). Σύμφωνα με τον Shenton (2004), κάθε έρευνα πρέπει να παρέχει μια λεπτομερή εικόνα της ακολουθούμενης διαδικασίας, επιτρέποντας έτσι σε έναν μελλοντικό ερευνητή να επαναλάβει το έργο, αν και όχι απαραίτητα να καταλήξει στα ίδια αποτελέσματα. Για να διασφαλιστεί αυτό, ο Shenton (2004, σ. 71-72) προτείνει να συμπεριληφθούν στη συγγραφή της ερευνητικής εργασίας τα εξής μέρη:

- ο σχεδιασμός της έρευνας και η εφαρμογή του,
- η λεπτομερειακή περιγραφή της συλλογής των δεδομένων,
- η αναστοχαστική εκτίμηση του έργου, αξιολογώντας την αποτελεσματικότητα της διεξαχθείσας έρευνας.

Στη παρούσα έρευνα έχουν συμπεριληφθεί όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία.

Επιβεβαιωσιμότητα (Confirmability)

Η έννοια της επιβεβαιωσιμότητας (confirmability) απηχεί την έννοια της αντικειμενικότητας (objectivity) που συναντάται στις ποσοτικές έρευνες. Εν προκειμένω αναφέρεται στα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να διασφαλιστεί, στο μέτρο του δυνατού, ότι τα συμπεράσματα και πορίσματα της έρευνας προέρχονται από τις εμπειρίες και απόψεις των πληροφορητών και όχι από τα χαρακτηριστικά και τις προτιμήσεις του ερευνητή. Έτσι, στην παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε, τριγωνοποίηση των δεδομένων όσο ήταν εφικτό προκειμένου να εξαλειφθούν τυχόν μεροληψίες και υποκειμενικότητα της ερευνήτριας, αναστοχαστικότητα αναφορικά με τις πεποιθήσεις και υποθέσεις της ερευνήτριας, καθώς και λεπτομερής μεθοδολογική περιγραφή που επιτρέπει την εξέταση της ακεραιότητας των ερευνητικών αποτελεσμάτων.

3.7 Ηθικά ζητήματα της έρευνας

Τα ζητήματα ερευνητικής δεοντολογίας απασχολούν όλους τους τύπους έρευνας (ποσοτική, ποιοτική και μεικτή) και αφορούν όλα τα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας (Creswell & Creswell, 2018). Ιδιαίτερα, όμως στην ποιοτική έρευνα που η σχέση ερευνητή – ερευνώμενου εντός του συγκεκριμένου ερευνητικού πεδίου είναι στενή, οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους συνεπάγονται πληθώρα ηθικών ζητημάτων τα οποία χρήζουν προσοχής (Glesne, 2017). Βασικά ηθικά ζητήματα που πρέπει να εξεταστούν περιλαμβάνουν «τον σεβασμό προς τους άλλους, την αποφυγή λαθών και την αναστοχαστικότητα» (Hart, 2005, σ. 298 - 299).

Αναλυτικά, ο σεβασμός προς τους άλλους εγείρει την ανάγκη να ενημερωθούν οι υποψήφιοι συμμετέχοντες μέσω του έντυπου παροχής έγγραφης συναίνεσης για συμμετοχή στην έρευνα ή πληροφορημένη συγκατάθεση στην έρευνα (informed consent form) το οποίο αναφέρει τους σκοπούς και τις διαδικασίες της έρευνας, τα πιθανά οφέλη που απορρέουν από τη συμμετοχή τους, η οποία θα πρέπει να γίνεται οικειοθελώς. Επίσης, ο ερευνητής οφείλει να διασφαλίσει την ασφάλεια των συμμετεχόντων και να αποφύγει να τους εκθέσει σε σωματική ή συναισθηματική βλάβη. Όσον αφορά την αποφυγή λαθών και την αναστοχαστικότητα, ο Hart (2005) συμβουλεύει τους ερευνητές να λαμβάνουν μέτρα για να εξασφαλιστεί η ακρίβεια των δεδομένων, να αποφεύγουν τη μεθοδολογική «μυωπία» αναστοχαζόμενοι τις απαιτήσεις του ρόλου τους ως ερευνητών και να παραλείπουν να παρουσιάζουν προσωπικές απόψεις και πεποιθήσεις ως στοιχεία που ανήκουν στα δεδομένα που συλλέχθηκαν.

Στην παρούσα έρευνα, διασφαλίστηκε η **ιδιωτικότητα (privacy)** και η **εμπιστευτικότητα (confidentiality)** των συμμετεχόντων, καθώς η συμμετοχή τους έγινε σε εθελοντική βάση και τους δόθηκε η διαβεβαίωση, γραπτή και προφορική, ότι θα μπορούσαν να αποσυρθούν ανά πάσα στιγμή. Επίσης, οι συμμετέχοντες πριν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, συνυπέγραψαν με την ερευνήτρια το έντυπο παροχής έγγραφης συναίνεσης για συμμετοχή, όπου παρέχονταν εκτενείς πληροφορίες για τον σκοπό, τις διαδικασίες αυτής της μελέτης, τα πιθανά οφέλη και κινδύνους που απορρέουν από τη συμμετοχή τους. Εκτός αυτού, οι πληροφορητές διαβεβαιώθηκαν ότι τα συλλεχθέντα δεδομένα θα παραμείνουν ασφαλισμένα και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της έρευνας και παράλληλα ότι τα ευρήματα και η ανάλυσή τους θα ήταν στη διάθεσή τους κατόπιν αιτήματός τους. Επίσης, δεδομένου του γεγονότος ότι η παρούσα έρευνα πραγματεύεται ένα ευαίσθητο θέμα για τις βιβλιοθήκες, όπως η λογοκρισία, τονίστηκε επανειλημμένως στους συμμετέχοντες ότι στα δημοσιευμένα αποτελέσματα δεν θα αποκαλυφθούν πληροφορίες που αφορούν την ταυτότητά τους ή είναι προσδιοριστικές της ταυτότητάς τους, καθώς και της βιβλιοθήκης που εργάζονται. Γι'αυτόν τον λόγο χρησιμοποιήθηκαν κωδικοί, ώστε να διασφαλιστεί η ιδιωτικότητα και η προστασία της ταυτότητας των συμμετεχόντων.

Επίσης, το γεγονός ότι η ερευνήτρια κατέχει την επαγγελματική ιδιότητα της βιβλιοθηκονόμου και αποτελεί μέλος της ευρύτερης βιβλιοθηκονομικής κοινότητας συντέλεσε στην οικοδόμηση ενός αρμονικού κλίματος οικειότητας και εμπιστοσύνης με τους συμμετέχοντες, ώστε να νιώσουν άνετα να εκφράσουν τις απόψεις, τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς τους. Παράλληλα, καταβλήθηκε συνειδητή προσπάθεια εκ μέρους

της ερευνήτριας να ελέγξει τις δικές της προσωπικές παραδοχές και προκαταλήψεις, ώστε να μην χειραγωγήσει κατά οποιονδήποτε τρόπο τους ερωτώμενους, ενθαρρύνοντάς τους παράλληλα να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους, καθώς όπως τους επισημάνθηκε, τόσο στην αρχή όσο και στη διάρκεια των συνεντεύξεων, δεν υπάρχουν «σωστές» και «λανθασμένες» απαντήσεις.

Επίσης, ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην *«πλήρη και σωστή απόδοση ιδεών, στη διασφάλιση της ακεραιότητας των δεδομένων και στη διαφύλαξη των εμπιστευτικών πληροφοριών»* (Hart, 2005, σ. 299-300). Συγκεκριμένα, κατά τη συγγραφή μιας έρευνας, ο Hart (2005) θεωρεί σοβαρά ερευνητικά δεοντολογικά ατοπήματα την οικειοποίηση, αλλοίωση ή παράλειψη των λεγομένων ή των απόψεων των πληροφορητών και την αποκάλυψη ή διάθεση των δεδομένων σε τρίτο μέρος.

Στην παρούσα μελέτη, όποτε χρειάστηκε να γίνει αναφορά στα λεγόμενα των ερωτωμένων, χρησιμοποιήθηκαν ακριβή αποσπάσματα αυτών μαζί με τον κωδικό που διακριτικά συνδέεται με κάθε συμμετέχοντα. Ακολούθως, η μεταγραφή των συνεντεύξεων έγινε προσεκτικά και αυτολεξεί, ώστε να αποδοθεί με ακρίβεια ο λόγος των πληροφορητών. Τέλος, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν δεν διατέθηκαν σε κανέναν άλλον εκτός από την ίδια την ερευνήτρια.

Κεφάλαιο 4. Αποτελέσματα-Ευρήματα

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει τα ευρήματα που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση και επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων.

Θεματικές κατηγορίες

Τα συλλεχθέντα δεδομένα εξετάστηκαν διεξοδικά και επανεξετάστηκαν για να εντοπιστούν επαναλαμβανόμενα μοτίβα νοήματος, σύμφωνα με τη διαδικασία που περιγράφουν οι Braun & Clarke (2006) για τη θεματική ανάλυση. Αυτή η διαδικασία επέτρεψε την παραγωγή θεμάτων, εντός των οποίων πραγματοποιήθηκε η ανάλυση των δεδομένων. Συνολικά, αναδείχθηκαν τέσσερα θέματα:

- 1. Ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση**
- 2. Η επιλογή του υλικού**
- 3. Προκλήσεις λογοκρισίας και η διαχείρισή τους**
- 4. Επαγγελματισμός και εσωτερικές συγκρούσεις**

Στη συνέχεια κάθε θεματική κατηγορία παρουσιάζεται λεπτομερώς, παραθέτοντας αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα λόγου των συμμετεχόντων προς επίρρωση των ευρημάτων.

4.1 Ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση

Η θεματική αυτή κατηγορία αναφέρεται στον τρόπο που προσλαμβάνουν οι βιβλιοθηκονόμοι την έννοια της ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης στις συλλογές των βιβλιοθηκών τους, καθώς και τον τρόπο που αυτή αποτυπώνεται στην πολιτική της βιβλιοθήκης ως επίσημη αλλά και ως καθημερινή πρακτική. Επίσης, διαπιστώνονται τα προβλήματα που απασχολούν τους βιβλιοθηκονόμους σε σχέση με τη θεσμική και νομική στήριξη σε ζητήματα πολιτικής για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση στις συλλογές τους.

Συνοψίζοντας, υπό τη θεματική αυτή κατηγορία, εντοπίζουμε τις εξής υποκατηγορίες:

- 1. Νοηματοδότηση της ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης.**
- 2. Η ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση ως επίσημη καταγεγραμμένη πολιτική και πρακτική εμπειρία.**
- 3. Έλλειψη θεσμικής και νομικής στήριξης σε ζητήματα πολιτικής για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση.**

4.1.1 Νοηματοδότηση της ανοιχτής και ελεύθερης πρόσβασης

Από το ερευνητικό υλικό προκύπτει ότι όλοι οι βιβλιοθηκονόμοι εκφράζουν κοινή αντίληψη της έννοιας για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση στις συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών που εργάζονται, καθώς στο σύνολό τους την προσδιορίζουν ως τη δυνατότητα και δικαίωμα του χρήστη να αναζητά, να εντοπίζει και να χρησιμοποιεί τις πληροφορίες και το υλικό των συλλογών τους χωρίς κανένα περιορισμό και φραγμούς είτε με φυσική παρουσία είτε μέσω του ηλεκτρονικού καταλόγου που διαθέτουν. Η παροχή της πρόσβασης παρέχεται ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, ηλικίας, εθνικότητας χωρίς φραγμούς κοινωνικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς ή πολιτιστικούς.

Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά αποσπάσματα λόγου των συμμετεχόντων:

«Να μπορούν να βρουν και να αντλήσουν οποιαδήποτε πληροφορία χωρίς περιορισμό» (N1).

«Η δημοτική βιβλιοθήκη πρέπει να είναι ανοιχτή σε όλους, δεν μας ενδιαφέρει το θρήσκευμα, το χρώμα, το φύλο των χρηστών, πρέπει να είναι ανοιχτή σε όλους, όπως και το υλικό της. Παραδείγματος χάρη, πριν από κάποιο καιρό είχαμε υποδεχτεί μικρά παιδάκια Ρομά. Επίσης, μία φορά το μήνα δίνουμε τη δυνατότητα στους ανθρώπους που δεν μπορούν να μετακινηθούν και να έρθουν στη βιβλιοθήκη, όπως ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ, να τους πάμε εμείς στον χώρο τους το βιβλίο που θέλουν». (K1)

«Έχουμε υλικό που καλύπτει όλες τις θεματικές κατηγορίες και κάνουμε τα πάντα για να διακινείται ελεύθερα, δηλαδή να μην βάζουμε κάποιους φραγμούς στη διακίνηση και στον δανεισμό τους» (B1).

«Ο χρήστης πρέπει να έχει πρόσβαση στους καταλόγους, ηλεκτρονικούς και φυσικούς, χωρίς κανένα εμπόδιο ή απαγορεύσεις, δηλαδή κλειστές συλλογές, ή αν πρέπει να μεσολαθήσει ο βιβλιοθηκονόμος για να δώσει το βιβλίο από το ράφι. Εννοείται χωρίς φραγμούς, φυλετικούς, κοινωνικούς, εθνικούς και τα λοιπά»(B2).

«Ο καθένας έχει δικαίωμα να κάνει χρήση οποιουδήποτε υλικού υπάρχει στη βιβλιοθήκη είτε δανείζεται είτε όχι, χωρίς περιορισμούς ή φραγμούς θρησκευτικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς, που είναι άλλωστε μέσα και στις αρχές της λειτουργίας των βιβλιοθηκών» (Δ2).

«Ο χρήστης να μπορεί να έχει ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις συλλογές σε μια βιβλιοθήκη, να μπορεί να χρησιμοποιεί τη συλλογή της βιβλιοθήκης χωρίς περιορισμούς, ούτε να αποτρέπεται να έχει πρόσβαση στη βιβλιοθήκη και στη γνώση ούτε λόγω ηλικίας ούτε καταγωγής ούτε εξαιτίας οικονομικών ή κοινωνικών λόγων. Και μετανάστης και ξένος

θα μας έρθει και ένας Ρομά θα μπει στον χώρο της βιβλιοθήκης και θα μπορεί να χρησιμοποιήσει το υλικό» (Δ3).

Όπως διαπιστώνουμε, η νοηματοδότηση της ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης στις συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών είναι τεκμηριωμένη και εμπεδωμένη στην αντίληψη των βιβλιοθηκονόμων, τουλάχιστον όσον αφορά το θεωρητικό επίπεδο.

4.1.2 Η ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση ως επίσημη καταγεγραμμένη πολιτική και πρακτική εμπειρία

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των συμμετεχόντων, διαπιστώνεται ότι στην πλειονότητά τους οι δημοτικές βιβλιοθήκες διαθέτουν ή σκοπεύουν άμεσα να αποκτήσουν επίσημη και καταγεγραμμένη πολιτική για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση των συλλογών τους, ακολουθώντας τις κατευθυντήριες οδηγίες της UNESCO και του κανονισμού λειτουργίας των δημόσιων βιβλιοθηκών που εμπίπτουν.

«Στον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας περιγράφεται ότι δανείζουμε χωρίς περιορισμούς θρησκευτικούς, φυλετικούς, κοινωνικούς, εθνικούς, ιδεολογικούς και τα λοιπά» (B1).

«Αυτή η πολιτική είναι καταγεγραμμένη στον κανονισμό εσωτερικής λειτουργίας της βιβλιοθήκης» (Δ2, K2).

«Έχουμε δώσει για έγκριση έναν εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας που έχει κάποια άρθρα τα οποία κάνουν μνεία στην ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση, αλλά τυπικά ακόμα δεν έχει ψηφιστεί, οπότε είμαστε σε αναμονή, θα έλεγα, πάνω σε αυτό» (Δ1).

«Η επίσημη πολιτική της βιβλιοθήκης υπάρχει στον κανονισμό εσωτερικής υπηρεσίας που είναι προς ψήφιση» (B2).

Όσες βιβλιοθήκες δεν διαθέτουν επίσημα καταγεγραμμένη πολιτική αναφέρουν ότι ακολουθούν την αρχή της ελεύθερης και ανοικτής πρόσβασης ως μια πρακτική εμπειρία και καθημερινή εφαρμογή των θεωρητικών αρχών που πρεσβεύουν.

«Καταγεγραμμένη επίσημη πολιτική δεν υπάρχει. Μία πρακτική εμπειρία, ας το πούμε έτσι, από την καθημερινότητα» (N1).

«Χωρίς να υπάρχει κάτι καταγεγραμμένο, είναι μια πρακτική που ακολουθούμε στη βιβλιοθήκη μας» (K1).

«Είναι πρακτική εφαρμογή των προφορικών συζητήσεων, αλλά δεν υπάρχει κατοχυρωμένη σε γραπτό κείμενο, δεν χρειάστηκε άλλωστε, γιατί στην ουσία συμφωνούσαμε σε αυτή τη γενική άποψη, και προφορικά και στην πράξη» (N2).

Συμπερασματικά, η έννοια της ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης στις συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών, που άλλωστε αποτελεί τον θεμέλιο λίθο της πνευματικής ελευθερίας, γενικά είναι αποτυπωμένη στον γραπτό κανονισμό εσωτερικής λειτουργίας τους, δηλαδή επισήμως κατοχυρωμένη. Ακόμα και στις περιπτώσεις που απουσιάζει η γραπτή ενσωμάτωσή της σε κάποιον κανονισμό λειτουργίας, οι βιβλιοθηκονόμοι δηλώνουν ότι ασκούν έμπρακτα τις αρχές αυτές ως μια καθημερινή πρακτική με την οποία ισχυρίζονται ότι είναι εξοικειωμένοι.

4.1.3 Έλλειψη θεσμικής και νομικής στήριξης σε ζητήματα πολιτικής για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση.

Κατά γενική ομολογία, οι συμμετέχοντες εκφράζουν την ανάγκη για θεσμική και νομική στήριξη σε ζητήματα πολιτικής της βιβλιοθήκης τους για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση στις συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών, καθώς αισθάνονται ευάλωτοι για τις αποφάσεις που λαμβάνουν, ειδικά όταν πρόκειται για θέματα που χρήζουν νομικής κάλυψης.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«Κάποιες αποφάσεις που μπορεί να παίρνω εγώ, ήθελα να ξέρω αν καλύπτομαι και από κάποιο νομικό πλαίσιο, γιατί και ο κόσμος είναι και λίγο δύσπιστος, όταν του αναφέρεις κάποια δεδομένα, μπορεί να σου πει ... πού το γράφει αυτό.» (N1).

«Με ενδιαφέρουν νομικά θέματα, γιατί πολύ εύκολα μπορούμε να βρούμε τον μπελά μας εμείς οι βιβλιοθηκονόμοι με τέτοια ζητήματα. Το θέμα είναι ποιοι οργανισμοί θα μπορούσαν να ασχοληθούν με αυτό το κομμάτι» (K1).

«Αλήθεια, δεν ξέρω πώς να αντιδράσω σε περίπτωση που κάποιος μου κάνει κάποια καταγγελία για ζητήματα που αφορούν την πολιτική πνευματικής ελευθερίας της βιβλιοθήκης μου...γί' αυτό θα χρειαζόμουν νομική υποστήριξη» (Δ3).

Σε άλλη περίπτωση, γίνεται αναφορά στην ανάγκη ύπαρξης κάποιου οδηγού για τη χάραξη της πολιτικής των βιβλιοθηκών, ακόμα και αν υπάρχει η γενική περιγραφή της αρχής της ελεύθερης πρόσβασης στον εσωτερικό κανονισμό των βιβλιοθηκών.

«Νομίζω ότι δεν έχουμε ξεκάθαρη πολιτική για το τι επιτρέπεται, μέχρι ποιου σημείου. Δεν έχω δει κάτι τέτοιο σαν γραπτό κείμενο για θέματα περιεχομένου, π.χ. ότι επιτρέπεται μέχρι εκεί ή ότι δεν το βάζουμε στη συλλογή μας ή ότι δεν δανείζεται. Θα μπορούσαμε ναβάλουμε κάποιους κανόνες για αυτές τις περιπτώσεις, ένα εγχειρίδιο ας πούμε, ότι μέχρι εκεί γίνεται, μέχρι εκεί δεν γίνεται και για ποιους λόγους» (B1).

Επίσης, όπως φαίνεται η έλλειψη γραπτής πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής καθιστά τον βιβλιοθηκονόμο ευάλωτο σε κακόβουλους αναγνώστες που μπορούν να αμφισβητήσουν το υλικό της βιβλιοθήκης. Υπό αυτό το πρίσμα εκφράζεται η άποψη ότι

«Αν υπήρχε μια γραπτή πολιτική της βιβλιοθήκης θα με βοηθούσε να επιχειρηματολογήσω πάνω σε αυτό. Αν με ρωτούσε κάποιος γιατί το έχετε αυτό, θα μπορούσα να επικαλεστώ έναν κανονισμό. Θεωρώ ότι μας λύνει και τα χέρια για να μην μπούμε σε μια διαδικασία αντιπαράθεσης με το χρήστη ... απλά λέμε ότι προβλέπεται από τον κανονισμό και νομίζω είναι αρκετό αυτό και τελειώνει εκεί» (Δ1).

Επίσης, διαπιστώνεται το θεσμικό κενό λειτουργίας των δημοτικών βιβλιοθηκών ελλείψει σαφούς νομοθετικού πλαισίου που να τις διέπει, ώστε οι βιβλιοθηκονόμοι να νιώθουν ασφαλείς και σίγουροι για τον τρόπο που διαχειρίζονται το υλικό τους σε σχέση με τους χρήστες τους. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι

«Το νομοθετικό πλαίσιο που λειτουργούμε ως βιβλιοθήκες είναι κενό στις περιπτώσεις χρηστών που δεν συμφωνούν με το υλικό που έχουμε στη βιβλιοθήκη ως περιεχόμενο. Θα προσπαθήσω βέβαια να του εξηγήσω [του χρήστη] ότι οι βιβλιοθήκες είναι ένας χώρος ελεύθερης πρόσβασης της γνώσης και ελεύθερης διακίνησης των ιδεών. Αν τον υποτιμάει, τον προσβάλλει, θα φροντίσω να βάλω το βιβλίο κάπου, ώστε να μην τον προσβάλλει δηλαδή σε ένα χώρο που δεν θα είναι σε κοινή θέα, αλλά δεν θα φύγει [το υλικό] από τη συλλογή. Αυτή η διαδικασία θα μπορούσε να περιγραφεί σε έναν κανονισμό της βιβλιοθήκης, απλά δεν έχουμε και έναν σαφή νόμο που να μπορούν να ορίζουν οι βιβλιοθήκες αυτό το πράγμα στον κανονισμό. Δεν μας καλύπτει κανένα νομοθετικό πλαίσιο. Ούτε νόμος περί λειτουργίας δημοτικών βιβλιοθηκών υπάρχει. Όλοι λειτουργούμε μεταξύ μας αθόρυβα και διακριτικά. Δηλαδή η λειτουργία των δημοτικών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα είναι στον αέρα. Λειτουργούμε όλοι πάνω σε ένα τεντωμένο σκοινί, διακριτικά και με πολλή διπλωματία» (B2).

«Θα μπορούσε να βοηθήσουν και επιστημονικές ενώσεις, τα επίσημα όργανα με κατευθυντήριες οδηγίες, με νομικές συμβουλές, για να αποφύγεις και εσύ τη σύγκρουση και να έχεις ξεμπερδέψει, να έχεις μια πλάτη, μια σιγουριά» (Δ2).

Τέλος, γίνεται αναφορά στο θέμα της εμπειρίας των βιβλιοθηκονόμων που συμβάλλει στην αντιμετώπιση προκλήσεων που δέχονται σχετικά με την πολιτική πνευματικής ελευθερίας των βιβλιοθηκών τους, γεγονός που εμμέσως απηχεί την ανάγκη διπλωματικής διαχείρισης των ζητημάτων που ανακύπτουν.

«Νομίζω ότι μέσα από την εμπειρία τα βασικά θέματα που προκύπτουν τα αντιμετωπίζεις. Η φύση της βιβλιοθήκης έχει ορισμένα χαρακτηριστικά. Θα σου

παρουσιαστούν κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα. Την πρώτη φορά θα ζοριστείς, ίσως και τη δεύτερη, την τρίτη, αλλά μετά θα μάθεις να τα αντιμετωπίζεις...πρέπει να είσαι ψύχραιμος για να αντιμετωπίζεις την πίεση που μπορεί να δεχτείς σε κάποια πράγματα. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να πάρουμε και νομικές συμβουλές...(N2).

4.2 Η επιλογή του υλικού

Η θεματική αυτή κατηγορία αναφέρεται στους παράγοντες που συμμετέχουν στην επιλογή υλικού από τους βιβλιοθηκονόμους στις δημοτικές βιβλιοθήκες και κυρίως του αμφιλεγόμενου υλικού. Έτσι εντοπίζονται ποια είναι τα κριτήρια με τα οποία ο βιβλιοθηκονόμος προβαίνει στην επιλογή υλικού, πώς νοηματοδοτούνται αυτά τα κριτήρια και πώς η πολιτική ανάπτυξης της συλλογής επηρεάζει τις αποφάσεις του βιβλιοθηκονόμου.

Συνεπώς, υπό τη θεματική αυτή κατηγορία, εντοπίζουμε τις εξής υποκατηγορίες:

1. **Ο βιβλιοθηκονόμος – επιλογέας ως έμπειρος γνώστης των πληροφοριακών πηγών, των αναγκών της κοινότητας και της βιβλιοθήκης**
2. **Το ζήτημα της ισορροπίας της συλλογής**
3. **Ο ρόλος των προσωπικών προτιμήσεων και αξιών στην επιλογή υλικού**
4. **Το «καλό» της κοινότητας**
5. **Ο φόβος αντιδράσεων και η προς τα έξω εικόνα της βιβλιοθήκης**
6. **Έλλειψη γραπτής πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής των βιβλιοθηκών**

4.2.1 **Ο βιβλιοθηκονόμος-επιλογέας ως έμπειρος γνώστης των πληροφοριακών πηγών, των αναγκών της κοινότητας και της βιβλιοθήκης**

Από το ερευνητικό υλικό κατέστη πρόδηλο από όλους τους συμμετέχοντες ότι ο βιβλιοθηκονόμος θεωρείται το πλέον κατάλληλο άτομο για να συμμετέχει στη διαδικασία επιλογής του υλικού και είναι αυτός που διαμορφώνει ή συνδιαμορφώνει με την ομάδα των βιβλιοθηκονόμων το προς πρόσκτηση υλικό της βιβλιοθήκης. Ο βιβλιοθηκονόμος, σύμφωνα με τους πληροφορητές, κατέχει όχι μόνο τη θεωρητική γνώση για την επιλογή του υλικού, αφού γνωρίζει τα μέσα, τα εργαλεία και τις πληροφοριακές πηγές για να ενημερωθεί για νέες κυκλοφορίες και τάσεις, αλλά, κυρίως, διότι γνωρίζει τις πληροφοριακές ανάγκες τόσο της κοινότητας που εξυπηρετεί όσο και της βιβλιοθήκης που εργάζεται. Έτσι, οι βιβλιοθηκονόμοι δηλώνουν ότι

«Παρακολουθώ τις κινήσεις, τις εκδόσεις, τα best-seller ... κοιτάζω ποια βιβλία έχουν μεγαλύτερη κίνηση, και κοιτάζω κυρίως τι προκύπτει με τις ανάγκες μέσα στη βιβλιοθήκη» (N1).

«Βλέπω καταρχήν τι ανάγκες έχει η βιβλιοθήκη, βλέπω ότι ο κόσμος περισσότερο έχει ανάγκη για ελληνική και ξένη πεζογραφία, για βιβλία αυτοβελτίωσης, λιγότερο ιστορία και φυσικά θέλει παιδικά. Οπότε ξεκινάω με αυτές τις ενότητες. Υπάρχουν κάποιοι συγγραφείς που τους παρακολουθούμε και προσπαθούμε να δούμε τι νέο έχουν κυκλοφορήσει. Επίσης βλέπουμε κριτικές από τη βιβλιονέτ. Στους ξένους συγγραφείς βλέπουμε κυρίως ποιοι έχουν βραβευτεί και μετά παρακολουθώ την αρθρογραφία στις κυριακάτικες εφημερίδες» (K1).

«Έχουμε συνεχή ενημέρωση για την εκδοτική παραγωγή και ακούμε και τις προτάσεις των αναγνωστών, αν διαπιστώσουμε κάποιο θεματικό κενό. Έτσι σημειώνουμε ενδιαφέροντα βιβλία, γίνεται τσεκάρισμα με κριτικές, με άλλους αναγνώστες, ίσως με κουβέντες και με εκπαιδευτικούς» (B1).

«Παρακολουθούμε όλες τις κριτικές, βιβλιοκριτικές, πηγαίνουμε σε εκθέσεις βιβλίων, έχουμε πληροφόρηση από το Internet, παρακολουθούμε ποια βιβλία είναι βραβευμένα, παρακολουθούμε εμείς, δηλαδή, ποια είναι τα αξιόλογα βιβλία, και από την άλλη ακούμε και τις ανάγκες των αναγνωστών» (K2).

«Όλοι κάνουν τις προτάσεις τους και από κει και πέρα γίνεται και μια συζήτηση εντός της βιβλιοθήκης με το προσωπικό που έχουμε για να καθορίσουμε τις στρατηγικές σε αυτά που εμείς θα αποφασίσουμε, εκτός από αυτά που λένε οι αναγνώστες να πάρουμε. Γιατί λέμε φέτος θα ενισχύσουμε το θέατρο, του χρόνου θα ενισχύσουμε τις κοινωνικές επιστήμες, πάντα την λογοτεχνία εννοείται, γιατί είμαστε Δημοτική Βιβλιοθήκη και, μετά από εκεί και πέρα, ιστορία πάρα πολύ. Δηλαδή, ο καθορισμός της στρατηγικής για κάθε παραγγελία προκύπτει μέσα από την εμπειρία της χρονιάς και τις ελλείψεις που διαπιστώνεις μέσα από τη διαδικασία των εργασιών και τις αναζητήσεις των αναγνωστών» (N2).

«Παρακολουθούμε την εκδοτική παραγωγή, τις ανάγκες του κόσμου και τις ανάγκες που προκύπτουν από τα προγράμματα που εμείς κάνουμε ή από τις χρήσεις της βιβλιοθήκης»(B2).

«Ενημερώνομαι μέσω του διαδικτύου με βάση τις ανάγκες που έχουν ζητήσει για να επιλέξουμε το καταλληλότερο βιβλίο. Μπαίνω στο book για να δω για παιδικά βιβλία, μπαίνω στους εκδοτικούς οίκους να δω τις νέες κυκλοφορίες, σε θεματογραφίες...» (Δ2).

«Εγώ βλέπω και το τι ζητάει ο κόσμος, παρακολουθώ τις νέες εκδόσεις μέσα στον χρόνο, οπότε η συλλογή εμπλουτίζεται με ό,τι θγαίνει καινούργιο και με αυτό που ζητάει ο κόσμος» (Δ3).

Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, στη διαδικασία της επιλογής ο βιβλιοθηκονόμος, άλλοτε μόνος του και άλλοτε συνεπικουρούμενος από ομάδα βιβλιοθηκονόμων, είναι αυτός που λαμβάνει ή πρέπει να λαμβάνει τις τελικές αποφάσεις για την επιλογή του υλικού που θα συμπεριληφθεί, καθώς είναι εκείνος που γνωρίζει καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον τις ανάγκες της κοινότητας και της βιβλιοθήκης. Χαρακτηριστικά οι βιβλιοθηκονόμοι αναφέρουν:

«Θα πρέπει να είναι κάποιος από τη βιβλιοθήκη αρχικά, να ξέρει. Θυμάμαι παλιά που ένας δημοτικός σύμβουλος θεώρησε, επειδή ήταν και στο ενδιαφέρον του, να μας πάρει το πεντάτομο επιστημονικό λεξικό (...) Κανείς δεν το έχει χρησιμοποιήσει... κανείς» (N1).

«Οι βιβλιοθηκονόμοι είναι το προσωπικό που έρχεται σε επαφή με τον κόσμο και ξέρει τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των αναγνωστών» (K2).

«Ο βιβλιοθηκονόμος έχει την αντίληψη και τη γνώση να επιλέξει» (Δ3).

«Στη διαδικασία πρέπει να συμμετέχει κάποιος που ξέρει, διαβάζει, ενημερώνεται (...) Θα πρέπει ο βιβλιοθηκονόμος να γνωρίζει και να αξιολογεί» (B1).

«Θεωρώ ότι ο βιβλιοθηκονόμος πρέπει να έχει τον τελευταίο λόγο πάνω σε αυτό, γιατί γνωρίζει καλύτερα, έχει πιο τεχνικές γνώσεις» (Δ1).

Τέλος, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις τους στο υποθετικό σενάριο της έρευνας, οι βιβλιοθηκονόμοι εμφανίζονται να γνωρίζουν και να είναι πρόθυμοι να ικανοποιήσουν τις ανάγκες μιας κοινωνίας πολυσύνθετης και συνεχώς μετασχηματιζόμενης. Έτσι, όλοι ανεξαιρέτως οι βιβλιοθηκονόμοι επιλέγουν να εντάξουν υλικό, όπως το Κοράνι και έναν οδηγό για την ανατροφή των παιδιών από τους ομοφυλόφιλους γονείς τους, θεωρώντας ότι πρέπει να ανταποκριθούν στο αίτημα για βιβλία που αφενός αποτελούν το ιερό βιβλίο μιας μεγάλης θρησκευτικής ομάδας του πληθυσμού, όπως οι Μουσουλμάνοι, και αφετέρου βιβλία με θεματολογία τις έμφυλες ταυτότητες και τη γονεϊκή διαφορετικότητα, καθώς αναγνωρίζουν ότι οι κοινωνίες αλλάζουν και οι δημοτικές βιβλιοθήκες πρέπει να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της εποχής και της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας.

4.2.2 Το ζήτημα της ισορροπίας της συλλογής

Από όλους τους συμμετέχοντες συζητήθηκε το θέμα της ισορροπίας της συλλογής ως βασικό κριτήριο για την επιλογή του υλικού. Η ισορροπία αναφέρεται στη θεματική κάλυψη, στην κάλυψη των αναγκών των αναγνωστών αλλά στην ισορροπημένη εκπροσώπηση κάποιου συγγραφέα ή λογοτεχνικού είδους στη συλλογή. Για τους βιβλιοθηκονόμους διαπιστώνεται ότι το κριτήριο της ισορροπημένης συλλογής είναι πολύ βασικό για την αποστολή και τη λειτουργία της βιβλιοθήκης τους σε σχέση με την κοινότητα που εξυπηρετούν.

«Θέλουμε να μεγαλώνει η συλλογή σωστά, να αναπτύσσεται ισορροπημένα, δηλαδή η συλλογή να αναπτύσσεται με γνώμονα τη γνώμη του κοινού, αλλά ταυτόχρονα να έχουμε και μια καλή συλλογή, και ποιοτική και ποσοτική. Να υπάρχει ισορροπία με τον πληθυσμό και με την πραγματικότητα που ζούμε (...). Θα πάρω το Κοράνι, αλλά για να είμαστε δίκαιοι πρέπει να έχουμε αριθμητικά λιγότερα μουσουλμανικά από κείμενα χριστιανικά ή εβραϊκά» (Δ1).

«Θεωρώ ότι μια δημοτική βιβλιοθήκη είναι ο καθρέφτης της κοινωνίας που εξυπηρετεί. Αν πούμε ότι σε αυτή την κοινωνία έχουμε το 90% Χριστιανούς, θα πρέπει να είμαστε καθρέφτης των αναγκών και των ενδιαφερόντων της κοινότητάς μας. Αν υπήρχανε διαφορετικά δημογραφικά στοιχεία στην περιοχή μας, αυτά θα έπρεπε να αντικατοπτρίζονται στη συλλογή μας. Παραδείγματος χάρη, έχουμε παιδιά, έχουμε μεγάλους ανθρώπους που διαβάζουν λογοτεχνία. Αυτή η ισορροπία δεν είναι κάτι που έχω εγώ στο κεφάλι μου, είναι η ισορροπία των αναγκών που εγώ προσπαθώ να καλύψω. Έτσι κάπως επιτυγχάνεται η ισορροπία, βάσει του κοινού που εξυπηρετούμε. Άρα οι ανάγκες της κοινότητας αποτυπώνονται ακριβώς στη συλλογή. Συνεπώς, δεν μπορώ να ρίξω το βάρος σε μια ειδική κατηγορία εξειδικευμένου περιεχομένου» (B1).

Οι βιβλιοθήκες σημειώνουν ότι

«Παρακολουθούμε τις ανάγκες των αναγνωστών, πρέπει να έχουμε υλικό για όλες τις ηλικίες, για όλα τα ενδιαφέροντα. πρέπει να έχουμε όλες τις απόψεις. Ισορροπημένη συλλογή σημαίνει βιβλία για όλα τα θέματα, για όλα τα ενδιαφέροντα, για όλες τις ηλικίες» (K2).

«Δεν μπορείς να λες ότι μπορούν κάνουν να χρήση όλοι οι χρήστες, αλλά δεν μπορούν να βρουν βιβλία όλων των απόψεων» (Δ2).

Την ίδια άποψη εκφράζει και η βιβλιοθήκη B2, αναφερόμενη στην ισορροπία που επιζητείται ακόμα και για τα βιβλία ενός συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους ή συγγραφέα.

«(...) βιβλία ευπώλητα, όπως της Δημουλίδου και της Μαντά έχουμε, αλλά δεν θα έχω 20, θα έχω 8. Θα υπάρχει και μια ισορροπία στην ανάπτυξη του συγγραφέα αυτού μέσα στη συλλογή».

Οι βιβλιοθηκονόμοι δηλώνουν ότι επιδίωξή τους είναι η παρουσίαση όλων των απόψεων, ώστε να παρέχεται στον αναγνώστη μια όσο το δυνατόν πλήρης, αντικειμενική και αμερόληπτη εικόνα για ένα θέμα, ώστε ο αναγνώστης να είναι σε θέση να κρίνει ο ίδιος.

«Θα προσπαθήσουμε να τα ισορροπήσουμε για να τα πάρουμε όλα. Αν το κονδύλι είναι επαρκές, μπορούμε να τα καλύψουμε όλα και συνήθως με το ποσό που μας δίνουν τα καταφέρνουμε, δεν προκύπτει κάποιο πρόβλημα. Θέλουμε να παρουσιάσουμε όλο το φάσμα των απόψεων και να αφήσουμε τον αναγνώστη να κρίνει και να αποφασίσει. Εμείς πρέπει να πάρουμε υπόψη όλες τις κατηγορίες για ένα θέμα, και αυτές που είναι υπέρ και αυτές που είναι κατά. Ο αναγνώστης θα είναι αυτός που θα βγάλει το τελικό του συμπέρασμα, αν θα βγάλει» (N2).

«Έχουμε όλες τις απόψεις. Πρέπει να μπορεί όποιος θέλει να βρει τη γνώση να δει όλο το φάσμα, και να το δει σφαιρικά. Το κίνητρο και το κριτήριο σε κάθε περίπτωση είναι να έχεις ισορροπημένη συλλογή, να μην κατηγορηθείς ότι υπηρετείς μία κατεύθυνση» (B2).

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι οι περισσότερες δημοτικές βιβλιοθήκες αναφέρουν το πρόβλημα της περιορισμένης χρηματοδότησης που τους παρέχεται για αγορά νέου υλικού. Έτσι, καλούνται να λύσουν μια δύσκολη εξίσωση, καθώς πρέπει να καλύψουν θεματικά τις διαφορετικές ανάγκες των αναγνωστών τους, εξισορροπώντας όχι μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά κριτήρια.

«Προσπαθώ να μοιράσω το υλικό γιατί υπάρχουν αυτοί που διαβάζουν λίγο πιο ανάλαφρα βιβλία (...) προσπαθώ, γιατί ο προϋπολογισμός δεν είναι τεράστιος» (N1).

«Προτείνει ο αναγνώστης και εμείς ζυγίσουμε αν πρέπει να καλύψουμε αυτό το κενό, γιατί ο προϋπολογισμός είναι πάντα μικρός, οπότε πρέπει να αποφασίσουμε αν αυτό θα χρησιμοποιηθεί από έναν άνθρωπο ή θα αφορά περισσότερους αναγνώστες» (B1).

Τέλος, όπως προκύπτει από τα δεδομένα της έρευνας, οι βιβλιοθηκονόμοι στο θέμα της ισορροπίας της συλλογής εμπλέκουν και το κριτήριο της ποιότητας και της λογοτεχνικής αξίας του υλικού. Έτσι, προσπαθούν να εξισορροπήσουν το αίτημα για μια συλλογή με κριτήρια ποιότητας και της απαίτησης του κοινού για βιβλία ευπώλητα, θεωρούμενα όμως ευτελούς λογοτεχνικής αξίας.

«Δεν μπορεί να αγνοηθεί για παράδειγμα ένα βιβλίο θεωρούμενο χαμηλής ποιότητας, ευπώλητο αλλά υψηλής ζήτησης, αλλά και ένα δοκίμιο. Θα πρέπει να τα έχουμε και τα δύο για διαφορετικούς λόγους, το ένα γιατί κινείται και ικανοποιούμε τον χρήστη με τη συλλογή και το άλλο γιατί πρέπει να έχουμε και μια καλή ποιοτική συλλογή για έναν ερευνητή» (Δ1).

«Προσπαθώ να καλύπτω τις ανάγκες αυτών που θέλουν να διαβάσουν Δημουλίδου, αλλά να μη ρίξω τις ανάγκες των άλλων που θέλουν κάτι πιο ποιοτικό. Προσπαθείς να κρατάς ισορροπίες, να ζυγίζεις (...). Στη γυναικεία λογοτεχνία, έχουμε και Μαντά και Δημουλίδου που πρέπει να υπάρχει. Όχι, ότι το θεωρούμε ποιοτικό, αλλά μέσα από αυτό μπορεί, παραδείγματος χάρη, μια κυρία που θα το διαβάσει να γνωρίσει το κοινωνικό πλαίσιο του '30. Εμείς, ωστόσο, υπηρετούμε τη γνώση με κριτήρια ποιότητας. Για μένα κριτήριο για την επιλογή ενός βιβλίου δεν είναι το περιεχόμενό του, αλλά η ποιότητα γραφής του» (B2).

Από την άλλη, όπως αναφέρει η βιβλιοθήκη Δ2,

«Δεν λαμβάνω πάντα υπόψη τα αιτήματα των αναγνωστών, γιατί ένα αρκετά μεγάλο μέρος των αναγνωστών βασίζεται στη διαφήμιση, παραδείγματος χάρη τη Μαντά. Εντάξει..., πρέπει να ικανοποιήσεις και αυτούς..., προσπαθώ να τους προτείνω και άλλα βιβλία και άλλους συγγραφείς, γιατί δεν είναι πάντα αυτό που εμείς οι εργαζόμενοι θεωρούμε καλή λογοτεχνία. Νομίζω ότι επιλέγω βιβλία που είναι πιο πολύ ποιοτικά, να έχουν κάποια λογοτεχνική αξία, να είναι διαχρονικά».

Κάτω από το ίδιο πρίσμα ο βιβλιοθηκονόμος «φιλτράρει» τις προτάσεις των αναγνωστών, ώστε να εξασφαλίσει ότι δεν διαταράσσεται η ισορροπία της συλλογής.

«Γιατί δεν μπορείς να βάλεις μόνο τα βιβλία τα ευπώλητα ή μόνο τα βιβλία που προωθούνται από τους εκδότες που στέλνουν email. Θα πρέπει να κάνεις τη δική σου έρευνα και κάποιος να διασταυρώσει πόσο καλές είναι οι προτάσεις που γίνονται από τους αναγνώστες» (B1).

«Δεν σταματάμε όμως εκεί ... [στις προτάσεις των αναγνωστών] κάνουμε και τις δικές μας προτάσεις. Παραδείγματος χάρη, ο κόσμος μπορεί να θέλει βιβλία μόνο εμπορικά. Εμείς θα κάνουμε και τις δικές μας προτάσεις» (K1).

4.2.3 Ο ρόλος των προσωπικών προτιμήσεων και αξιών στην επιλογή υλικού

Από την ανάλυση του ερευνητικού υλικού, κατέστη πρόδηλο ότι στην επιλογή ή απόρριψη του υλικού, και κυρίως αμφιλεγόμενου υλικού, συμμετέχουν κριτήρια που βασίζονται σε προσωπικές απόψεις και αξίες του βιβλιοθηκονόμου, δηλαδή κριτήρια στα οποία το

υποκειμενικό στοιχείο υπεισέρχεται και φαίνεται να υποκρύπτει λογοκριτικές συμπεριφορές και πρακτικές, πολλές φορές ενσυνείδητες.

Έτσι, τα όρια του χυδαίου, άσεμνου και προκλητικού είναι ασαφή και ο βιβλιοθηκονόμος καλείται να ισοροπήσει ανάμεσα στο αποδεκτό και μη.

«Θα κοιτάξω να μην είναι κάτι εντελώς χυδαίο, δηλαδή ίσως αυτό να το κοιτάξω, αλλά όχι να το απορρίψω, επειδή είναι άσεμνο, απλά να μη είναι εντελώς ... προσπαθώ και στην επιλογή του υλικού που λέγαμε πριν να είμαι μέσα στα όρια του καθωσπρεπισμού» (N1).

Στην περίπτωση επιλογής ενός βιβλίου που προωθεί το αντιεμβολιαστικό κίνημα, εμφανίζονται οι προσωπικές απόψεις και βιώματα να παίζουν καθοριστικό ρόλο.

«Εγώ θα το έπαιρνα. Προσωπικά εγώ είμαι εν μέρει υπέρ των εμβολίων, ότι κάποια μας ωφελούν και ότι κάποια έχουν παρενέργειες, όπως έχω δει και στο δικό μου το παιδί» (N1).

Αντίστοιχα στην περίπτωση επιλογής ενός βιβλίου που προωθεί κάποιες χριστιανικές αιρέσεις ή παραθρησκευτικές οργανώσεις, όπως οι «Μάρτυρες του Ιεχωβά», η απάντηση υποδηλώνει προσωπικές προτιμήσεις που καθορίζουν τις πράξεις.

«Τους έχω λίγο στην μπούκα αυτούς τους συγκεκριμένους, γιατί δεν μου αρέσει και ο τρόπος που σε προσεγγίζουν» (N1).

Άλλοτε πάλι προσωπικές αντιλήψεις για τη βία και την επιθετικότητα αναγνωρίζονται από τον ίδιο τον βιβλιοθηκονόμο να εμπλέκονται στην επιλογή του υλικού και να καθορίζουν τις αποφάσεις του.

«Θα είχα δεύτερες και τρίτες σε βιβλία που ωθούν τον κόσμο σε βία. Αυτό είναι κάτι βέβαια καθαρά προσωπικό, και ξέρω ότι εμείς οι βιβλιοθηκονόμοι δεν πρέπει να σκεφτόμαστε έτσι, αλλά εγώ είμαι ένας άνθρωπος τόσο πολύ κατά της βίας και της επιθετικότητας» (K1),

Ενώ συνεχίζοντας για το θέμα της θρησκείας δηλώνει ότι δεν επηρεάζεται από τις προσωπικές απόψεις που έχει επιλέγοντας ένα βιβλίο που προωθεί κάποιες χριστιανικές αιρέσεις, όπως οι «Μάρτυρες του Ιεχωβά»

«Ναι, θα το έβαζα. Σχετικά με τη θρησκεία αφήνω στην άκρη τα προσωπικά μου πιστεύω» (K1).

Η προσωπική κρίση του βιβλιοθηκονόμου για το τι θεωρεί καλό, κατάλληλο και χρήσιμο για την κοινότητα που εξυπηρετεί αποτελεί παράγοντα για την επιλογή και

απόρριψη υλικού και μάλιστα με την παραδοχή της υποκειμενικότητας της δικής του κρίσης.

«Στην επιλογή μπαίνει ο ανθρώπινος παράγοντας ... ό,τι μου φανεί σωστό, ενδιαφέρον, χρήσιμο, που θα προχωρήσει εμάς, τη βιβλιοθήκη, το κοινό θα το προτείνω, θα το εντάξω. Θα προτιμήσω ένα βιβλίο που θεωρώ εγώ καλό, καλό έναντι κάποιου που μπορεί να μου το ζητήσουν. Άρα εκεί μπαίνει το υποκειμενικό κριτήριο. Αν δω για παράδειγμα ένα παιδικό βιβλίο που δεν έχει νόημα, να μην έχει καλό μήνυμα, να μην έχει καλή εικονογράφηση ή κάτι να του λείπει ... δεν θα το επιλέξω. Ναι, να υπάρχουν όλα τα βιβλία στη βιβλιοθήκη μας, αλλά δεν θα μας άρεσε καθόλου [ένα τέτοιο βιβλίο] να το διαβάσουν παιδιά,... δεν θα το διαβάζαμε στα δικά μας» (B1).

Επίσης με αφορμή την περίπτωση επιλογής ενός βιβλίου που προωθεί το αντιεμβολιαστικό κίνημα εκφράζεται η άποψη ότι

«Η απόφαση είναι τελείως υποκειμενική ανάλογα με το εάν κάποιος τάσσεται υπέρ ή όχι του κινήματος. Θα με επηρέαζε η προσωπική μου αντίληψη, και επειδή εμπλέκεται το θέμα της υγείας των παιδιών θα με προβληματίζε πολύ» (K1).

Επίσης, ως προσωπική διαφωνία με τις απόψεις που εκφράζει ένα ιστορικό βιβλίο το οποίο αμφισβητεί τις γενικά αποδεκτές πληροφορίες σχετικά με το Ολοκαύτωμα των Εβραίων εκφράζεται από τη βιβλιοθήκη K1, που απορρίπτει την επιλογή του εν λόγω υλικού.

«Δεν θα το έβαζα γιατί προπαγανδίζει κάτι με το οποίο εγώ διαφωνώ κάθετα» (K1).

Άλλοτε πάλι αναγνωρίζεται από τον βιβλιοθηκονόμο η εμπλοκή των προσωπικών προτιμήσεων στην επιλογή υλικού, καθώς το κριτήριο της ποιότητας και της λογοτεχνικής αξίας τίθεται σε υψηλή προτεραιότητα.

«Το προσωπικό μου κριτήριο εννοείται ότι έχει ρόλο και στην επιλογή του υλικού, (...)είμαι αυστηρή σε αυτό που λέμε ελαφριά λογοτεχνία, αλλά το βλέπω και με συγκατάβαση απέναντι στο κοινό»(Δ2).

Την ίδια άποψη εκφράζει και η βιβλιοθήκη K2, λέγοντας

«Η ποιότητα καθορίζεται μέσα από τα βραβεία που έχουν πάρει τα βιβλία, αυτό θεωρούμε ότι είναι ένα βασικό κριτήριο, από κει και πέρα είναι και υποκειμενικό. Το υποκειμενικό στοιχείο δεν μπορεί να φύγει από την επιλογή» (K2).

Λόγοι προσωπικής αισθητικής επίσης καθορίζουν τις αποφάσεις του βιβλιοθηκονόμου προκειμένου να αποκλειστούν βιβλία που δεν συνάδουν με τα δικά του κριτήρια περί αισθητικής.

Έτσι, στην περίπτωση ενός βιβλίου με άσεμνο και τολμηρό περιεχόμενο, απορρίπτεται η αγορά του από τη βιβλιοθήκη Κ2

«Όχι δεν θα το έβαζα, για λόγους αισθητικής ... Δεν είναι στη δική μου αισθητική» (Κ2).

Προσωπική κρίση για το ίδιο περιεχόμενο βιβλίου εκφράζεται και από τη βιβλιοθήκη Δ3 αναφέροντας ότι

«Βιβλίο που το σεξ είναι το μοναδικό του αντικείμενο και είναι άσεμνο και εξευτελιστικό και πορνογραφικό δεν έχει νόημα να μπει στη βιβλιοθήκη. Γιατί δεν είναι αυτός ο έρωτας και το σεξ τους ανθρώπους. Δεν είναι αυτή η καθημερινότητά μας, σαν άνθρωποι» (Δ3).

Συνεχίζει λέγοντας ότι

«Υπεισέρχεται ο ανθρώπινος παράγοντας και η προσωπικότητά μας. Με αυτά που θεωρούμε εμείς σωστά» (Δ3).

Ο ρόλος των προσωπικών απόψεων στην επιλογή του υλικού τονίζεται και από τη βιβλιοθήκη Ν2

«Στην περίπτωση που πρέπει να επιλέξω ποια βιβλία θα βγούνε πρώτα και ποια τελευταία, εκεί πρέπει να κάνω επιλογές, εκεί ασκώ μια έμμεση κριτική με βάση την δική μου άποψη» (Ν2).

Τέλος, προσωπικές προτιμήσεις δηλώνονται και για την επιλογή βιβλίων που με βάση το θέμα τους δεν ανήκουν στην κατηγορία των αμφιλεγόμενων

«Πάντα θα κοιτάξω κάποια βιβλία αστυνομικά ή κοσμολογίας που μου αρέσουν όταν παραγγέλνω βιβλία. Εδώ υπάρχει ο υποκειμενικός παράγοντας, αφού κάνω επιλογή» (Ν2).

4.2.4 Το «καλό» της κοινότητας

Από την πλειονότητα των συμμετεχόντων συζητήθηκε ως βασικό κριτήριο και παράγοντας για την επιλογή ή μη του υλικού και κυρίως του αμφιλεγόμενου υλικού το ζήτημα της προστασίας των μελών της κοινότητας και ιδίως των παιδιών και εφήβων. Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, αλλά κυρίως από την ανάλυση του υποθετικού σεναρίου που περιλαμβάνει αμφιλεγόμενο θεματικά υλικό, οι βιβλιοθηκονόμοι εμφανίζονται πολύ επιφυλακτικοί μέχρι και απορριπτικοί, όταν πρόκειται να επιλέξουν υλικό που θεωρούν ότι το περιεχόμενό τους μπορεί να βλάψει κατ' οποιονδήποτε τρόπο τους αναγνώστες τους.

Πιο συγκεκριμένα, βιβλία με πολιτικό περιεχόμενο που θεωρείται ότι απηχούν ακραίες φανατικές ή ρατσιστικές απόψεις αντιμετωπίζονται με μεγάλη επιφυλακτικότητα ή απορριπτικότητα από τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα, καθώς θεωρούνται ότι προάγουν τη ρητορική μίσους και συνεπώς μπορεί να βλάψουν την κοινότητα.

«Αν και πιστεύω ότι οι βιβλιοθήκες πρέπει να τα έχουν όλα, κατά τη γνώμη μου πολιτικά βιβλία που αφορούν τον φασισμό και τον ρατσισμό, δηλαδή βιβλία που μπορεί να φανατίσουν κάποιον και να έχουμε το αντίστροφο αποτέλεσμα, αντί να τον μορφώσουμε να τον φανατίσουμε, καλό θα είναι να μην τα έχουμε ... βιβλία που υποσυνείδητα ή όχι προάγουν τη βία» (Δ1).

«Δεν θα επέλεγα οτιδήποτε υλικό έχει σχέση με βία, εγκληματικότητα, με ρατσισμό, δηλαδή βιβλία που δεν έχουν ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και σεβασμό στον άνθρωπο και στην ανθρώπινη ζωή. Βιβλία που είναι αρκετά ωμά» (Κ1).

Η ίδια προσέγγιση εκφράζεται και από τη βιβλιοθήκη Δ2

«(...) δεν δεχόμαστε βιβλία φασιστικού περιεχομένου, προσηλυτισμού, βιβλία που προάγουν ιδεώδη που είναι ξένα προς τη βιβλιοθήκη. Προσπαθώ να αποφεύγω βιβλία που προωθούν την πόλωση και τον φανατισμό και πάλι με την εμπειρία που έχω εγώ»

και συνεχίζει λέγοντας ότι

«Αναγκάζομαι πολλές φορές να διαβάσω όλο το βιβλίο για να αποφασίσω. Είναι δύσκολη απόφαση» (Δ2)

αναλαμβάνοντας κατ'αυτόν τον τρόπο τον δυσδιάκριτο ρόλο μεταξύ επιλογέα και λογοκριτή.

Επίσης, το «καλό» της κοινότητας προτάσσεται στις περιπτώσεις επιλογής και κυκλοφορίας υλικού το οποίο θεωρείται ότι προάγει τον θρησκευτικό προσηλυτισμό, αλλά και βιβλία που αμφισβητείται η επιστημονική και ιστορική τους αλήθεια, καθώς τα μεν φανατίζουν τους αναγνώστες, τα δε τους παραπλανούν, αποπροσανατολίζουν, παραπληροφορούν και μπορούν να καταστούν επικίνδυνα για το σύνολο και την κοινωνία. Την προσέγγιση αυτή παρουσίασαν πολλοί βιβλιοθηκονόμοι όταν κλήθηκαν να επιλέξουν βιβλία, όπως εκείνα που προωθούν κάποιες χριστιανικές αιρέσεις για τους «Μάρτυρες του Ιεχωβά» ή το αντιεμβολιαστικό κίνημα ή βιβλία που αρνούνται το Ολοκαύτωμα.

«Δεν θα επέλεγα βιβλία που παρουσιάζουν μια στρέβλωση της ιστορίας και της ιστορικής πραγματικότητας ή αντίστοιχα ένα θρησκευτικό βιβλίο που προάγει τον προσηλυτισμό. Θεωρώ ότι δεν κάνουν καλό, όταν προάγουν το διχασμό, το μίσος» (Δ2).

«Παραδείγματος χάρη, το βιβλίο του Χίτλερ «Ο Αγών μου» το αφαίρεσα από τη βιβλιοθήκη, γιατί η ιστορία μάς έχει δείξει ότι δεν ήταν σωστές οι απόψεις του. Για ποιον λόγο, λοιπόν, αυτές τις απόψεις να τις έχω εγώ μέσα στη βιβλιοθήκη; Οι ακραίες απόψεις θεωρώ ότι δεν φέρουν ποτέ καλό. Οπότε, γιατί να έχουμε ακραίες απόψεις μέσα στον χώρο της βιβλιοθήκης;» (Δ3)

«(...) και επίσης δεν θα επιλέξω συγγραφείς που δεν έχουν κάποιο ιστορικά επιστημονικό υπόβαθρο. Αυτό νομίζω ότι δεν βοηθάει ουσιαστικά το κοινό μας» (Κ1).

«Σίγουρα δεν θα πάρουμε βιβλία που εξυπηρετούν πολιτική προπαγάνδα ή θρησκευτικό προσηλυτισμό ή καλλιεργούν το μίσος και το ρατσισμό. Αυτός είναι ο περιορισμός, δεν κάνουμε κάτι ιδιαίτερο, εμείς ακολουθούμε τις οδηγίες της Unesco» (Κ2).

«Δεν θα έβαζα ένα βιβλίο που προωθεί τους Μάρτυρες του Ιεχωβά, γιατί προπαγανδίζει προσηλυτίζει, θολώνει, φανατίζει» (Β1).

«Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας προωθεί τον εμβολιασμό. Γιατί εγώ να επιλέξω κάτι που θα αντιτίθεται σε αυτό; Είναι αντιεπιστημονικό και επικίνδυνο» (Δ3).

«Δεν θέλω η συλλογή να έχει βιβλία που να παροτρύνουν τους χρήστες, ώστε να μην κάνουν εμβόλια στα παιδιά. Θεωρώ δεν είναι επιστημονικό και είναι και αντικοινωνικό με την έννοια ότι είναι και επικίνδυνο, γιατί κάποιος ο οποίος αμφιταλαντεύεται σε αυτό το ζήτημα μπορεί θεωρητικά να πειστεί μόνο και μόνο από αυτό. Οπότε η βιβλιοθήκη δεν πρέπει να έχει τέτοια βιβλία γιατί είναι βλαπτικά για το σύνολο με την έννοια ότι, έστω και έναν να πείσουμε έχοντας βιβλία τέτοια, έχουμε κάνει ήδη κακό σε έναν άνθρωπο ή μια οικογένεια» (Δ1).

Ωστόσο, έχοντας επίγνωση της δεοντολογίας του επαγγέλματος στο τέλος προσθέτει

«Δεν ξέρω όμως αν είναι 100% επαγγελματικό αυτό, ότι απορρίπτουμε υλικό» (Δ1).

Πολύ μεγαλύτερη ευαισθησία και περιορισμένη ανοχή φαίνεται να επιδεικνύουν οι βιβλιοθηκονόμοι στην περίπτωση των μικρών και νεαρών αναγνωστών που θεωρούν ως ευάλωτη ομάδα και νιώθουν την υποχρέωση να τους προστατεύσουν από περιεχόμενο θεωρούμενο επικίνδυνο ή βλαπτικό.

Έτσι, στη συντριπτική τους πλειονότητα οι βιβλιοθηκονόμοι δηλώνουν ότι δεν θα επέλεγαν καθόλου για νεαρούς αναγνώστες ή θα μετακινούσαν στη συλλογή ενηλίκων βιβλία που αναφέρονται σε θεωρούμενες ακραίες πολιτικά απόψεις, όπως αυτές του Χίτλερ ή βιβλία που προωθούν τον πολιτικό εξτρεμισμό και την χρήση εκρηκτικών.

Γιατί να δημιουργήσω αύριο-μεθαύριο μία γενιά που θα θεωρεί τα πιστεύω του Χίτλερ σωστά; πώς θα αντιδράσουν αύριο-μεθαύριο αυτοί οι νέοι άνθρωποι στην κοινωνία που θα μπουν; Τη βιβλιοθήκη δεν τη χρησιμοποιούν μόνο ενήλικες που έχουν διαμορφωθεί. Την χρησιμοποιούν και παιδιά και έφηβοι και δεν θα ήθελα να τους κατευθύνω προς απόψεις ακραίες που έχουν καταστρέψει όλο τον κόσμο. Βασικός λόγος για μένα για να μην επιλέξω τέτοιου είδους βιβλία είναι να μην προσηλυτίζω και να μην εκπαιδεύω νέους που τελικά θα λειτουργούν εναντίον του συνόλου» (Δ3).

«Θα τον έβαζα [έναν οδηγό για τον πολιτικό εξτρεμισμό και την κατασκευή εκρηκτικών] στη συλλογή ενηλίκων, αν ήταν για εφήβους» (N2).

«Ναι, θα το έπαιρνα [το ίδιο βιβλίο], αλλά για παιδιά και εφήβους θα ήμουνα αρνητική, γιατί μπορεί να είναι επικίνδυνο» (B2).

Παρόμοιες αντιλήψεις για την προστασία των μικρών και νεαρών αναγνωστών εκφράζουν οι βιβλιοθηκονόμοι όταν καλούνται να διαχειριστούν αμφιλεγόμενο υλικό που αφορά σε οδηγίες για την πρακτική της μαγείας και του σατανισμού, σε βιβλία για την παραγωγή και χρήση ναρκωτικών ουσιών, ακόμα και σε κόμικ με σκηνές βίας.

«Αν το βιβλίο [που παρέχει οδηγίες για την πρακτική της μαγείας και του σατανισμού] απευθυνόταν σε παιδιά ή εφήβους, θεωρώ ότι είναι λίγο επικίνδυνο για αυτές τις ηλικίες, πιθανόν να μην το έπαιρνα, το καταλαβαίνω ότι είναι μια μορφή λογοκρισίας» (K1).

Για το ίδιο βιβλίο από η B2 αναφέρει

«Όχι, γιατί μπορεί να κατευθύνει κοινωνικές ομάδες σε λάθος δρόμο. Θεωρώ ότι δεν προάγει και την κοινότητα και είναι επικίνδυνο, ειδικά για τους εφήβους και τα παιδιά»,

ενώ η K2 υπογραμμίζει

«Όχι, δεν θα το έβαζα, μπορεί να παρασυρθεί κάποιος νέος».

«Αν τα βιβλία [για την παραγωγή και χρήση παραισθησιογόνων και ναρκωτικών ουσιών και κόμικ με σκηνές βίας] προοριζόταν για εφήβους θα τα μετακινούσα στη συλλογή των ενηλίκων, για να αποφύγω τις γκρίνιες» (N2).

Εκφράζοντας την ίδια άποψη η βιβλιοθήκη B1 αναφέρει ότι

«Αν το βιβλίο [για την παραγωγή και χρήση παραισθησιογόνων και ναρκωτικών ουσιών] απευθυνόταν σε παιδιά και εφήβους, δεν θα το έβαζα για να τα προστατέψω»

και για το βιβλίο που παρέχει οδηγίες για την πρακτική της μαγείας και του σατανισμού διατυπώνει την γνώμη ότι

« Αν απευθυνόταν στα παιδιά δεν θα το έπαιρνα γιατί θεωρώ ότι δεν μπορούν να προστατευτούν και μπορεί πολύ εύκολα να παρασυρθούν» (B1).

«Θα το έβαζα [ένα κόμικ με σκηνές βίας] στην ενηλίκων, αλλά στο παιδικό τμήμα οφείλουμε να μην έχουμε τέτοιο υλικό λόγω του ότι είναι περιεχόμενο σκληρό, ακατάλληλο για παιδιά, γιατί μπορεί να τους διαταράξει τον ψυχισμό τους και την ψυχική τους ισορροπία» (Δ1).

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, το «καλό» της κοινότητας που εξυπηρετούν και πολύ περισσότερο η προστασία ευάλωτων ομάδων, όπως εκείνης των παιδιών και των εφήβων, αποτελούν βασικό κριτήριο όχι μόνο για την επιλογή υλικού, αλλά καθορίζουν επίσης τη συμπεριφορά και πρακτικές που ασκούν οι βιβλιοθηκονόμοι σε σχέση με το υλικό που διαχειρίζονται.

4.2.5 Ο φόβος αντιδράσεων και η προς τα έξω εικόνα της βιβλιοθήκης

Όπως διαπιστώνεται, κριτήρια για την επιλογή του υλικού αποτελούν τόσο ο φόβος των αντιπαραθέσεων με τους χρήστες όσο και η εικόνα της βιβλιοθήκης προς τα έξω, την οποία οι βιβλιοθηκονόμοι προσπαθούν να διαφυλάξουν με τις επιλογές τους. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«[Δεν θα επέλεγα την πρόσκτηση αμφιλεγόμενου υλικού] για να αποφύγουμε διάφορες προστριβές με τους χρήστες, αρνητικά σχόλια και παράπονα και για να μην δώσουμε κακή εικόνα στον κόσμο για τη βιβλιοθήκη, ότι, ας πούμε, οι συλλογές που έχει είναι τέτοιου είδους, δεν θα το θέλαμε αυτό το πράγμα» (Δ1).

«(...) για να μην υπάρχει αυτή η προστριβή με τον κόσμο και αντιδράσεις θα το απέφευγα [ενν. την πρόσκτηση αμφιλεγόμενου υλικού]. Για να μην έρθουμε σε σύγκρουση με τον κόσμο» (Κ2).

«(...) θα με ενοχλούσε να έρθει κάποιος να μου κάνει παρατήρηση και να μου πει γιατί υπάρχει αυτό το βιβλίο στη βιβλιοθήκη, ενώ κατά τη γνώμη του δεν θα έπρεπε» (Δ2).

Από την άλλη ο βιβλιοθηκονόμος προσπαθεί να κρατήσει μια ισορροπημένη εικόνα προς τα έξω ώστε

«(...) να μην κατηγορηθείς ότι υπηρετείς μια κατεύθυνση» (B2).

4.2.6 Έλλειψη γραπτής πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής των βιβλιοθηκών

Διαπιστώνεται ότι οι δημοτικές βιβλιοθήκες που εξετάστηκαν δεν διαθέτουν στην πλειονότητά τους γραπτή πολιτική ανάπτυξης των συλλογών τους, γεγονός που

υποδηλώνει ότι εκλείπει ένα σαφές πλαίσιο αναφοράς κατά τη διαδικασία επιλογής του υλικού που να καθοδηγεί τις αποφάσεις των βιβλιοθηκονόμων με τρόπο αμερόληπτο και αντικειμενικό. Έτσι, είτε υπάρχουν γενικές αναφορές στον κανονισμό εσωτερικής λειτουργίας για τους τρόπους ανάπτυξης συλλογής (με αγορά ή δωρεές) είτε η πολιτική ανάπτυξης χαράσσεται ως πρακτική εμπειρία των βιβλιοθηκονόμων. Όπως αναφέρουν

«Η πολιτική που έχουμε δεν είναι κάπου καταγεγραμμένη, είναι μια πρακτική που έχουμε βάσει της εμπειρίας και των αναγκών της κοινότητας» (B1).

«Η πολιτική ανάπτυξης της βιβλιοθήκης δεν είναι γραπτή, όλα αυτά είναι συμφωνημένα μέσα από την εμπειρία και την πράξη, δεν είναι γραμμένα σε κάποιο καταστατικό» (N2).

«Όσον αφορά τις αγορές δεν υπάρχει αυτό αποτυπωμένο. Παρακολουθούμε την εκδοτική παραγωγή, τις ανάγκες του κόσμου και τις ανάγκες που προκύπτουν από τα προγράμματα που εμείς κάνουμε ή από τις χρήσεις της βιβλιοθήκης. Αυτό όμως δεν είναι καταγεγραμμένο σε διαδικασία. Απλά είναι μια πρακτική που ακολουθούμε μεταξύ μας οι βιβλιοθηκονόμοι» (B2).

«Υπάρχει πολιτική ανάπτυξης της συλλογής της βιβλιοθήκης. Δεχόμαστε από δωρεές βιβλία και κάνουμε αγορές. Αυτό μόνο γράφει ο κανονισμός για την πολιτική ανάπτυξης συλλογής της βιβλιοθήκης μας. Στον κανονισμό δεν περιγράφονται κάποια κριτήρια για την επιλογή του υλικού» (Δ3).

«Αν και δεν έχουμε καταγεγραμμένη πολιτική, αποφεύγουμε να αγοράσουμε ή να δεχθούμε ως δωρεά βιβλία με ρατσιστικό περιεχόμενο και υλικό που προάγει την βία, τον φανατισμό και τον θρησκευτικό προσηλυτισμό» (Δ1).

Μόνο η βιβλιοθήκη Δ2 δήλωσε ότι

«Πολιτική υπάρχει με την έννοια ότι δεν δεχόμαστε βιβλία φασιστικού περιεχομένου, θρησκευτικού προσηλυτισμού, βιβλία που προάγουν ιδεώδη που είναι ξένα προς τη βιβλιοθήκη. Αυτή η πολιτική είναι γραπτή στον κανονισμό εσωτερικής λειτουργίας της βιβλιοθήκης».

Όπως γίνεται αντιληπτό, το γεγονός της έλλειψης σαφούς διατυπωμένης αμερόληπτης πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής ενδέχεται να δημιουργεί στους βιβλιοθηκονόμους ηθικά διλήμματα και προβληματισμούς, κυρίως όταν αντιμετωπίζουν προσωπικά διλήμματα με την επιλογή υλικού που θεωρούν αμφιλεγόμενο ή αντίθετο με τις προσωπικές τους απόψεις.

4.3 Προκλήσεις λογοκρισίας και η διαχείρισή τους

Η θεματική αυτή ενότητα αναφέρεται στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι βιβλιοθηκονόμοι για το θεματικά αμφιλεγόμενο υλικό τους. Συγκεκριμένα, γίνεται ανάλυση των πηγών και της μορφής που έχουν οι προκλήσεις από εξωγενείς παράγοντες και εν συνεχεία οι πρακτικές που ακολουθούν οι βιβλιοθηκονόμοι για τη διαχείριση αυτών των προκλήσεων.

Συνοψίζοντας, υπό τη θεματική αυτή κατηγορία, εντοπίζουμε τις εξής υποκατηγορίες:

1. Πηγές και μορφή πιέσεων

2. Διαχείριση προκλήσεων

(Α) Απόσυρση υλικού-περιορισμός της πρόσβασης

(Β) Μετακίνηση υλικού από την παιδική-εφηβική συλλογή στη συλλογή ενηλίκων

(Γ) Αργή καταλογογράφηση-αξιολόγηση προτεραιοτήτων

(Δ) Αποφυγή πρόσκτησης υλικού

(Ε) Καθοδήγηση αναγνωστών-επισήμανση

4.3.1 Πηγές και μορφή πιέσεων

Σύμφωνα με τις δηλώσεις των βιβλιοθηκονόμων, δεν παρατηρείται συχνά το φαινόμενο κατά το οποίο να έχουν γίνει αποδέκτες αντιδράσεων και αμφισβητήσεων εξαιτίας του υλικού που επιλέγουν και διακινούν στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών.

Αρχικά, οι δημοτικές αρχές που εποπτεύουν τις βιβλιοθήκες περιορίζονται σε ρόλο τυπικό, καθώς έχουν την ευθύνη της χρηματοδότησης και πολύ λίγο ή καθόλου εμπλέκονται σε ζητήματα επιλογής ή κυκλοφορίας του υλικού. Ακόμα και στις περιπτώσεις θεωρούμενης «παρέμβασης», αυτή έχει χαρακτήρα ήπιου σχολιασμού που δεν επηρεάζει όμως τις αποφάσεις των βιβλιοθηκονόμων, καθώς υποστηρίζουν τις επιλογές τους με βάση τις ανάγκες της κοινότητας που εξυπηρετούν.

«Στην επιλογή μπορεί καμιά φορά να πούνε για παράδειγμα «Αααα Μαντά, πολύ ανάλαφρο, μόνο τέτοια ανάλαφρα παίρνουμε; Σχολιάζουν τα ευπώλητα. Ίσως λίγο μπορεί να σχολιάσουν, αλλά όταν τουλάχιστον το 50% τα ζητάνε, δηλαδή τι; Δεν θα φέρεις και από αυτά;» (N1).

«Είχα κάποιες ήπιες παρατηρήσεις σε μια αγορά, για ποιο λόγο έχω συμπεριλάβει κάποια ευπώλητα, εύκολα βιβλία, όπως Δημουλίδου και Μαντά. Υπάρχει όμως το κοινό που

θέλει ελαφριά λογοτεχνία και στο λέει. Τι θα του πεις; Δεν το βάζω στη βιβλιοθήκη, γιατί το θεωρώ πολύ χαμηλού επιπέδου; Οπότε τα βάζεις. Δεν έχουν αφαιρεθεί βιβλία από τη λίστα που πρότεινα, γιατί πάντα το πάλευα και δικαιολογούσα τις επιλογές μου κάθε φορά» (Δ3).

Άλλοτε πάλι παρατηρούνται ελάχιστες περιπτώσεις παρέμβασης εκ μέρους των δημοτικών αρχών, αλλά και πάλι αυτές κρίνονται από τους βιβλιοθηκονόμους ότι δεν προσβάλλουν το ιδεώδες της πνευματικής ελευθερίας που πρεσβεύει η βιβλιοθήκη.

«Υπήρξε κάποια παρέμβαση μία δύο φορές από δημοτικούς παράγοντες που μας είχαν ζητήσει να πάρουμε βιβλία με συγκεκριμένο πολιτικό χαρακτήρα. Τα πήραμε γιατί ήταν και αυτή μία άποψη, αλλά δεν ήταν τέτοια που να αντιβαίνει στις αρχές της λειτουργίας και του σκοπού της βιβλιοθήκης» (Δ2).

«Δεν βρέθηκα ποτέ σε κάποια θέση, ώστε να είναι ακραίες οι απόψεις των βιβλίων που πρότειναν [οι δημοτικές αρχές] και να πρέπει να τις δεχτώ» (Δ3).

«Δεν έχει τύχει να βγάλουν βιβλία που έχουμε ζητήσει, αλλά στο παρελθόν πρόσθεσαν κάποια βιβλία που ήθελαν από τη διεύθυνση. Ωστόσο [τα βιβλία] δεν ήρθαν σε ρήξη με τη φιλοσοφία της βιβλιοθήκης» (Β2).

Σε μια μόνο περίπτωση παρατηρήθηκε σαφής παρέμβαση του Διοικητικού Συμβουλίου της βιβλιοθήκης σε παρελθόντα χρόνο, καθώς

«(...) ο Μέγας Ανατολικός του Εμπειρικού δεν είχε εγκριθεί από το διοικητικό συμβούλιο λόγω του έντονου σεξουαλικού περιεχομένου του και είχε κριθεί ακατάλληλο για να μπει στη βιβλιοθήκη» (Β1).

Πιο συχνές διαπιστώνεται να είναι οι προκλήσεις που δέχονται οι βιβλιοθηκονόμοι από τους χρήστες τους ως μεμονωμένα άτομα και όχι ως ομάδα με συγκεκριμένο θρησκευτικό ή πολιτικό ή άλλο προσανατολισμό. Συνήθως πρόκειται για γονείς που εκφράζουν παράπονα για βιβλία θεωρούμενα ακατάλληλου περιεχομένου για τα παιδιά ή για συντηρητικούς αναγνώστες που θεωρούν προσβλητικό ή βίαιο το περιεχόμενο κάποιων βιβλίων ή διατυπώνουν δυσaráεσκεια για τα λεγόμενα ευπώλητα βιβλία.

«Μια φορά είχε έρθει ένας γονιός και είχε παραπονεθεί ... Εντάξει είναι και κάποιοι μεγάλοι άνθρωποι σε ηλικία που μπορεί να σοκάρονται από κάποια τολμηρά βιβλία, απλά δεν τα ξαναπαίρνουν, αλλά δεν μου λένε να τα αφαιρέσουμε από τη συλλογή. Δεν έκανα κάτι, απλά τους εξηγώ για το τι είδους βιβλίο πρόκειται» (Ν1).

«Μεμονωμένα περιστατικά και για πολιτικό και για θρησκευτικό περιεχόμενο και για περιεχόμενο επιπέδου, παραδείγματος χάρη, «τι έχετε τη Δημοουλίδου», είχαμε και διατυπώθηκαν προφορικά. Αν κρίνουμε και εμείς μετά τα παράπονα που μεμονωμένα

έχουν διατυπωθεί ότι το βιβλίο πρέπει να αποσυρθεί, το κάνουμε. Μας έχουν εκφράσει γονείς παράπονα για τις «Ανατριχίλες» που είναι μια σειρά για παιδιά. Τους εξηγήσαμε ότι το κέρδος για τα παιδιά είναι ότι ξεκινώντας με αυτό το βιβλίο μπορούν να περάσουν σε άλλα πιο ποιοτικά. Ωστόσο, αν είμαστε σίγουροι ότι ένα βιβλίο πρέπει να υπάρχει στη βιβλιοθήκη, όπως το Κοράνι, δεν θα δώσουμε σημασία σε αντιδράσεις ή παράπονα αναγνωστών» (B1).

«Αλλά από συντηρητικούς αναγνώστες για ερωτικού περιεχομένου βιβλία έχουμε ακούσει ορισμένες παρατηρήσεις, όπως «τι τα βγάζετε αυτά τα βιβλία εδώ πέρα». Πρόκειται για ήπιες παρατηρήσεις και εμείς απαντάμε αυτά που πρέπει να απαντήσουμε» (N2).

«Μπορεί να έχουν εκφράσει ήπιες παρατηρήσεις, γνώμη θα έλεγα, σχετικά με βιβλία, όπως Δημουλίδου, Μαντά τα οποία δεν τα θεωρούν πολύ ποιοτικά. Πρέπει όμως να εξυπηρετήσουμε και αυτήν την ομάδα των αναγνωστών» (K2).

«Ήπιες εκφράσεις δυσaráσκειας μπορεί να υπάρχουν. Παραδείγματος χάρη, «αυτό δεν μου άρεσε, γιατί ήταν πολύ ερωτικό, γιατί έχει πολέμους και σκοτωμούς, γιατί έχει βρισιές» (Δ2).

Σε μία μόνο περίπτωση διατυπώθηκε πολύ έντονη αντίδραση εκ μέρους αναγνωστών και αφορούσε το τολμηρό περιεχόμενο του «Μεγάλου Ανατολικού» του Εμπειρικού.

«Οι αντιδράσεις συγκεκριμένα για τον «Μέγα Ανατολικό» ήταν από μεμονωμένους χρήστες, γιατί θεώρησαν ότι είναι ένα πολύ σκληρό λογοτέχνημα σεξ που δεν είχε καμία λογοτεχνική αξία για τη συλλογή και τους προκαλούσε. Μου έλεγαν ότι αυτό το βιβλίο τους υποτιμάει και δεν το θέλουνε στη συλλογή, μου έλεγαν «πάρτε το, εξαφανίστε το». Όταν μάλιστα κάποιος χρήστης μου ζήτησε να του δώσουμε το δεύτερο τόμο από αυτήν τη σειρά «πορνό» όπως τη χαρακτήρισε, αυτό για μένα ήταν καμπανάκι ότι έπρεπε να αποσύρω το βιβλίο. Το βιβλίο, βέβαια, υπάρχει κανονικά στον κατάλογο και στη συλλογή και όταν το ζητάει ο χρήστης έρχεται ο συνάδελφος βιβλιοθηκονόμος και το παίρνει από τη βιβλιοθήκη που υπάρχει στο γραφείο μου και του το δίνει» (B2).

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι οι δημοτικές βιβλιοθήκες δέχονται κριτική για υλικό που το περιεχόμενό τους θεωρείται έντονα σεξουαλικό ή πορνογραφικό ή για υλικό που εγείρει ενστάσεις θρησκευτικού ή πολιτικού χαρακτήρα ή λόγω βίαιου περιεχομένου και χυδαίας εκφοράς του λόγου ή ακόμα επειδή θεωρείται ευτελούς λογοτεχνικής αξίας. Στο σύνολό τους, αυτές οι αντιδράσεις προέρχονται πιο συχνά από μεμονωμένους χρήστες

παρά από τις δημοτικές αρχές, είναι κατά κύριο λόγο ήπιες και συνήθως δεν καταλήγουν στην απόρριψη ή απομάκρυνση του αμφιλεγόμενου υλικού.

4.3.2 Διαχείριση προκλήσεων

Όπως προκύπτει από το ερευνητικό υλικό, οι βιβλιοθηκονόμοι ισχυρίζονται ότι διατηρούν το αμφιλεγόμενο υλικό τους, όπως και το υπόλοιπο υλικό, σε ανοικτή πρόσβαση. Από κανέναν συμμετέχοντα δεν εκφράστηκε η πεποίθηση ότι πρέπει να υπάρχουν κλειστές συλλογές που να αφορούν το περιεχόμενο των βιβλίων. Ακόμα και σε περιπτώσεις που οι βιβλιοθήκες γίνονται αποδέκτες προκλήσεων από τους αναγνώστες τους ή από μέλη δημοτικών αρχών, δηλώνεται ο κανόνας πως το υλικό παραμένει στη βιβλιοθήκη. Οι βιβλιοθηκονόμοι επιχειρηματολογούν σχετικά ως εξής:

«Όταν έρχεται κάποιος χρήστης να κάνει παράπονα του λέμε ότι οι βιβλιοθήκες είναι ένας χώρος που απαγορεύεται η λογοκρισία, είναι χώροι ανοιχτοί, χώροι του πνεύματος και «αν δεν σας αρέσει, να σας υποδείξω κάτι άλλο». Και επικαλούμαστε βέβαια και τα μανιφέστα, όπως της Unesco» (B2).

«Δεν γίνεται να μην τα έχουμε [τα βιβλία] και να μην τα κυκλοφορούμε με ανοικτή πρόσβαση, παίρνοντας αν θέλεις ένα μικρό ρίσκο πάνω σε αυτά» (Δ1).

«Αν υπήρχε κάποιος που θα μου έλεγε γιατί έχουμε αυτό το υλικό, η απάντηση είναι ότι το υλικό είναι εκεί προσβάσιμο, όποιος θέλει το επιλέγει, όποιος δεν θέλει δεν το κάνει. Εμείς του δίνουμε τη δυνατότητα. Αυτό νομίζω ότι είναι καθαρά δημοκρατικό. Η κυκλοφορία όλου του υλικού είναι ελεύθερη και ανοικτή. Εκεί είναι το βιβλίο, όπως είναι και τα υπόλοιπα, όποιος θέλει μπορεί να το πάρει, όποιος δεν θέλει όχι, ούτε επισημάνσεις ούτε κλειστές συλλογές» (K1).

«(...) αν είμαστε σίγουροι ότι ένα βιβλίο πρέπει να υπάρχει στη βιβλιοθήκη, όπως το Κοράνι, δεν θα δώσουμε σημασία σε αντιδράσεις ή παράπονα αναγνωστών» (B1).

«Παρόλο που αρκετά μέλη μπορεί να κάνουν παρατηρήσεις ότι υπάρχουν βιβλία με πολύ σεξ ή με πολλή βία, εμείς δεν θεωρούμε ότι είναι βιβλία που δεν πρέπει να μπουν στη βιβλιοθήκη, γιατί υπάρχει και ένα κοινό που τα διαβάζει» (Δ2).

Ωστόσο, οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν δηλώσει ότι, έστω και σε μεμονωμένα περιστατικά, έχουν προβεί στις παρακάτω πράξεις που αντιτίθεται στη γενική προηγούμενη επιχειρηματολογία:

A. Απόσυρση υλικού-περιορισμός της πρόσβασης

Μετά από την έκφραση έντονων αντιδράσεων από τους αναγνώστες τους και προκειμένου να αποφύγουν στο μέλλον παρόμοια περιστατικά, οι βιβλιοθηκονόμοι προβαίνουν στον περιορισμό της πρόσβασης σε αμφιλεγόμενο υλικό.

Τέτοιο παράδειγμα είναι ο «Μέγας Ανατολικός» του Εμπειρικού, βιβλίο που διατηρήθηκε ως εγγραφή στον ηλεκτρονικό κατάλογο, όμως η πρόσβασή του από τους χρήστες περιορίστηκε, καθώς τοποθετήθηκε σε χώρο απροσπέλαστο σε αυτούς. Ωστόσο, το βιβλίο κυκλοφορεί με την μεσολάβηση του βιβλιοθηκονόμου και δανείζεται σε όποιον χρήστη το ζητήσει.

«Μπορεί να γκρίνιαζαν για το περιεχόμενο άλλων βιβλίων, αλλά ήταν το μόνο που δημιουργούσε θύελλα αντιδράσεων και αποσύρθηκε από τη συλλογή. Το βιβλίο βέβαια κανονικά υπάρχει στον κατάλογο και στη συλλογή και όταν το ζητάει ο χρήστης έρχεται ο συνάδελφος βιβλιοθηκονόμος και το παίρνει από το γραφείο μου και του το δίνει» (B2).

Μεγαλύτερη ευαισθησία παρουσιάζουν οι βιβλιοθηκονόμοι σε παιδικά βιβλία των οποίων το περιεχόμενο κρίνεται, μετά από διατυπώσεις παραπόνων από γονείς ή και από τους ίδιους τους βιβλιοθηκονόμους, ως πολύ βίαιο χωρίς θετικό μήνυμα στο τέλος και συνεπώς ακατάλληλο για τα παιδιά με αποτέλεσμα να αποσύρονται από τη συλλογή.

«Πρόκειται για ένα παιδικό βιβλίο που ήταν μάλιστα στις προτάσεις της Εθνικής Βιβλιοθήκης για την καλοκαιρινή εκστρατεία και το κρίναμε τελείως ακατάλληλο για παιδιά, γιατί είναι ένα βιβλίο θρίλερ, που εμείς που το διαβάσαμε είχαμε δυσκολίες τη νύχτα, πόσο μάλλον τα παιδάκια. Δεν είχε τη μορφή παραμυθιού που να έχει κάποια λύση και για αυτό το λόγο το αποσύραμε, ενώ ήταν ένα ολοκαίνουργιο βιβλίο. Επίσης και αυτό το βιβλίο που υποτίθεται ότι είναι ένα παιδικό χριστουγεννιάτικο για τα καλικαντζαράκια, που έχει όμως ακατάλληλη εικονογράφηση, για το οποίο μας έκανε παράπονο μια μαμά που το πήρε για το παιδάκι της. Μετά τα παράπονα της μαμάς και όταν και εμείς είδαμε ότι το βιβλίο δεν είναι πάρα πολύ ωραίο, το αποσύραμε από τη συλλογή μας» (B1).

Σε άλλη περίπτωση το βιβλίο «Ο Αγών μου» του Χίτλερ αποσύρθηκε από τη συλλογή με πρωτοβουλία του βιβλιοθηκονόμου που έκρινε το περιεχόμενο του βιβλίου ως ανιστόρητο, ακραίο και επικίνδυνο, ειδικά για τους νέους.

«Παραδείγματος χάρη, το βιβλίο του Χίτλερ «Ο Αγών μου» το αφαίρεσα από τη βιβλιοθήκη, γιατί η ιστορία μας έχει δείξει ότι δεν ήταν σωστές οι απόψεις του. Για ποιο λόγο, λοιπόν, αυτές τις απόψεις να τις έχω εγώ μέσα στη βιβλιοθήκη; Για να δημιουργήσω αύριο-μεθαύριο μια γενιά που θα θεωρεί τα πιστεύω του Χίτλερ σωστά;» (Δ2).

Διαπιστώνουμε συμπερασματικά ότι, αν και η απόσυρση ή ο περιορισμός της πρόσβασης σε υλικό δεν είναι η συνήθης πρακτική των βιβλιοθηκονόμων στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών, ωστόσο έχουν παρατηρηθεί μεμονωμένα περιστατικά που ο βιβλιοθηκονόμος λειτουργεί ως κριτής και λογοκριτής, όταν διαχειρίζεται την κυκλοφορία αμφιλεγόμενου υλικού με το περιεχόμενο του οποίου είτε ο ίδιος διαφωνεί είτε δέχεται αντιδράσεις από την κοινότητα.

B. Μετακίνηση υλικού από την παιδική –εφηβική συλλογή στη συλλογή ενηλίκων

Όπως προκύπτει από το υποθετικό σενάριο που συζητήθηκε με τους βιβλιοθηκονόμους, η μετακίνηση του αμφιλεγόμενου υλικού από την παιδική-εφηβική συλλογή στη συλλογή των ενηλίκων ήταν μια μετριοπαθής και συμβιβαστική επιλογή, προκειμένου και το βιβλίο να επιλεγεί από την μια και να αποφευχθούν ενδεχόμενες αντιδράσεις και πιέσεις από την άλλη. Εξ αυτού, βιβλία με θέμα την παραγωγή και χρήση παραισθησιογόνων/ναρκωτικών ουσιών, τον πολιτικό εξτρεμισμό και την κατασκευή εκρηκτικών ή κόμικ με σκηνές βίας θα επιλέγονταν μεν για ένταξη στη συλλογή, αλλά αν απευθύνονταν σε εφήβους θα προκρινόταν η λύση της μετακίνησής τους στη συλλογή των ενηλίκων για να αποφευχθούν αντιδράσεις.

«Αν τα βιβλία προορίζονταν για εφήβους θα τα μετακινούσα στη συλλογή των ενηλίκων για να αποφύγω μετά τις γκρίνιες» (N2).

Πρόκειται, συνεπώς, για μια πρακτική που υποκρύπτει μια λογοκριτική συμπεριφορά, καθώς οι νεαροί χρήστες δεν μπορούν να εντοπίσουν εύκολα στο ράφι το εν λόγω θεωρούμενο επικίνδυνο υλικό, αφού έχει μετακινηθεί σε συλλογή άλλης ηλικιακής ομάδας, την οποία συνήθως δεν επισκέπτονται.

Γ. Αργή καταλογογράφηση-αξιολόγηση προτεραιοτήτων

Διαπιστώθηκε ότι, όταν οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν να αντιμετωπίσουν προκλήσεις με την επιλογή και κυκλοφορία αμφιλεγόμενου υλικού με το οποίο ιδεολογικά συγκρούονται, καταφεύγουν σε πρακτικές που φαίνεται να υποδηλώνουν έμμεση λογοκριτική συμπεριφορά, αφού το υλικό επιλέγεται μεν, αλλά αργεί να καταλογογραφηθεί και να τεθεί προς κυκλοφορία στη διάθεση των αναγνωστών.

«(...) δεχτήκαμε μια δωρεά με αρκετά βιβλία του κυρίου Βελόπουλου. Δεν μπορώ να σου πω ότι με χαροποιεί, στο λέω με όλη μου την ειλικρίνεια, αλλά παρόλ' αυτά θα μπουν στη συλλογή, θα δώσουμε αυτή δυνατότητα. Προσωπικά, δεν θα ήθελα να τα εντάξω στη συλλογή, αλλά δεν θα το κάνω. Θα ενταχθούν στη συλλογή «σιγά-σιγά». Θα λειτουργήσω λίγο με δόλο και θα τα βάζω «σιγά-σιγά» [γελάει] (K1).

Και ενώ οι δεοντολογικές αρχές του επαγγέλματος υιοθετούνται από τους βιβλιοθηκονόμους, καθώς δεν απορρίπτουν υλικό με το οποίο διαφωνούν, ωστόσο καταφεύγουν σε έμμεσους τρόπους για να εκφράσουν την δυσαρέσκειά τους προς αυτό, εφαρμόζοντας μια στρατηγική προτεραιοτήτων, πολλές φορές επιβεβλημένη από την πραγματικότητα αλλά και πολλές φορές υποκρύπτουσα λογοκριτική συμπεριφορά, καθώς τα όρια μεταξύ των δύο είναι θολά και ασαφή.

«Η αρχή μας είναι ότι γενικώς βάζουμε όλα τα βιβλία. Όμως μέχρι να καταλήξει το βιβλίο στα ράφια υπάρχει μία μεγάλη απόσταση, διότι ο χώρος και ο χρόνος περιορίζουν στην ουσία την άποψη της ελεύθερης διακίνησης. Διότι, αν έχουμε μια συλλογή σαν τη δική μας που έχει πρόβλημα χώρου, είναι ένας πρώτος λόγος περιορισμού των επιλογών μας. Αυτό από μόνο του αποτελεί μια μορφή λογοκρισίας, μια μορφή αντίθεσης προς τη γενική αρχή. Ένα δεύτερο είναι το πόσους βιβλιοθηκονόμους έχουμε. Πρέπει να κάνουμε μια στρατηγική για τα βιβλία που έχουμε, να επιλέξουμε ποια θα βγάλουμε. Ο χρόνος είναι λοιπόν ενάντιος στην ελεύθερη διακίνηση, δεν έχουμε μια άπειρη βιβλιοθήκη και άπειρους βιβλιοθηκάρχους που θα ασχολούνται να τοποθετούν ό,τι έρχεται» (N2).

Η στρατηγική αυτή των προτεραιοτήτων σύμφωνα την οποία όλα τα αμφιλεγόμενα βιβλία επιλέγονται αλλά κυκλοφορούν σε διαφορετικό χρόνο διατυπώνεται στο υποθετικό σενάριο της έρευνας, όπου άλλα βιβλία βρίσκονται σε υψηλή, άλλα σε μέση και άλλα σε χαμηλή προτεραιότητα ανάλογα με την υποκειμενική κρίση του βιβλιοθηκονόμου.

«Θα το έπαιρνα [το Κοράνι] αναμφισβήτητα, γιατί είναι ένα ιστορικό ντοκουμέντο, όπως είναι και η Παλαιά και Καινή Διαθήκη. Θα έδινα και προτεραιότητα» (N2).

«Θα έπαιρνα ένα βιβλίο που προωθεί το αντιεμβολιαστικό κίνημα και θα του έδινα μέση προτεραιότητα. Εκεί είναι η λογοκρισία σε μια βιβλιοθήκη που είναι πεπερασμένη σε χώρο, στον χρόνο και σε υπαλλήλους. Αλλά δεν μπορείς να κάνεις διαφορετικά, θα κάνεις τη στρατηγική σου» (N2).

«Θα έβαζα ένα ιστορικό βιβλίο που αμφισβητεί τις γενικά αποδεκτές πληροφορίες για το ολοκαύτωμα των Εβραίων στη συλλογή, αλλά δεν θα του έδινα προτεραιότητα στην επεξεργασία του υλικού. Όμως, θα υπερίσχυε η αρχή της ελευθερίας του λόγου με την οποία έχει αποφασίσει να λειτουργεί η βιβλιοθήκη» (N2).

Δ. Αποφυγή πρόσκτησης υλικού

Τα ευρήματα που προέκυψαν από τις αναλύσεις των συνεντεύξεων ανέδειξαν την πρακτική της αποφυγής πρόσκτησης αμφιλεγόμενου υλικού ως μια συχνή μέθοδο που χρησιμοποιούν οι βιβλιοθηκονόμοι, προκειμένου αφενός να προλάβουν τη δημιουργία

αντιπαραθέσεων με την κοινότητά τους, αφετέρου να μην έρθουν σε ρήξη με τις προσωπικές τους πεποιθήσεις και απόψεις. Στην ουσία, πρόκειται για μια «σιωπηρή» λογοκρισία και αυτολογοκρισία που «αποστειρώνει» τον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών από υλικό που θεωρείται επικίνδυνο, ακραίο, προσβλητικό ή βλαπτικό.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται:

«Όσο μπορούμε προβλέπουμε να μην βάζουμε βιβλία τα οποία θα προκαλέσουν και νομίζω ότι είμαστε μέχρι εκεί, δηλαδή δεν μας έχει τύχει κάτι να μας πούνε «γιατί έχετε αυτό ή γιατί δεν έχετε το άλλο» (Δ1).

Αρκετοί βιβλιοθηκονόμοι ισχυρίζονται ότι δεν έχουν παρουσιαστεί φαινόμενα συγκρούσεων με τους αναγνώστες τους, καθώς αποφασίζουν να μην εντάξουν στη συλλογή αμφιλεγόμενο υλικό.

«Ποτέ δεν έχει δημιουργηθεί πρόβλημα. Τα βιβλία αυτά [τα αμφιλεγόμενα] είναι ελάχιστα, μετρημένα, γιατί δεν τα επιλέγουμε αυτά τα βιβλία για να μην έχουμε πρόβλημα με τον κόσμο ... Επίσης δεν υπάρχουν αμφιλεγόμενα βιβλία στην παιδική και εφηβική συλλογή. Εγώ προσωπικά δεν θα τα έβαζα καθόλου αυτά τα βιβλία στο παιδικό τμήμα, γιατί δεν θα ήθελα να μπω σε αυτή τη διαδικασία να τα θάλω, και μετά να ελέγχω την πρόσβαση. Γιατί άλλωστε, να προσφέρω στα παιδιά ένα υλικό ακατάλληλο; Δεν υπάρχει λόγος» (Κ2).

«Αμφιλεγόμενο υλικό στη βιβλιοθήκη μου δεν θα επέλεγα να έχω και πιθανόν να μην έχω αντιληφθεί κάποιο αμφιλεγόμενο βιβλίο, επειδή δεν έχει δημιουργηθεί μέχρι στιγμής κάποιο θέμα» (Δ3).

Ο σχετικά υψηλός αριθμός των αρνητικών απαντήσεων σε σχέση με αμφιλεγόμενο υλικό που περιείχε το υποθετικό σενάριο της έρευνας υποδηλώνει επίσης ότι οι βιβλιοθηκονόμοι αποφεύγουν να εντάξουν στη συλλογή των δημοτικών βιβλιοθηκών υλικό με το οποίο είτε διαφωνούν ιδεολογικά είτε θεωρούν ότι μπορεί να βλάψει τους αναγνώστες, και ιδιαίτερα τους μικρούς και νεαρούς αναγνώστες. Έτσι, θέματα αμφιλεγόμενου πολιτικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα τα οποία θεωρούνται ότι φανατίζουν το κοινό ή βιβλία που προωθούν την βία είναι τα πρώτα που τίθενται στο στόχαστρο των βιβλιοθηκονόμων που λειτουργούν ως ανάχωμα στην πρόσκτηση τέτοιου υλικού.

Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις όπου η έλλειψη χώρου χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για να αποφευχθεί υλικό αμφιλεγόμενο.

«Το θέμα είναι ότι για τα βιβλία του κ. Βελόπουλου δεν ρωτηθήκαμε, διαφορετικά θα μπορούσαμε να βρούμε μια δικαιολογία για να μην τα δεχτούμε, παραδείγματος χάρη λόγω έλλειψης χώρου» (Κ1).

«Αν θελήσουν να κάνουν δωρεά κάποιο πολύ αμφιλεγόμενο πολιτικά υλικό π.χ. της Χρυσής Αυγής, διακριτικά προσπαθώ να το αποφύγω, τους λέω δεν έχουμε καθόλου χώρο, δεν έχουμε δυνατότητα επέκτασης, πλέον δεν δεχόμαστε» (Ν1).

Ε. Καθοδήγηση αναγνωστών – επισήμανση

Από τα ερευνητικά δεδομένα προέκυψε ότι καμία βιβλιοθήκη δεν χρησιμοποιεί την επισήμανση (labelling) των βιβλίων ως μέσο προειδοποίησης του αναγνώστη για υλικό αμφιλεγόμενο. Ωστόσο, από την εις βάθος ανάλυση των συνεντεύξεων διαπιστώθηκε ότι οι βιβλιοθηκονόμοι, έχοντας αναπτύξει μια σχέση οικειότητας και, σε πολλές περιπτώσεις, εμπιστοσύνης με τους χρήστες τους, τους κατευθύνουν προς «ασφαλείς» επιλογές και με αυτόν τον τρόπο αποφεύγονται οι «δυσάρεστες» καταστάσεις. Μάλιστα, δεν είναι λίγες οι φορές που οι ίδιοι οι χρήστες ζητούν από τους βιβλιοθηκονόμους να τους υποδείξουν βιβλία για ανάγνωση, οπότε οι βιβλιοθηκονόμοι αναλαμβάνουν ρόλο από απλά συμβουλευτικό έως καθοδηγητικό. Χαρακτηριστικά αναφέρουν

«Με τους χρήστες έχουμε αναπτύξει πολύ καλή σχέση και ξέρουμε τις προτιμήσεις του καθενός» (Κ1).

«Ναι, μέσα από τον διάλογο καταλαβαίνουμε τι γίνεται, μου λένε τι θέλουν και τους καθοδηγώ εκεί που πρέπει» (Δ1).

«Οι ενήλικες όχι μόνο μου ζητάνε τη γνώμη μου, αλλά μου ζητάνε να τους διαλέξω εγώ βιβλία. Ξέρω του καθενός την προσωπικότητα και το τι του αρέσει και τον κατευθύνω. Δεν απορρίπτω τα αμφιλεγόμενα, απλώς θα κοιτάξω πού θα τα δώσω, ποιος θα το πάρει. Δεν θαβάλω επισήμανση, αλλά θα τους εξηγήσω, όταν μου το φέρουν για δανεισμό. Τους επισημαίνω ότι δεν είναι αυτό που εκ πρώτης νομίζουν» (Ν1).

«Αν οι ενήλικες μας ζητήσουν την άποψή μας για βιβλία, θα τους πούμε, παραδείγματος χάρη «δεν είναι για σας αυτό», επειδή έχουμε μαζί τους μια προσωπική σχέση, γιατί είναι και λίγο δεδομένο το κοινό μας (...) συζητάμε με τους αναγνώστες μας το περιεχόμενο των βιβλίων, μπορεί να τους κάνουμε κάποια σύσταση» (Β1).

Έτσι, λοιπόν, διαπιστώνουμε ότι οι βιβλιοθηκονόμοι έχοντας αναπτύξει δεσμούς προσωπικούς με την κοινότητά τους και γνωρίζοντας τις προτιμήσεις και το προφίλ των αναγνωστών τους, δρουν προληπτικά και τους αποτρέπουν από υλικό που θα προκαλούσε

αντιδράσεις, ενώ παράλληλα τους κατευθύνουν προς πιο συμβατικές επιλογές, προσαρμοσμένες στα ιδεολογικά χαρακτηριστικά και προτιμήσεις των μελών τους.

«Επειδή όμως ξέρουμε τα μέλη μας, ξέρω τι θέλουνε και προσπαθώ να τους προφυλάξω» (Δ2).

«Εγώ από την εμπειρία μου καταλαβαίνω τι θέλει κάποια κυρία και την καθοδηγώ. Έτσι δεν υπάρχουν δυσαρέσκειες. Μάλλον πείθω τον αναγνώστη, είμαι χαλαρή, τον μαθαίνω κάτι άλλο και προσαρμόζεται και αυτός. Επίσης, για κάποια βιβλία ρωτάμε πώς θα τα χρησιμοποιήσουν. Προσπαθώ να εκμαιεύσω για ποιο λόγο το θέλει αυτό το βιβλίο κάποιος. Πρέπει να κουβεντιάζουμε με τον χρήστη της βιβλιοθήκης γιατί το θέλει το βιβλίο και να τον κατευθύνουμε αναλόγως» (B2).

«Όταν πρόκειται για παιδικά βιβλία, μπορεί να προειδοποιήσω το χρήστη. Παραδείγματος χάρη, ένα παιδικό βιβλίο μιλούσε για το θάνατο και η μαμά δεν το είχε καταλάβει από τον τίτλο, και την ενημέρωσα για το περιεχόμενο του βιβλίου» (Δ2).

Αυτός ο πατερναλιστικός ρόλος των βιβλιοθηκονόμων προς τους χρήστες τους, γίνεται πιο έκδηλος στην περίπτωση των μικρών και νεαρών αναγνωστών, όπου εκεί οι βιβλιοθηκονόμοι εμφανίζονται να δρουν in loco parentis, θέτοντας τους εαυτούς τους στη θέση των γονιών, άλλοτε αποτρέποντας και άλλοτε καθοδηγώντας εντέχνως τα παιδιά σε πιο αποδεκτές ηλικιακά, κατά την άποψή τους, επιλογές.

«Αν κάποιο παιδί μου φέρει ένα βιβλίο που κρίνω ότι δεν είναι κατάλληλο για την ηλικία του, του το λέω. Κι αν επιμένει, του το δίνω. Αλλά του δείχνω και κάποια άλλα βιβλία. Στόχος μου είναι να προστατεύσω τα παιδιά, αλλά δεν επιμένω. Απλά του λέω τη γνώμη μου και του προτείνω άλλα βιβλία» (Δ2).

«Ωστόσο έχει χρειαστεί να καθοδηγήσω κάποιο παιδί και να του πω ότι δεν είναι για την ηλικία του και με έχει λάβει υπόψη του. Στα παιδιά είμαι λίγο πιο προστατευτική, μπαίνω και στη θέση του γονιού» (Δ3).

«Μπορώ όμως έναν έφηβο ή ένα παιδάκι που θέλει να πάρει βιβλίο ενηλίκων να το κατευθύνω, δηλαδή ένα παιδάκι 13 χρόνων που θέλει να πάρει τη «Λολίτα» θα το κατευθύνω να κοιτάξει ένα βιβλίο της ηλικίας του από τη συλλογή τη δική του. Εντέχνως κατευθύνουμε τα παιδιά σε άλλα βιβλία και δεν έχουμε πρόβλημα...» (B2).

Άλλες φορές, αυτός ο καθοδηγητικός ρόλος γίνεται πιο έκδηλα παρεμβατικός.

«Έχουμε βιβλία για σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ή μαγεία ... θα δώσω στο παιδί το αντίστοιχο για την ηλικία του βιβλίο. Δεν το αφήνω να πάρει κάποιο που είναι για μεγαλύτερη ηλικία, γιατί δεν θα το καταλάβει και δεν θα πετύχει τον σκοπό του το βιβλίο.

Μπαίνω λίγο στη θέση του γονιού ... αλλά ξέρεις και λόγω της εμπειρίας. Πώς γίνεται η λογοκρισία στην τηλεόραση; Βάζω όριο σε σχέση με την ηλικία του παιδιού» (N1).

«Είναι και λίγο θέση ευθύνης. Γιατί δεν μπορεί να πάρει ό,τι να 'ναι το παιδί. Αν δεν είναι κατάλληλο για την ηλικία του, δεν του το δίνουμε» (B1).

Τέλος, δεν λείπουν και οι φορές που οι βιβλιοθηκονόμοι ζητούν ή σκέπτονται να ζητήσουν τη γονεϊκή συγκατάθεση για βιβλία αμφιλεγόμενα, προκειμένου να διασφαλίσουν ότι δεν θα δεχτούν την κριτική και τις αντιδράσεις των γονέων.

«Έτσι αν το ζητήσει κάποιο παιδάκι το οποίο γνωρίζουμε ότι η ηλικία δεν είναι κατάλληλη, θα του ζητήσουμε να έρθει με τον γονιό του για να πάρει το βιβλίο» (B1).

«Κάτω από Γυμνάσιο-Λύκειο, ό,τι πει ο γονιός. Αλλά και στους εφήβους που δεν είναι ενήλικες, ίσως έπρεπε να υπάρχει και η συγκατάθεση του γονιού» (N1).

4.4 Επαγγελματισμός και εσωτερικές συγκρούσεις

Αυτή η θεματική κατηγορία αναφέρεται στα ηθικά διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι βιβλιοθηκονόμοι όσον αφορά τυχόν δυσαρμονία που αντιλαμβάνονται ανάμεσα στον επαγγελματικό τους ρόλο και τις προσωπικές τους πεποιθήσεις σε σχέση με τη διαχείριση του υλικού της δημοτικής βιβλιοθήκης. Επίσης, γίνεται αναφορά και στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους σε σχέση με την κοινότητα που εξυπηρετούν και με τις πρακτικές που ακολουθούν στη διαχείριση του υλικού.

Συνεπώς, υπό την θεματική αυτή κατηγορία, εντοπίζουμε τις εξής υποκατηγορίες:

- 1. Ηθικά διλήμματα και προβληματισμοί**
- 2. Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου και λογοκρισία**

4.4.1 Ηθικά διλήμματα και προβληματισμοί

Όπως προκύπτει από την ανάλυση του ερευνητικού υλικού, οι περισσότεροι βιβλιοθηκονόμοι δηλώνουν ότι κατά τον εργασιακό τους βίο έχουν έρθει αντιμέτωποι με καταστάσεις που οι προσωπικές τους πεποιθήσεις βρίσκονταν σε δυσαρμονία με τον επαγγελματικό τους ρόλο. Ενώ, λοιπόν, η επαγγελματική δεοντολογία του βιβλιοθηκονόμου απαιτεί την αμερόληπτη και αντικειμενική διαχείριση του υλικού και την ανεξάρτητη από προσωπικές προκαταλήψεις παροχή πρόσβασης σε αυτό, οι βιβλιοθηκονόμοι έχουν κληθεί στην καθημερινότητά τους να επιλύσουν ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από την εμπλοκή των προσωπικών τους πεποιθήσεων στη διαχείριση του υλικού. Όπως ισχυρίζονται οι ίδιοι, στις δύσκολες αυτές καταστάσεις η δεοντολογία του

επαγγέλματος υπερίσχυσε των προσωπικών τους πεποιθήσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρουν

«Έχει τύχει, όπως με κάποια βιβλία για τον φασισμό, που ήταν από δωρεά. Και καταλογογραφώ ένα βιβλίο και το βλέπω και λέω από μέσα μου, «τώρα αυτό, γιατί να το βάλω;» Από την άλλη, αν το δούμε καθαρά επαγγελματικά πρέπει να μπει. Αλλά συμβαίνει μέχρι αυτό το στάδιο, του να αναρωτιέσαι, δεν κάνεις ενέργειες παραπάνω, δεν έχεις πει δεν το βάζω, το πετάω. Δεν γίνεται» (Δ1).

*«Πολλές φορές έχω βρεθεί σε δύσκολη θέση. Παραδείγματος χάρη, όταν έκανα επιλογή για ένα βιβλίο που δεν μου άρεσε και δεν ήθελα να το πάρω, αλλά τελικά το έβαλα γιατί πρέπει να το βάλω. Η άποψή μου μπορεί να είναι αρνητική για το βιβλίο, αλλά επικρατεί η άποψη ότι όλα τα βιβλία πρέπει να μπαίνουν στη βιβλιοθήκη. Αν το αντιστρέψω, αλλάζω την εικόνα. Αυτό δεν θέλω να το κάνω. Υπάρχει ο πειρασμός βέβαια πολλές φορές, αλλά στο τέλος επιλέγει ο αναγνώστης. Αυτό πρέπει να το σεβαστείς. Οι βιβλιοθήκες είναι να προωθούν την αναγνωσιμότητα και να ανεβάζουν το επίπεδο όσο γίνεται της κοινωνίας. Το τι είναι κατάλληλο το κρίνει ο αναγνώστης και η εποχή που αλλάζει. Σήμερα αυτό που θεωρούμε *extreme*, αύριο μπορεί να είναι η άποψη της κοινωνίας. Η βιβλιοθήκη είναι ένας καθρέφτης της κοινωνίας» (N2).*

«Πολλές φορές επέλεξα ένα βιβλίο που είχε τελείως διαφορετική πολιτική κατεύθυνση από τη δική μου. Το επέλεξα στα πλαίσια του ότι δεν μπορούν να εμποδίσουν οι δικές μου πολιτικές πεποιθήσεις την ανάγκη του κόσμου για πληροφόρηση. Από τη στιγμή που δεν είχα αυτή την άποψη στη βιβλιοθήκη, θεώρησα ότι πρέπει να τη βάλω, το θεώρησα δεδομένο. Δεν υπήρξε δεύτερη σκέψη. Θεώρησα ότι έπρεπε να κλείσει ο κύκλος αντικειμενικά για κάθε αμφιλεγόμενο θέμα προσφέροντας όλες τις απόψεις. Το κίνητρο και το κριτήριο σε κάθε περίπτωση είναι να έχεις ισορροπημένη συλλογή, να μην κατηγορηθείς ότι υπηρετείς μία κατεύθυνση. Δεν είναι ο ρόλος μας αυτός. Πρέπει να εκπροσωπούμε όλες τις πολιτικές θέσεις, όλους τους δημότες. Έχουμε και ευθύνη πάνω σε αυτό. Πρέπει να έχουμε μία συλλογή που να αφορά όλους, αυτό μας κατευθύνει κάθε μέρα, το «όλους». Η δημοτική βιβλιοθήκη αφορά όλους τους δημότες. Δεν αφορά μία μερίδα πολιτών. Είναι για όλους. Αυτό πρέπει να μας κατευθύνει και να μας φωτίζει κάθε μέρα» (B2).

«Κάποιες φορές για πολιτικού περιεχομένου βιβλία, υπήρξαν περιπτώσεις. Δεν αναφέρομαι σε αυτές που προσβάλουν το θεσμό της βιβλιοθήκης και τον άνθρωπο. Μιλώ για περιπτώσεις που ήταν της αντίθετης πολιτικής άποψης από τη δικιά μου, αλλά για μένα δεν υπήρχε θέμα να μην το δεχτώ στη βιβλιοθήκη. Τα πήραμε, γιατί ήταν και αυτή μια άποψη αλλά δεν ήταν τέτοια που να αντιβαίνει στις αρχές της λειτουργίας και του σκοπού

της βιβλιοθήκης. *Εγώ, βέβαια, δεν ένιωθα καθόλου καλά, αλλά δεν μου πέρασε δεύτερη σκέψη να μην τα βάλω»(Δ2).*

Διαπιστώνουμε ότι οι προσωπικές, πολιτικές κυρίως, πεποιθήσεις αποτελούν συχνά το αντικείμενο προβληματισμού των βιβλιοθηκονόμων, καθώς καθορίζουν τον ιδεολογικό τους «εαυτό» που κάποιες φορές, όπως φαίνεται, συγκρούεται με τον επαγγελματικό τους ρόλο. Ωστόσο, όπως ισχυρίζονται οι ίδιοι, ο επαγγελματικός τους ρόλος κατισχύει των προσωπικών τους πεποιθήσεων και επιλέγουν αυτό που επιτάσσει η αποστολή της λειτουργίας των βιβλιοθηκών για την αντικειμενική και αμερόληπτη πληροφόρηση, παραμερίζοντας τις προσωπικές τους πεποιθήσεις.

4.4.2 Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου και λογοκρισία

Όπως παραδέχονται αρκετοί βιβλιοθηκονόμοι, δεν είναι πάντα εφικτό στην καθημερινή πρακτική να αποκλειστεί εντελώς από τη διαχείριση του υλικού το προσωπικό κομμάτι, καθώς υπεισέρχεται ο ανθρώπινος παράγοντας. Οι βιβλιοθηκονόμοι, αξίζει να σημειωθεί, ότι τις περισσότερες φορές έχουν επίγνωση της υποκειμενικότητας των επιλογών τους και καταβάλλουν προσπάθεια να εξισορροπήσουν τις επαγγελματικές επιταγές με τις προσωπικές τους πεποιθήσεις.

«Θα ήμουν αρνητική μόνο σε οτιδήποτε έχει σχέση με βία, εγκληματικότητα, με ρατσισμό, δηλαδή βιβλία που δεν έχουν ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και σεβασμό στον άνθρωπο και στην ανθρώπινη ζωή. Βιβλία που είναι αρκετά ωμά. Εκεί θα έμπαινε το προσωπικό κομμάτι. Θεωρώ ότι εκεί είναι ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου, είμαστε εδώ για να εξυπηρετούμε τις ανάγκες των χρηστών και δεν θα μπορούσα να επιλέξω βιβλία που κάνουν ακριβώς το αντίθετο. Εμείς είμαστε εδώ για να δίνουμε τις δυνατότητες. Βέβαια αυτό που λέω είναι κάπως αντιφατικό, δηλαδή από τη μια να δώσεις ποικιλία, να δώσεις επιλογές στα μέλη σου, αλλά από την άλλη μπαίνει το προσωπικό κομμάτι που πρέπει όσο γίνεται να υποχωρήσει, απλά δεν είναι εφικτό αρκετές φορές» (Κ1).

Από το υποθετικό σενάριο, γίνεται αντιληπτό ότι στον σχολιασμό για την απόρριψη αμφιλεγόμενου υλικού που κυρίως αφορά βιβλία που θεωρούνται αντιεπιστημονικά και ιστορικά ανακριβή ή βιβλία που προωθούν τη βία και τον φανατισμό, οι βιβλιοθηκονόμοι επιχειρηματολογούν επικαλούμενοι τον ρόλο τους ως επαγγελματίες που προάγουν όχι μόνο όχι μόνο τη «σωστή» πληροφόρηση, με την έννοια της αντικειμενικότητας, αλλά τον παιδευτικό ρόλο τους για την προαγωγή του καλού της κοινότητας, θεωρώντας τους εαυτούς τους υπεύθυνους για αυτό.

«Δεν ξέρω όμως αν είναι 100% επαγγελματικό αυτό, ότι απορρίπτουμε υλικό. Νομίζω ότι δεν μπορούμε να πηγαίνουμε μόνο by the book, πρέπει να υπεισέρχεται και ο ανθρώπινος παράγοντας, δεν είμαστε ρομπότ, μηχανήματα, αλλά να υπεισέρχεται με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται και σωστά η δουλειά. Να μην γίνεται όμως τελείως υποκειμενική η όλη διαδικασία. Θεωρώ ότι προστατεύουμε τους χρήστες αν δεν έχουμε τέτοια βιβλία για παράδειγμα και καλό θα είναι να έχουμε και έναν ανθρώπινο παράγοντα στη βιβλιοθήκη, να μην είναι όλα τελείως μηχανικά, να μην είναι όλα ουδέτερα, να υπάρχει ένα χρώμα που δίνει και μια ταυτότητα και είναι πιο ζωντανό, δεν είναι μηχανικό τελείως» (N1).

Όπως διαπιστώνουμε το ζήτημα της ουδετερότητας συζητείται και απασχολεί τους βιβλιοθηκονόμους, καθώς επιζητούν μεν την ισορροπία, αλλά θεωρούν ότι η «ουδέτερη» πληροφόρηση αποτελεί ένα ουτοπικό σενάριο και αφορά μια θεωρητικά ιδανική και πρακτικά ανέφικτη πραγματικότητα, αφού οι προσωπικές τους απόψεις για το τι θεωρούν σωστό και χρήσιμο να συμπεριληφθεί στη συλλογή είναι δεν είναι δυνατόν πάντα να ελεγχθούν.

«Επίσης δεν θα επέλεγα συγγραφείς που δεν έχουν κάποιο ιστορικά επιστημονικό υπόβαθρο. Αυτό νομίζω ότι δεν βοηθάει ουσιαστικά το κοινό μας. Νομίζω ότι ο ανθρώπινος παράγοντας παίζει αναγκαστικά ρόλο σε αυτό το κομμάτι, δεν γίνεται διαφορετικά, σου βγαίνει όσο και να θέλεις να είσαι εντελώς αμερόληπτος, σε μερικά θέματα δεν γίνεται νομίζω. Δεν είμαστε ρομπότ ... δηλαδή αν δούμε κάτι που θα μας ενοχλήσει, δεν γίνεται να μας αφήσει ασυγκίνητους. Αν και το ιδανικό θα ήταν να ήμασταν εντελώς ουδέτεροι. Ιδανικό σενάριο θα ήταν μια βιβλιοθήκη να έχει απεριόριστο προϋπολογισμό και χώρο και να αγοράζει όλη την παραγωγή του έτους, να μην έκανε καμία επιλογή, να έπαιρνε όλα τα βιβλία. Αλλά, επειδή δεν γίνεται αυτό, αναγκαστικά μπαίνει η επιλογή και το προσωπικό κομμάτι. Έτσι, κατά μια έννοια η επιλογή αποτελεί μια μορφή λογοκρισίας. Εφόσον επιλέγεις κάποια, αναγκαστικά λογοκρίνεις, μέσα σε εισαγωγικά, τους υπόλοιπους τίτλους και συγγραφείς που δεν έχεις επιλέξει ...» (K1).

Και πάλι τονίζεται ότι η συμμετοχή του ανθρώπινου παράγοντα στη διαχείριση του υλικού, αλλά και η σχέση με το κοινό που αναπτύσσουν οι βιβλιοθηκονόμοι.

«Έχουμε μαζί τους μια προσωπική σχέση (...) γιατί είναι και λίγο δεδομένο το κοινό μας. Μπαίνει ο ανθρώπινος παράγοντας. Δεν είμαστε ρομπότ»(B1).

Ο παιδευτικός ρόλος που αναλαμβάνουν οι δημοτικές βιβλιοθήκες, η προαγωγή της κοινότητας και ειδικά η προστασία των μικρών και νεαρών αναγνωστών εμφανίζεται πολλές φορές στον λόγο τους και καθοδηγεί τις αποφάσεις τους και τις πράξεις τους.

Άλλοτε ο ρόλος αυτός εκφράζεται με πιο παρεμβατικό τρόπο, καθιστώντας τον βιβλιοθηκονόμο ένα είδος κριτή και λογοκριτή, καθώς ο έλεγχος για το «καλό» της κοινότητας γίνεται με έναν τρόπο πατερναλιστικό, που υποδηλώνει τόσο αυταρχική όσο και αυτολογοκριτική συμπεριφορά.

«Έχουμε και ένα ρόλο, να προωθήσουμε το καλό της κοινότητας. Έτσι το αντιλαμβάνομαι. Η βιβλιοθήκη δεν πρέπει να είναι ουδέτερη, ένα καζάνι που μπαίνουν όλα μέσα και ο καθένας παίρνει ό,τι να ναι. Πρέπει να δίνεις και τις σωστές κατευθύνσεις για την ανάπτυξη της κοινότητας που είσαι, να κρατιούνται οι αξίες, και για τον άνθρωπο και για τη δημοκρατία και για το περιβάλλον και τον πολιτισμό, για όλα. Ενσυνείδητα λογοκρίνω και λογοκρίνω και τον εαυτό μου, γιατί θέλω τον ρόλο της κοινότητας με αξίες» (Δ3).

Σε άλλες περιπτώσεις, εκφράζεται πιο ήπια ο προστατευτικός ρόλος του βιβλιοθηκονόμου, που λόγω της οικειότητας την οποία έχει αναπτύξει με τους αναγνώστες, τους κατευθύνει διακριτικά, αναλαμβάνοντας και πάλι τον ρόλο του κηδεμόνα και για τα παιδιά και για την κοινότητα.

«Πάνω στο υλικό πλάθεις και χαρακτήρες, και στα παιδάκια και γενικώς σε μια δημοτική βιβλιοθήκη. Θα μπορούσα να κάνω στεγνά τη δουλειά μου και να μην συμμετέχω σε όλο αυτό. Βλέπω ότι επηρεάζεται ο κόσμος και με εμπιστεύεται, ξέρω του καθενός την προσωπικότητα και το τι του αρέσει και τον κατευθύνω» (N1).

Αυτή η σχέση με την κοινότητα συνδέεται άμεσα με το πώς ο βιβλιοθηκονόμος αντιλαμβάνεται τον ρόλο του όχι μόνο με την στενή επαγγελματική έννοια, αλλά ευρύτερα ως μια κοινωνική αποστολή που καθορίζεται από τους στόχους που καλείται να επιτελέσει η δημοτική βιβλιοθήκη. Η δημοτική βιβλιοθήκη θεωρείται ως ένας δημόσιος χώρος για έρευνα, εκπαίδευση και ψυχαγωγία, όπου οι συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες των χρηστών πρέπει να ικανοποιούνται. Ο βιβλιοθηκονόμος, αρωγός στην πνευματική καλλιέργεια του αναγνώστη, συνδιαλέγεται μαζί του, συναντά τις ανάγκες του και χτίζει σχέσεις εμπιστοσύνης μαζί του που βασίζονται στον σεβασμό και την κατανόηση.

«Μαθαίνουμε την κοινότητά μας και είναι ωραία αυτή η σχέση που δημιουργείται μεταξύ μας. Και οτιδήποτε προάγει την κοινότητα και το μέσο νου. Γενικά στόχος μας είναι να προαχθεί η γνώση της κοινότητας που υπηρετούμε είτε είναι ψυχαγωγία ή ανάγνωση. Ο ρόλος μας είναι να ακούμε, να καταγράφουμε, να κατανοούμε, να αφουγκραζόμαστε και προσπαθούμε να καλύψουμε τις ανάγκες της κοινότητας. Είμαστε σε έναν διαρκή διάλογο με την κοινότητα. Και αυτή είναι η ομορφιά της λαϊκής βιβλιοθήκης. Στη λαϊκή βιβλιοθήκη είμαστε και λίγο κοινωνικοί λειτουργοί. Ακούμε τα προβλήματά τους, κατευθύνουμε τις

ανάγκες τους. Ο κόσμος δεν ξέρει τι θέλει, φοβάται να μπει στη βιβλιοθήκη και τους δημιουργούμε την οικειότητα να περάσει το κατώφλι, να εξοικειωθεί, να σε εμπιστευτεί, να αγαπήσει το διάβασμα. Θέλει αγάπη και σεβασμό σε όλα τα μέλη μας» (B2).

4.5 Σύνοψη των ευρημάτων της παρούσας έρευνας

A/A	ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ-ΕΥΡΗΜΑΤΑ
1.	Ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση	<ul style="list-style-type: none"> • Νοηματοδότηση της ανοιχτής και ελεύθερης πρόσβασης • Η ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση ως επίσημη καταγεγραμμένη πολιτική και πρακτική εμπειρία • Έλλειψη θεσμικής και νομικής στήριξης σε ζητήματα πολιτικής για την ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση.
2.	Η επιλογή του υλικού	<ul style="list-style-type: none"> • Ο βιβλιοθηκονόμος - επιλογέας ως έμπειρος γνώστης των πληροφοριακών πηγών, των αναγκών της κοινότητας και της βιβλιοθήκης • Το ζήτημα της ισορροπίας της συλλογής • Ο ρόλος των προσωπικών προτιμήσεων και αξιών στην επιλογή υλικού • Το «καλό» της κοινότητας • Ο φόβος αντιδράσεων και η προς τα έξω εικόνα της βιβλιοθήκης • Έλλειψη γραπτής πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής των βιβλιοθηκών

3.	Προκλήσεις λογοκρισίας και η διαχείρισή τους	<ul style="list-style-type: none"> • Πηγές και μορφή πιέσεων • Διαχείριση προκλήσεων <p>(Α) Απόσυρση υλικού-περιορισμός της πρόσβασης</p> <p>(Β) Μετακίνηση υλικού από την παιδική-εφηβική συλλογή στη συλλογή ενηλίκων</p> <p>(Γ) Αργή καταλογογράφηση-αξιολόγηση προτεραιοτήτων</p> <p>(Δ) Αποφυγή πρόσκτησης υλικού</p> <p>(Ε) Καθοδήγηση αναγνωστών - επισήμανση</p>
4.	Επαγγελματισμός και εσωτερικές συγκρούσεις	<ul style="list-style-type: none"> • Ηθικά διλήμματα και προβληματισμοί • Ο ρόλος του βιβλιοθηκονόμου και λογοκρισία

Κεφάλαιο 5. Συζήτηση – Συμπεράσματα – Μελλοντικές επεκτάσεις

Το κεφάλαιο αυτό επικεντρώνεται στην ανακεφαλαίωση των συμπερασμάτων της έρευνας σε σχέση με τους τιθέμενους ερευνητικούς στόχους και ακολουθεί συζήτηση επί των πιο σημαντικών αποτελεσμάτων σε σχέση με την εξεταζόμενη διεθνή βιβλιογραφία. Τέλος, παρουσιάζεται η συνεισφορά της έρευνας, γίνεται αναφορά για την αξιοποίησή της σε πρακτικό επίπεδο και προτείνονται μελλοντικές προσεγγίσεις για περαιτέρω έρευνα.

5.1 Ανακεφαλαίωση

Οι βιβλιοθήκες ως φορείς διαχείρισης της γνώσης και της πληροφορίας έρχονται συχνά αντιμέτωπες με φαινόμενα λογοκρισίας που εμφανίζονται με διαφορετικές μορφές, για διαφορετικούς λόγους και από διαφορετικές πηγές. Ειδικότερα στις λαϊκές βιβλιοθήκες το ζήτημα της πνευματικής ελευθερίας και της λογοκρισίας απασχολεί έντονα την βιβλιοθηκονομική κοινότητα, καθώς φαίνεται να υπάρχει διάσταση ανάμεσα στις αντιλήψεις των βιβλιοθηκονόμων περί των εννοιών αυτών και των συμπεριφορών που ακολουθούν, κυρίως όταν επιλέγουν και διαχειρίζονται την κυκλοφορία υλικού, και κυρίως υλικού με αμφιλεγόμενο περιεχόμενο.

Η παρούσα μελέτη είχε σκοπό να εξετάσει τη λογοκρισία στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών και πιο συγκεκριμένα να διερευνήσει τις αντιλήψεις και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων σε ζητήματα που αφορούν τη διαχείριση του έντυπου υλικού των συλλογών τους. Το ερευνητικό ερώτημα, συνεπώς, που τέθηκε ήταν:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων αναφορικά με τη διαχείριση (επιλογή και κυκλοφορία) του έντυπου υλικού και κυρίως του θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού στις συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών;

Ακολουθώντας το ερμηνευτικό παράδειγμα και την ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων εξετάστηκαν εννέα βιβλιοθηκονόμοι από αντίστοιχες δημοτικές βιβλιοθήκες της διοικητικής Περιφερειακής Ενότητας Αθηνών.

Ειδικότερα, η παρούσα εργασία είχε ως ερευνητικούς στόχους να διερευνήσει:

1. Τις αντιλήψεις και εμπειρίες των βιβλιοθηκονόμων για την αρχή της πνευματικής ελευθερίας στις δημοτικές βιβλιοθήκες.

2. Τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν το υλικό της βιβλιοθήκης και πώς αυτά τα κριτήρια λειτουργούν ως παράγοντες που επιτρέπουν στους βιβλιοθηκονόμους να εμπλέκονται σε πρακτικές λογοκρισίας κατά την επιλογή υλικού.
3. Τον τρόπο με τον οποίο οι βιβλιοθηκονόμοι διαχειρίζονται τις προκλήσεις που απορρέουν από τη διαχείριση θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού.
4. Τον τρόπο με τον οποίο οι βιβλιοθηκονόμοι αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους σε σχέση με την κοινότητα αναφορικά με τη διαχείριση θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού.

Αναφορικά με τον **πρώτο ερευνητικό στόχο**, τα συμπεράσματα της έρευνας, τα οποία προέκυψαν από την ανάλυση των ευρημάτων της θεματικής ενότητας «Ανοικτή και ελεύθερη πρόσβαση», καταδεικνύουν ότι οι βιβλιοθηκονόμοι στο σύνολό τους νοηματοδοτούν την αρχή της πνευματικής ελευθερίας στις βιβλιοθήκες ως την παροχή ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης στις πληροφορίες ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, ηλικίας, εθνικότητας και χωρίς φραγμούς κοινωνικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς ή πολιτιστικούς. Συνεπώς, η έννοια της πνευματικής ελευθερίας είναι θεωρητικά τεκμηριωμένη και εμπεδωμένη στην αντίληψη των βιβλιοθηκονόμων, καταγράφεται συνήθως στην επίσημη πολιτική της βιβλιοθήκης, αλλά κυρίως αποτελεί μια καθημερινή πρακτική με την οποία οι βιβλιοθηκονόμοι ισχυρίζονται ότι είναι εξοικειωμένοι, ασκώντας έμπρακτα τις αρχές της. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι οι βιβλιοθηκονόμοι νιώθουν ευάλωτοι για τις αποφάσεις που λαμβάνουν καθημερινά σε σχέση με το υλικό τους και εκφράζουν την ανάγκη για θεσμική και νομική στήριξη σε ζητήματα πολιτικής της βιβλιοθήκης τους για θέματα πνευματικής ελευθερίας.

Σε σχέση με τον **δεύτερο ερευνητικό στόχο**, τα συμπεράσματα της έρευνας συνδέονται με τη δεύτερη θεματική κατηγορία των αποτελεσμάτων με τίτλο «Η επιλογή του υλικού». Όπως προκύπτει από την αναλυτική έκθεση των ευρημάτων της παρούσας έρευνας, ο βιβλιοθηκονόμος είναι εκείνος που λόγω της επιστημονικής του κατάρτισης διαθέτει τα μέσα και τις τεχνικές, αλλά και λόγω της καθημερινής επικοινωνίας με τους αναγνώστες γνωρίζει σε βάθος τις πληροφοριακές ανάγκες της κοινότητας και της βιβλιοθήκης, ώστε να προβεί στην επιλογή του υλικού. Βασικό κριτήριο για την επιλογή του υλικού θεωρείται η ισορροπία της συλλογής που αναφέρεται στη θεματική κάλυψη, στην κάλυψη των αναγκών των αναγνωστών, αλλά στην ισορροπημένη εκπροσώπηση κάποιου συγγραφέα ή λογοτεχνικού είδους στη συλλογή, με απώτερο σκοπό την παρουσίαση όλων των απόψεων, ώστε να παρέχεται στον αναγνώστη μια όσο το δυνατόν πλήρης, αντικειμενική και αμερόληπτη εικόνα για ένα θέμα. Στο θέμα της επιλογής συμμετέχει και

το κριτήριο της ποιότητας και της λογοτεχνικής αξίας του υλικού, εξισορροπώντας όχι μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά κριτήρια. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι στην επιλογή ή μη του υλικού εμπλέκονται και υποκειμενικά κριτήρια που βασίζονται σε προσωπικές απόψεις και αξίες του βιβλιοθηκονόμου. Έτσι, προσωπικές κρίσεις σχετικά με τα όρια του χυδαίου, άσεμνου και προκλητικού, υποκειμενικές αντιλήψεις περί λογοτεχνικής ποιότητας και προσωπικές αξίες για θέματα αμφιλεγόμενα, όπως η βία, η επιθετικότητα, η θρησκεία, το σεξ, αποτελούν παράγοντες για την επιλογή και απόρριψη υλικού, γεγονός που επιτρέπει στους βιβλιοθηκονόμους να υιοθετούν, πολλές φορές ενσυνείδητα, λογοκριτική συμπεριφορά. Ακολούθως, κριτήρια επιλογής που αφορούν ζητήματα της προστασίας των μελών της κοινότητας και ιδίως των παιδιών και εφήβων λειτουργούν ως παράγοντες που επιτρέπουν στους βιβλιοθηκονόμους να υποπίπτουν σε φαινόμενα λογοκρισίας του υλικού, καθώς υλικό με θεωρούμενες ακραίες πολιτικές ή θρησκευτικές θέσεις, με βίαιο ή σεξουαλικό περιεχόμενο αποκλείεται από την επιλογή με το σκεπτικό ότι θέτει σε κίνδυνο την κοινότητα. Επίσης, κριτήρια για τη μη επιλογή του υλικού αποτελούν τόσο ο φόβος των αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων με τους χρήστες όσο και η εικόνα της βιβλιοθήκης προς τα έξω, την οποία οι βιβλιοθηκονόμοι προσπαθούν να διαφυλάξουν με τις επιλογές τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι βιβλιοθηκονόμοι να αυτολογοκρίνονται αποφεύγοντας δυσάρεστες και άβολες καταστάσεις εξαιτίας υλικού με αμφιλεγόμενο περιεχόμενο. Τέλος, το γεγονός της έλλειψης σαφούς διατυπωμένης αμερόληπτης πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής των βιβλιοθηκών επιτρέπει στους βιβλιοθηκονόμους να δρουν λογοκριτικά, καθώς απουσιάζει ένα σαφές πλαίσιο αναφοράς κατά τη διαδικασία επιλογής του υλικού που να καθοδηγεί τις αποφάσεις τους με τρόπο αμερόληπτο και αντικειμενικό.

Αναφορικά με τον **τρίτο ερευνητικό στόχο** τα συμπεράσματα της έρευνας ανακεφαλαιώνονται υπό τη θεματική κατηγορία «Προκλήσεις λογοκρισίας και η διαχείρισή τους». Διαπιστώνουμε ότι οι δημοτικές βιβλιοθήκες δέχονται αντιδράσεις για αμφιλεγόμενο υλικό οι οποίες προέρχονται πιο συχνά από μεμονωμένους χρήστες παρά από τις δημοτικές αρχές. Οι προκλήσεις αυτές είναι, κατά κύριο λόγο, ήπιες και συνήθως δεν καταλήγουν στην απόρριψη ή απομάκρυνση του αμφιλεγόμενου υλικού. Ωστόσο, κατά τις περιπτώσεις που οι βιβλιοθηκονόμοι προβληματίζονται για τέτοιο υλικό είτε λόγω προσωπικών πεποιθήσεων είτε μετά από αντιδράσεις ή φόβο αντιδράσεων από την κοινότητα, προβαίνουν στις εξής πρακτικές, αν και όχι συχνές και επαναλαμβανόμενες, που συνθέτουν όμως λογοκριτική συμπεριφορά: Αποσύρουν ή περιορίζουν την πρόσβασή του ή το μετακινούν από την παιδική-εφηβική συλλογή στη συλλογή ενηλίκων ως μια μετριοπαθή και συμβιβαστική λύση, προκειμένου και τα βιβλία να επιλεγούν από την μια και να

αποφευχθούν ενδεχόμενες αντιδράσεις από την άλλη. Άλλοτε πάλι αργούν να καταλογογραφήσουν ή εφαρμόζουν μια στρατηγική «προτεραιοτήτων» για τη διαχείριση του υλικού, πολλές φορές μεν επιβεβλημένη από τις καθημερινές εργασιακές απαιτήσεις, αλλά και πολλές φορές υποκρύπτουσα λογοκριτική συμπεριφορά, καθώς τα όρια μεταξύ των δύο είναι αόριστα και ασαφή. Μια άλλη συχνή πρακτική που χρησιμοποιούν οι βιβλιοθηκονόμοι, προκειμένου αφενός να προλάβουν τη δημιουργία αντιπαραθέσεων με την κοινότητά τους, αφετέρου να μην συγκρουστούν με τα προσωπικά τους «πιστεύω» και απόψεις είναι η αποφυγή πρόσκτησης υλικού. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για μια «βελούδινη» λογοκρισία και αυτολογοκρισία που καθιστά τον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών «αποστειρωμένο» από υλικό που θεωρείται προσβλητικό, επικίνδυνο, ακραίο ή βλαπτικό, προβάλλοντας ενίοτε ως δικαιολογία την έλλειψη χώρου. Τέλος, αν και καμία βιβλιοθήκη δεν χρησιμοποιεί την επισήμανση (labelling) των βιβλίων ως μέσο προειδοποίησης του αναγνώστη για υλικό αμφιλεγόμενο, οι βιβλιοθηκονόμοι αναλαμβάνουν ρόλο από απλά συμβουλευτικό έως αυστηρά καθοδηγητικό. Έτσι, για να αποφύγουν ενδεχόμενες αντιδράσεις από τους αναγνώστες τούς κατευθύνουν προς «ασφαλείς» και «ανώδυνες» επιλογές, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα ιδεολογικά χαρακτηριστικά της κοινότητάς τους με την οποία έχουν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς οικειότητας και εμπιστοσύνης. Ειδικότερα, απέναντι στους μικρούς και νεαρούς αναγνώστες οι βιβλιοθηκονόμοι, προκειμένου να τους προστατεύσουν από υλικό αμφιλεγόμενο, εμφανίζονται να δρουν συχνά *in loco parentis*, υιοθετώντας έναν ρόλο πατερναλιστικό που αγγίζει τα όρια του παρεμβατισμού.

Τέλος, σε σχέση με τον **τέταρτο ερευνητικό στόχο** τα συμπεράσματα που κατέληξε η παρούσα μελέτη συνδέονται με τη θεματική κατηγορία «Επαγγελματισμός και ηθικές συγκρούσεις». Διαπιστώνουμε ότι στην πλειονότητά τους οι βιβλιοθηκονόμοι κατά τη διαχείριση του υλικού έχουν βιώσει εσωτερικές συγκρούσεις που αφορούν την επαγγελματική τους δεοντολογία και τις προσωπικές τους, κυρίως πολιτικο-ιδεολογικού χαρακτήρα, πεποιθήσεις. Αναγνωρίζουν ότι δεν είναι πάντα εύκολο στην καθημερινή πρακτική να εξισορροπήσουν ανάμεσα στους δύο πόλους και να αποκλειστεί εντελώς από τη διαχείριση του υλικού το προσωπικό κομμάτι, καθώς υπεισέρχεται ο ανθρώπινος παράγοντας. Η «ουδετερότητα» του βιβλιοθηκονόμου στην πληροφόρηση δεν είναι πάντα εφικτή, καθώς ο βιβλιοθηκονόμος αναλαμβάνει ρόλο «συνηγόρου» προκειμένου να υπερασπιστεί αυτό που θεωρεί «καλό» για την προαγωγή της κοινότητας και ιδιαίτερα τους μικρούς και νεαρούς αναγνώστες. Αυτή η «συνηγορία» υποκρύπτει συχνά έμμεσες λογοκριτικές συμπεριφορές, αφού ο βιβλιοθηκονόμος εμφανίζεται ως «θεματοφύλακας»

των αξιών της κοινότητας. Ωστόσο, ως γενικό συμπέρασμα συνάγουμε ότι οι βιβλιοθηκονόμοι στις δημοτικές βιβλιοθήκες έχουν υψηλό αίσθημα ευθύνης απέναντι στην κοινότητά τους, αφουγκράζονται τις ανάγκες της και προσπαθούν για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών, επιλέγοντας ένα πιο «ανθρώπινο» πρόσωπο με όλες τις αδυναμίες που αυτό συνεπάγεται.

5.2 Συζήτηση / Συμπεράσματα

Τα παραπάνω βασικά συμπεράσματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν την άποψη ότι οι βιβλιοθηκονόμοι στο σύνολό τους απηχούν τις αρχές της πνευματικής ελευθερίας που πρεσβεύουν διεθνείς, ευρωπαϊκοί και εγχώριοι βιβλιοθηκονομικοί οργανισμοί και ενώσεις (IFLA,1997;1999;2019; Unesco,1994; EBLIDA,2002; ΕΕΒΕΠ, χ.χ.) αναγνωρίζοντας την πνευματική ελευθερία ως βασική αξία των βιβλιοθηκών (Foster & McMenemy, 2012; Oltmann, 2016a) που βρίσκεται στο επίκεντρο της αποστολής τους (Burke, 2011). Ωστόσο, αντίστοιχα με άλλες έρευνες και βιβλιογραφικές αναφορές (Ποντίκα & Χατζημαρή, 2005; Duthie, 2010; Knox & Oltmann, 2018) οι βιβλιοθηκονόμοι δεν εμφανίζονται ικανοποιημένοι με τη στάση των θεσμικών οργάνων τους, καθώς διαπιστώνουν έλλειμμα θεσμικής και νομικής στήριξης σε ζητήματα πολιτικής της βιβλιοθήκης τους για τα θέματα πνευματικής ελευθερίας.

Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης σχετικά με τα κριτήρια επιλογής ή μη του υλικού των συλλογών όπως είναι η θεματική κάλυψη, το θεωρούμενο ως φτωχό ή ανακριβές ή παραπλανητικό περιεχόμενο, η σχέση συνάφειας με την κοινότητα, καθώς και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν οι βιβλιοθηκονόμοι που είναι κατά κύριο λόγο οι κατάλογοι των προμηθευτών, οι κριτικές ιστοτόπων, οι συγγραφείς, οι προτάσεις και απαιτήσεις των αναγνωστών, απηχούν τα ευρήματα που έχουν αναδείξει αντίστοιχες έρευνες (Oltmann, 2016b; 2019b). Ωστόσο, στην επιλογή του υλικού διαπιστώνεται ότι, σε συμφωνία με την βιβλιογραφία (Asheim, 1953; Doyle 2002; Byrne, 2004), υπεισέρχεται ο ανθρώπινος παράγοντας που καθιστά αυτά τα κριτήρια υποκειμενικά και παραπλανητικά, επιτρέποντας στους βιβλιοθηκονόμους να υποπίπτουν σε λογοκριτικές πρακτικές, συνειδητά ή ασύνειδα, καθώς τα όρια μεταξύ επιλογής και λογοκρισίας είναι δυσδιάκριτα. Τα ευρήματα της έρευνας κατέδειξαν ότι στην επιλογή κυρίως του θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού εμπλέκονται οι προσωπικές πεποιθήσεις και προτιμήσεις του βιβλιοθηκονόμου, οι οποίοι κατά κάποιον τρόπο ασκούν μια «νόμιμη» λογοκρισία, γεγονός που απηχεί την άποψη των Hannabuss & Allard (2001). Ακόμα και τα κριτήρια της «λογοτεχνικής αξίας», «της συνάφειας με τις ανάγκες της κοινότητας», «της ακρίβειας των

πληροφοριών» και της «ισορροπίας της συλλογής» που επικαλούνται οι βιβλιοθηκονόμοι στην παρούσα έρευνα λειτουργούν πολλές φορές κατά τρόπο ασυνεπή ανάμεσα στην θεωρία και την πράξη, όπως διαπιστώνεται και στην έρευνα της Moody (2004). Άλλωστε, η έλλειψη σαφούς γραπτής πολιτικής για την ανάπτυξη της συλλογής καθιστά τους βιβλιοθηκονόμους ευάλωτους σε φαινόμενα λογοκρισίας, κάτι που διαπιστώνει και η Moody (2004).

Σε αντίθεση με ό,τι αναφέρεται στη βιβλιογραφία (ALA, 2016) οι δημοτικές βιβλιοθήκες δέχονται αντιδράσεις, κατά κανόνα ήπιες, για αμφιλεγόμενο υλικό από μεμονωμένους χρήστες, εκ των οποίων κάποιοι γονείς, παρά από τις δημοτικές αρχές ή άλλες θρησκευτικές ή πολιτικές ομάδες. Αυτό πιθανότατα συμβαίνει επειδή οι δημοτικές αρχές δεν συμμετέχουν στη διαμόρφωση της πολιτικής ανάπτυξης και διαχείρισης της συλλογής, επισήμως ή ανεπίσημως, και όσες προτάσεις για πρόσκτηση υλικού κατατίθενται εκ μέρους τους εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο λειτουργίας των βιβλιοθηκών. Άλλωστε, ο εποπτικός ρόλος τους φαίνεται να είναι απλά διαδικαστικός και όχι ουσιαστικός.

Επίσης, αντίθετα με βιβλιογραφικές πηγές (Saunders, 2013) που αναφέρουν την πρόσκτηση υλικού εξαρτώμενη από τους πιο ενεργούς χρήστες, στην παρούσα έρευνα οι βιβλιοθηκονόμοι λαμβάνουν μεν υπόψη τα αιτήματα των δραστήριων χρηστών, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν βασίζονται αποκλειστικά σε αυτά για την επιλογή του υλικού. Οι βιβλιοθηκονόμοι «φιλτράρουν» τις προτάσεις των αναγνωστών, σταθμίζοντας τις ανάγκες της κοινότητας που εξυπηρετούν.

Επιπροσθέτως, σε αντίθεση με την πρακτική της απόσυρσης που αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως την πιο συνήθη λογοκριτική πρακτική των βιβλιοθηκών (Fiske, 1959; Busha, 1972; Moody, 2004; Oppenheim, 2004; Saunders 2013), οι βιβλιοθήκες γενικά διατηρούν το αμφιλεγόμενο υλικό τους σε ανοικτές συλλογές και επιτρέπουν την κυκλοφορία του, όπως και το υπόλοιπο υλικό, με ανοικτή πρόσβαση. Μάλιστα επιχειρηματολογούν σθεναρά απέναντι στους χρήστες τους δικαιολογώντας τις αποφάσεις τους, αν δεχτούν προκλήσεις, διαπίστωση που ευθυγραμμίζεται με τα συμπεράσματα των Oltmann, Peterson & Knox (2017).

Εξάλλου, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της έρευνας, η επισήμανση του αμφιλεγόμενου υλικού (labelling) ως πρακτική δεν χρησιμοποιείται ή δεν προκρίνεται καθόλου ως μέσο προειδοποίησης του αναγνώστη, σε αντίθεση με την έρευνα της Moody (2004), όπου σχεδόν οι μισοί βιβλιοθηκονόμοι επέλεξαν την επισήμανση ως έναν τρόπο και το βιβλίο να διατηρήσουν στη συλλογή και να αποφύγουν τις εντάσεις με την κοινότητα. Το

γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευτεί από το ότι οι βιβλιοθήκες για να μην έρθουν σε αντίθεση με τους χρήστες τους, τους καθοδηγούν διακριτικά προς άλλες πιο «ανώδυνες» επιλογές. Αυτό το εύρημα είναι κάτι που δεν επισημαίνεται στην τρέχουσα βιβλιογραφία και έρευνα και μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό, καθώς μπορεί να εξηγήσει τα ελάχιστα περιστατικά προκλήσεων που δέχονται οι δημοτικές βιβλιοθήκες από τους χρήστες τους. Η πρακτική αυτή εκπορεύεται από το κλίμα οικειότητας και εμπιστοσύνης που έχουν αναπτύξει οι βιβλιοθηκονόμοι με τη κοινότητά τους, καθώς βρίσκονται σε καθημερινό διάλογο μαζί της.

Ωστόσο, η καθοδήγηση των μικρών και νεαρών αναγνωστών εμφανίζεται να είναι πιο έκδηλη, αγγίζοντας τα όρια του παρεμβατισμού και της έμμεσης λογοκρισίας, στις περιπτώσεις που βιβλιοθηκονόμοι δρουν *in loco parentis* με σκοπό να προστατεύσουν τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα από θεωρούμενο ακατάλληλο ή επικίνδυνο υλικό. Το πόσο θεμιτή είναι αυτή η ενέργεια των βιβλιοθηκονόμων διχάζει τη βιβλιοθηκονομική κοινότητα, όπως επιβεβαιώνεται και από την Duthie (2010). Από την άλλη, οι οδηγίες των παγκοσμίων βιβλιοθηκονομικών οργανισμών και ενώσεων αφήνουν πολλά περιθώρια ερμηνείας για την προστασία των παιδιών από βλαπτικό υλικό. Σε κάθε περίπτωση, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι οι μικροί αναγνώστες αποτελούν μια ευάλωτη ομάδα χρηστών που οι βιβλιοθηκονόμοι δικαιολογημένα νιώθουν την ανάγκη να προστατεύσουν, έστω και αντιδρώντας με υπερβολικό τρόπο.

Όσον αφορά τη μετακίνηση του αμφιλεγόμενου υλικού από την παιδική στην εφηβική συλλογή και την αργή καταλογογράφηση του υλικού είναι λογοκριτικές πρακτικές που δεν χρησιμοποιούνται συχνά με βάση τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης και το ίδιο επιβεβαιώνεται και από την έρευνα της Moody (2004).

Ωστόσο, η αποφυγή πρόσκτησης αμφιλεγόμενου υλικού που υποκρύπτει τόσο έμμεσες λογοκριτικές όσο και αυτολογοκριτικές συμπεριφορές είναι ένα από τα συμπεράσματα της έρευνας που συνάδει και με την έρευνα των Fiske (1959, όπως παρατίθεται στη Moody, 2004), Busha (1972), Moody (2004) και Whelan (2009). Αυτή η λανθασμένα ερμηνευόμενη «θωράκιση» της βιβλιοθήκης από ενδεχόμενες προκλήσεις και κριτικές είναι αυτό που ο Schrader (1997) χαρακτηρίζει ως «**copyrighting**», «προστασία από τη λογοκρισία» και σε αυτό το γεγονός μπορεί να αποδοθεί ο μικρός αριθμός των προκλήσεων που οι δημοτικές βιβλιοθήκες έχουν δεχτεί από τους αναγνώστες τους.

Σε συμφωνία με την έρευνα της Oltmann (2019a), πολλοί βιβλιοθηκονόμοι παραδέχονται ότι έχουν βιώσει κάποιες εντάσεις ανάμεσα στις προσωπικές και επαγγελματικές πεποιθήσεις τους. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί τόσο ως ένδειξη της υψηλής

αυτοσυνειδησίας και ενσυναίσθησης για τον επαγγελματικό τους ρόλο όσο και ενσυνείδησης των προσωπικών τους προκαταλήψεων και πεποιθήσεων.

Από την άλλη διαφαίνεται η διαπίστωση ότι υπάρχει ασυνέπεια μεταξύ θεωρίας και πράξης σε ό,τι αφορά τον κώδικα ηθικής και επιβεβαιώνονται τα συμπεράσματα των Harkovitch, Hirst & Loomis (2003), Doyle (2002), Dresang (2006), Κνοκ (2014a), καθώς οι βιβλιοθηκονόμοι εμφανίζονται συχνά ευάλωτοι και οδηγούνται σε πράξεις λογοκρισίας ή αυτολογοκρισίας, όταν αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα, ενώ συμφωνούν με το θεωρητικό πλαίσιο και τις αρχές της πνευματικής ελευθερίας.

Στο ίδιο πλαίσιο, όπως επιβεβαιώνεται και από τις έρευνες των Fiske (1959, όπως παρατίθεται στη Moody, 2004), Busha (1972) και Moody (2004); Oltmann, 2016b; 2019b, οι αντιλογοκριτικές αντιλήψεις που εκφράζουν οι βιβλιοθηκονόμοι δεν είναι πάντα ενδεικτικές αντίστοιχων συμπεριφορών, γεγονός που σημαίνει ότι συχνά υποπίπτουν σε λογοκριτικές μεθόδους και πρακτικές, όταν χειρίζονται υλικό με αμφιλεγόμενο περιεχόμενο. Αυτό το συμπέρασμα κατέδειξε το υποθετικό σενάριο της παρούσας έρευνας, κατά το οποίο όλοι οι βιβλιοθηκονόμοι δήλωσαν τουλάχιστον μια τουλάχιστον λογοκριτική πρακτική (αποφυγή πρόσκτησης του υλικού ή μετακίνησης του από την παιδική-εφηβική συλλογή στη συλλογή ενηλίκων, αργή καταλογογράφηση), ενώ από την άλλη όλοι εξέφρασαν έντονα την πίστη τους στις αρχές της πνευματικής ελευθερίας μέσω της ανοικτής και ελεύθερης πρόσβασης στις συλλογές των βιβλιοθηκών τους. Αν εξαιρέσουμε τις αρνητικές απαντήσεις για την επιλογή υλικού που θεωρείται ότι προφανή σκοπό έχει τον θρησκευτικό προσηλυτισμό, όπως το βιβλίο που προωθεί κάποιες χριστιανικές αιρέσεις ή παραθρησκευτικές οργανώσεις, όπως οι «Μάρτυρες του Ιεχωβά», στάση που εναρμονίζεται με τον «Κανονισμό λειτουργίας Δημοσίων Βιβλιοθηκών» (2003) και δικαιολογείται ως τέτοιο από τους ίδιους τους βιβλιοθηκονόμους, η λογοκριτική τους συμπεριφορά εκπορεύεται από την πρόθεσή τους να προστατεύσουν την κοινότητά τους από υλικό που κυρίως προβάλλει την βία με οποιονδήποτε τρόπο ή μπορεί να βλάψει τους αναγνώστες με το αντιεπιστημονικό και ιστορικά ανακριβές περιεχόμενό τους.

Αυτή η στάση «συνηγορίας» που υιοθετούν οι βιβλιοθηκονόμοι από την μια και η στάση της «ουδετερότητας» που πρεσβεύουν από την άλλη με την παροχή όλου του φάσματος των απόψεων απηχεί τον προβληματισμό των Fitzsimmons (1996) McMenemy (2009), Bossaller & Budd (2015 και Shockey (2016) για τον ρόλο του βιβλιοθηκονόμου. Οι απαντήσεις στο ζήτημα αυτό δεν είναι ούτε εύκολες ούτε προφανείς ούτε ομοιόμορφες: Ο βιβλιοθηκονόμος καλείται να λύσει μια δύσκολη εξίσωση: να εξισορροπήσει τις προσωπικές του πεποιθήσεις και την υποκειμενικότητα των απόψεων και των επιλογών του

από την μια και να εξυπηρετήσει με τον καλύτερο τρόπο τις ανάγκες της κοινότητας, μένοντας πιστός στις δεοντολογικές αρχές του επαγγέλματος, νιώθοντας όμως και το βάρος της ευθύνης που αυτό συνεπάγεται. Αναμφισβήτητα, οι βιβλιοθηκονόμοι είναι άνθρωποι και ως τέτοιοι έχουν κάποιες προκαταλήψεις σε κάποιο βαθμό για κάποια θέματα. Αντιλαμβανόμαστε ότι χωρίς γραπτές πολιτικές ανάπτυξης και διαχείρισης των συλλογών και χωρίς ενεργή και έμπρακτη υποστήριξη, θεσμική και νομική, των βιβλιοθηκονομικών ενώσεων, οι βιβλιοθηκονόμοι θα νιώθουν ευάλωτοι στις ενδεχόμενες έξωθεν πιέσεις, ανασφαλείς για την ορθότητα των επιλογών τους και θα είναι ευεπίφοροι σε λογοκριτικές πρακτικές, μολονότι μεμονωμένες και όχι συχνές, όπως διαπιστώθηκε στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών που ερευνήθηκαν. Ωστόσο, η διαπίστωση αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει την απαρχή ενός προβληματισμού για το αν οι βιβλιοθηκονόμοι λογοκρίνουν ή αυτολογοκρίνονται με το σκεπτικό ότι οι συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών έχουν αναπτυχθεί και αναπτύσσονται, ώστε να μην προάγουν αμφιλεγόμενες σκέψεις και ιδέες.

5.3 Αξιοποίηση / Πρακτικές προεκτάσεις της έρευνας

Έχοντας υπόψη το γεγονός ότι στην Ελλάδα δεν έχει διεξαχθεί παρόμοια έρευνα που να αφορά το ζήτημα της λογοκρισίας και της πνευματικής ελευθερίας στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών, η παρούσα έρευνα συμβάλλει αποφασιστικά τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο για την κατανόηση του εν λόγω φαινομένου, εμπλουτίζοντας τη γνώση μας γύρω από τις πτυχές, την προβληματική και τις προκλήσεις του από την πλευρά των βιβλιοθηκονόμων.

Επίσης, η παρούσα μελέτη αναδεικνύει την πολυπλοκότητα και πολυσημαντότητα του φαινομένου της λογοκρισίας, που, εν πολλοίς, αποτελεί ένα «ευαίσθητο» ζήτημα για τις βιβλιοθήκες και τους βιβλιοθηκονόμους, καθώς επίσης και διαμορφώνει ένα ερευνητικό πλαίσιο για τη γόνιμη περαιτέρω διερεύνησή του, αποτελώντας την απαρχή για μελλοντικές και πιο εκτεταμένες έρευνες.

Επιπροσθέτως, η ερμηνευτική και ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος που υιοθετήθηκε στην εν λόγω μελέτη ανέδειξε τις υπάρχουσες όσο και λανθάνουσες οπτικές των βιβλιοθηκονόμων γύρω από αυτό και έρχεται να συνεισφέρει στις υπάρχουσες ποσοτικές μεθόδους που διεθνώς έχουν χρησιμοποιηθεί, αλλά δεν αναφέρονται στην ερμηνεία του φαινομένου από την άποψη των νοηματοδοτήσεων του από την πλευρά των βιβλιοθηκονόμων.

Ακόμα, η παρούσα έρευνα καταδεικνύει την ανάγκη για γραπτές πολιτικές ανάπτυξης και διαχείρισης των συλλογών των δημοτικών βιβλιοθηκών, καθώς και τη

σημασία της ενεργής και έμπρακτης υποστήριξης των θεσμικών βιβλιοθηκονομικών οργάνων για την ενδυνάμωση των βιβλιοθηκονόμων τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, αποκτώντας γνώσεις και δεξιότητες μέσα από ενημερωτικές ημερίδες, δημόσιες συζητήσεις, εκθέσεις, σεμινάρια καθώς και εγχειρίδια-οδηγούς.

Τέλος, σημαντική θεωρείται η συμβολή της έρευνας στην ευαισθητοποίηση των βιβλιοθηκονόμων σε θέματα λογοκρισίας, καθώς όπως διαπιστώθηκε μέσα από τις συνεντεύξεις, αναστοχάστηκαν για τις προσωπικές τους προκαταλήψεις και προβληματίστηκαν για τις προσωπικές τους στάσεις απέναντι σε θέματα αμφιλεγόμενα και σε σχέση με τον επαγγελματικό τους ρόλο και τον τρόπο που τον αντιλαμβάνονται.

5.4 Μελλοντικές επεκτάσεις / Πρακτικές Προεκτάσεις της έρευνας

Η παρούσα έρευνα η οποία εστιάζει μόνο σε δημοτικές βιβλιοθήκες, θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλα είδη βιβλιοθηκών, όπως ακαδημαϊκές, σχολικές, ειδικές, προκειμένου να διερευνηθεί το φαινόμενο και σε βιβλιοθήκες με άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Ενδιαφέρον επίσης θα ήταν να διερευνηθεί το ζήτημα της λογοκρισίας κατά τη διαχείριση άλλου τύπου υλικού, π.χ. οπτικοακουστικού υλικού και ηλεκτρονικών πηγών, καθώς και με τη συμμετοχή και άλλων ατόμων, όπως είναι οι αναγνώστες-χρήστες και εκπρόσωποι των δημοτικών αρχών που έχουν εποπτικό ρόλο.

Επειδή η μεθοδολογική προσέγγιση της ποιοτικής έρευνας που επιλέχθηκε δεν αξιώνει την γενικευσιμότητα των αποτελεσμάτων, θα ήταν σκόπιμο η έρευνα να διεξαχθεί ή να συνδυαστεί με ποσοτικοστατιστικές μεθόδους σε ένα ευρύ αριθμό δείγματος, γεγονός που θα επέτρεπε την εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων με όρους μετρήσιμους και συνεπώς περισσότερο αντικειμενικούς.

Τέλος, θα ήταν ενδιαφέρον και χρήσιμο μια μελλοντική έρευνα να συμπεριλάβει δημογραφικά χαρακτηριστικά των βιβλιοθηκονόμων, όπως ηλικία, φύλο, επίπεδο εκπαίδευσης, έτη προϋπηρεσίας στο επάγγελμα, τα οποία θα μπορούσαν να αναδείξουν αιτιώδεις σχέσεις του υπό μελέτη φαινομένου, καθώς επίσης και άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κοινότητας που εξυπηρετούν, όπως μέγεθος, τύπος (π.χ. αστική, αγροτική) και πολιτική στάση (συντηρητική, ουδέτερη ή προοδευτική) τα οποία ενδέχεται να επηρεάζουν τις αντιλήψεις και συμπεριφορά των βιβλιοθηκονόμων σχετικά με τη διαχείριση θεματικά αμφιλεγόμενου υλικού.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Βαλαωρίτης, Ν. (2008). Λογοκρισία ερωτικών θεμάτων. Στο Γ. Ζιώγας, Λ. Καραμπίνης, Γ. Σταυρακάκης & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα* (1η έκδ.) Αθήνα : Νεφέλη-Πλατφόρμες, (57-63).
- Γκλαβίνας, Γ. (2016). Εφ' όπλου... «ψαλίδι»: Ο κρατικός μηχανισμός επιβολής λογοκρισίας και το πεδίο εφαρμογής του την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974) μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών. Στο Π. Πετσίνη, & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ – Παράρτημα Ελλάδας, (167-176).
- Γκλαβίνας, Γ. (2018). Η λογοκρισία την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974). Στο Π. Πετσίνη & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Λεξικό λογοκρισίας στην Ελλάδα: καχεκτική δημοκρατία, δικτατορία, μεταπολίτευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, (157-169).
- Γλωσσιώτης, Γ., & Κυριακοπούλου, Χ. (2012). Ο ρόλος των Ενώσεων στην καινοτομία των Βιβλιοθηκών. Παραδείγματα. Η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης. Στο *Έξυπνες Ιδέες, Ελκυστικές Βιβλιοθήκες: 8ο Διεθνές Συνέδριο, 5 Οκτωβρίου 2012*. Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ). Ανακτήθηκε από <http://hdl.handle.net/10442/13030> [Προσπελάστηκε στις 8 Νοεμβρίου 2019].
- Ελληνική Στατιστική Αρχή. *Απογραφή 2011*. ΦΕΚ Αποτελεσμάτων Μόνιμου Πληθυσμού. Ανακτήθηκε από https://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/FEK_monimos_rev.pdf/125204a0-726f-46fe-a141-302d9e7a38dc [Προσπελάστηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2019].
- Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης (ΕΕΒΕΠ) (χ.χ.). *Κώδικας Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου*. Ανακτήθηκε από <http://www.lib.ntua.gr/documents/ethics.pdf> [Προσπελάστηκε στις 15 Νοεμβρίου 2019].
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. ΣΕΑΒ, Κάλλιπος. Ανακτήθηκε από

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/4/15327_Isari-KOY.pdf

[Προσπελάστηκε στις 14 Μαρτίου 2020].

Κανονισμός Λειτουργίας Δημοσίων Βιβλιοθηκών. (2003).

ΥΑ 83064/ΙΖ/2003 ΦΕΚ 1173/20.8.2003 Ανακτήθηκε από

http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomothesia/ya83064_2003.htm

[Προσπελάστηκε στις 2 Δεκεμβρίου 2019].

Κορκίδη, Μ. (2003). Ο ρόλος των Δημοτικών Βιβλιοθηκών και η προσφορά τους στην τοπική κοινωνία. Στο *Υπηρεσίες Βιβλιοθηκών για την κοινότητα, Διεθνής Διάσκεψη με θέμα τις Δημόσιες Βιβλιοθήκες στην Ελλάδα*. Αθήνα.

Κουμανούδης, Σ. (1972). *Λεξικόν Λατινοελληνικόν*.

Κυριάκη-Μάνεση, Δ. (2016). Η λογοκρισία του ελληνικού βιβλίου τους δύο πρώτους αιώνες της τυπογραφίας:1471-1669. *Τεκμήριον 1*, 23-34. Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχαιονομίας & Βιβλιοθηκονομίας. Ανακτήθηκε από

<http://hdl.handle.net/11400/20114> [Προσπελάστηκε στις 2 Νοεμβρίου 2019].

Κυριακοπούλου, Χ.(2011). Το σύστημα των δημοτικών βιβλιοθηκών ως ενεργή συνιστώσα στο Εθνικό Δίκτυο Βιβλιοθηκών. *Βιβλιοθήκες και πληροφόρηση*, 23 (48-56). Αθήνα: Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκάρων. Ανακτήθηκε από

<https://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/12563> [Προσπελάστηκε στις 23

Νοεμβρίου 2019].

ΛΚΕ- *Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών 1958-1966*. Αθήνα:Θεμιστοκλής Παπαϊωάννου.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2012). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, (4η εκδ.). Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Νάκος, Γ. (2008). *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). (1948). *Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα*. Ανακτήθηκε από

https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf

[Προσπελάστηκε στις 12 Νοεμβρίου 2019].

Παλαμιώτη, Σ. (1998). *Λαϊκές Βιβλιοθήκες: οδηγός για την οργάνωσή τους*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Περρή, Α. (2006). Λογοκρισία και ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Στο *Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και κοινωνίες των πολιτών: δημιουργώντας δεσμούς γνώσης, δημοκρατίας και πολιτισμού στο ψηφιακό περιβάλλον: 15ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών*

- Βιβλιοθηκών, 1-3 Νοεμβρίου 2006 : Πρακτικά*. Πάτρα: Βιβλιοθήκη και Υπηρεσία Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Πατρών, (304-318). Ανακτήθηκε από <http://hdl.handle.net/10797/11257> [Προσπελάστηκε στις 27 Νοεμβρίου 2019].
- Πετσίνη, Π., & Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.). (2016). *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ- Παράρτημα Ελλάδας. Ανακτήθηκε από <https://rosalux.gr/sites/default/files/publications/logokrisies.pdf> [Προσπελάστηκε στις 23 Οκτωβρίου 2019].
- Ποντίκα, Α., & Χατζημαρή, Σ. (2005). Η ηθική, οι κώδικες και η εφαρμογή τους στη βιβλιοθηκονομία και πληροφόρηση. *World*, 106(1208/1209), 58-66.
- Σύνταγμα της Ελλάδας*. (2010). (Αναθεώρηση του 2008). Βουλή των Ελλήνων. Ανακτήθηκε από <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf> [Προσπελάστηκε στις 30 Νοεμβρίου 2019].
- Τσιμπόγλου, Φ. Χ. (2009). Η δυναμική των Δημοτικών Βιβλιοθηκών σε ένα σύστημα Εθνικής Πολιτικής Βιβλιοθηκών, μέσω συνεργατικών δράσεων. Στο «*Η δυναμική και οι προοπτικές των Δημοτικών Βιβλιοθηκών στην Ελλάδα: 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Δημοτικών Βιβλιοθηκών, 4-5 Δεκεμβρίου 2008: Ανακοίνωση Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων & Επιστημόνων Πληροφόρησης*. Βιβλιοθήκη Δήμου Ηρακλείου Αττικής, Ηράκλειο Αττικής, (1-22). Ανακτήθηκε από <https://lekythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/11852/pansin007.pdf?sequence=1> [Προσπελάστηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2019].
- Τσιώλης, Γ. (2015). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιωτάκης & Χρ. Θεοφιλίδης (επιμ.) *Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη* Αθήνα: Πεδίο, (473-498). Ανακτήθηκε από https://www.researchgate.net/publication/296014223_Analyse_poiotikon_dedomenon_dilemmata_dynatotetes_diadikasies [Προσπελάστηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2020].
- Τσιώλης, Γ.(2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες: Θεωρητικές-Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης* Πανεπιστήμιο Κρήτης-Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής έρευνας, (97-125).
- Χριστόπουλος, Δ. (2016). Η λογοκρισία ως στιγμή εξουσίας. Στο Π. Πετσίνη & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα

Λούξεμπουργκ-Παράρτημα Ελλάδας, (295-302). Ανακτήθηκε από <https://rosalux.gr/sites/default/files/publications/logokrisies.pdf> [Προσπελάστηκε στις 27 Οκτωβρίου 2019].

Glesne, C. (2017). *Η ποιοτική έρευνα: Οδηγός για νέους επιστήμονες* (Α. Καλαουζίδης, μετ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

IFLA/ UNESCO. (1994). *Η Διακήρυξη των IFLA/UNESCO για τη Δημόσια Βιβλιοθήκη*. Ελληνική μετ. Antonia Araxova). <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-el.pdf> [Προσπελάστηκε στις 21 Νοεμβρίου 2019].

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Akpan, B. B., & Akpan, B. S. (2018). Intellectual Freedom and Censorship. *Journal of Advancements in Library Sciences*, 5(1), 33-40. Retrieved from <http://sciencejournals.stmjournals.in/index.php/JoALS/article/view/64/84> [Accessed 1 November 2019].

American Library Association (ALA) Office for Intellectual Freedom (OIF). (2006). *Intellectual freedom manual*. 7th ed. Chicago: American Library Association.

American Library Association (ALA). (2006, June 30). *Library Bill of Rights*. Retrieved from <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/librarybill> [Accessed 1 November 2019].

American Library Association (ALA). (2006, July 26). *The Freedom to Read Statement*. Retrieved from <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/freedomreadstatement> [Accessed 1 November 1 2019].

American Library Association (ALA). (2007, May 29). *Intellectual Freedom and Censorship Q & A*. Retrieved from <http://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorship/faq> [Accessed 1 November 2019].

American Library Association (ALA). (2008). *Code of Ethics*. Retrieved from <http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org.advocacy/files/content/proethics/codeofethics/Code%20of%20Ethics%20of%20the%20American%20Library%20Association.pdf> [Accessed 3 November 2019].

American Library Association (ALA). (2008, June 9). Office for Intellectual Freedom. Retrieved from <http://www.ala.org/aboutala/offices/oif> [Accessed 4 November 2019].

- American Library Association (ALA). (2012, December 11). *Banned Books Week (September 22-28, 2019)*. Retrieved from <http://www.ala.org/advocacy/bbooks/banned> [Accessed 1 November 2019].
- American Library Association (ALA) Office for Intellectual Freedom (OIF). (2015). *Intellectual freedom manual*. 9th ed. Chicago: American Library Association.
- American Library Association (ALA). (2016, December 8). *Challenge Support*. Retrieved from <http://www.ala.org/tools/challengesupport> [Accessed 16 November 2019].
- American Library Association (ALA). (2016, December 8). *The Censor: Motives and Tactics*. Retrieved from <http://www.ala.org/tools/challengedmaterials/preparation/censor-motives-and-tactics> [Accessed 17 November 2019].
- Asheim, L. (1953). Not Censorship, but Selection. *Wilson Library Bulletin*, 28(1), 63-67. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/b18e/090cfbab954f151978d757a47be53beca4f3.pdf> [Accessed 14 October 2019]
- Asheim, L. (1983). Selection and Censorship: A reappraisal. *Wilson Library Bulletin*, 58(3), 180-84.
- Basit, T. (2003). Manual or electronic? The role of coding in qualitative data analysis. *Educational Research*, 45(2), 143-154. DOI:10.1080/0013188032000133548 [Accessed 19 November 2019].
- Best, R. (2017). Censorship or selection? Academic library holdings of the top ten most challenged books of 2007. *Education Libraries*, 33(2), 18-35. DOI: 10.26443/el.v33i2.292 [Accessed 29 November 2019].
- Blaxter, L., Hughes, C. and Tight, M. (1996). *How to research*. Bristol, PA: Open University Press.
- Bossaller, J. S., & Budd, J. M. (2015). What we talk about when we talk about free speech. *The Library Quarterly*, 85(1), 26-44. DOI:10.1086/679024 [Accessed 19 November 2019].
- Boyatzis R. E. (1998). *Transforming qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. DOI:10.1191/1478088706qp063oa [Accessed 2 April 2020].
- Bryman, A. (2012). *Social research methods*. 4th ed. NY: Oxford University Press.

- Burke, S. K. (2011). Social tolerance and racist materials in public libraries. *Reference & User Services Quarterly*, 49(4), 369-379. DOI:10.5860/rusq.49n4.369 [Accessed 21 November 2019].
- Busha, C. H. (1972). Intellectual freedom and censorship: The climate of opinion in Midwestern public libraries. *The Library Quarterly*, 42(3), 283-301. DOI:10.1086/620044 [Accessed 11 November 2019].
- Byrne, A. (2004). The end of history: censorship and libraries. *The Australian Library Journal*, 53(2), 133-151. DOI:10.1080/00049670.2004.10721620 [Accessed 5 November 2019].
- Clarke, V., & Braun, V. (2016). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*. DOI:10.1080/17439760.2016.1262613 [Accessed 29 March 2020].
- Coley, K. P. (2002). Moving toward a method to test for self-censorship by school library media specialists. *School Library Media Research*, 5.
- Cooper, J. L. (2010). Intellectual freedom and censorship in the library. *Community & Junior College Libraries*, 16(4), 218-224. DOI:10.1080/02763915.2010.521016 [Accessed 17 November 2019].
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 5th ed. Thousand Oaks, LA: Sage publications.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. 5th ed. Thousand Oaks, CA: Sage publications.
- Denzin, N. K. and Lincoln, Y. S. (eds). (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. 5th ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Denscombe, M. (2014). *The good research guide: for small-scale social research projects*. 5th ed. Berkshire: McGraw-Hill Education (UK),
- Doody, O. & Noonan, M. (2013). Preparing and conducting interviews to collect data. *Nurse Researcher*, 20(5), 28-32. DOI:10.7748/nr2013.05.20.5.28.e327 [Accessed 19 November 2019].
- Downey, J. (2013). Self-censorship in selection of LGBT-themed materials. *Reference & User Services Quarterly*, 53(2), 104.
- Downey, J. (2017). *Public library collections in the balance: censorship, inclusivity, and truth.*, Santa Barbara, CA: Libraries unlimited

- Doyle, T. (2002). Selection versus censorship in libraries. *Collection management*, 27(1), 15-25. DOI: 10.1300/J105v27n01_02 [Accessed 19 November 2019].
- Dresang, E. T. (2006). Intellectual freedom and libraries: complexity and change in the twenty-first-century digital environment. *The Library Quarterly*, 76(2), 169-192. DOI:10.1086/506576 [Accessed 19 November 2019].
- Duthie, F. (2010). Libraries and the Ethics of Censorship. *The Australian Library Journal*, 59(3), 85-94. DOI:10.1080/00049670.2010.10735994 [Accessed 5 November 2019].
- EBLIDA/COUNCIL OF EUROPE. (2000). *Guidelines on Library Legislation and Policy in Europe*. Retrieved from <http://www.eblida.org/Documents/Council-of-Europe-EBLIDA-Guidelines-on-Library-Legislation-and-Policy-in-Europe.pdf> [Accessed 26 November 2019].
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. DOI:10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x [Accessed 30 November 2019].
- Encyclopaedia Britannica.(eds). (2017). *Creationism*. [online]. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/creationism> [Accessed 29 December 2019].
- Emery, J. (1994). A critique of the principles of censorship. *Collection management*, 18(3-4), 63-69. DOI:10.1300/J105v18n03_04 [Accessed 2 December 2019].
- Fiske, M. (1959). *Book selection and censorship: a study of school and public libraries in California*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Fitzsimmons, R. (1996). Censorship, intellectual freedom, librarianship and the democratic state. In: *International Conference "Libraries, Books, Ideology During the Second World War [1939–1945]"*, National Library of Latvia, Riga, Latvia, 8-12 October 1996. Retrieved from <https://cf6-www.ifla.org/files/assets/faife/lectures-papers/fitz96.pdf> [Accessed 19 November 2019]
- Foster, C., & McMenemy, D. (2012). Do librarians have a shared set of values? A comparative study of 36 codes of ethics based on Gorman's enduring values. *Journal of librarianship and information science*, 44(4), 249-262. DOI:10.1177/0961000612448592 [Accessed 29 November 2019]
- Froehlich, T. J. (2000). Intellectual freedom, ethical deliberation and codes of ethics. *IFLA Journal*, 26(4), 264-272. DOI:10.1177/034003520002600405 [Accessed 9 November 2019]

- Geller, E. (1976). The Librarian as Censor. *Library Journal*, 1255-1258
- Giannakopoulos, G., Koulouris, A., & Kokkinos, D. (2014). Libraries in crisis: a glimpse over Greece and Cyprus. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 147, 411-417. DOI:10.1016/j.sbspro.2014.07.121 [Accessed 29 November 2019]
- Grace Akers, C. (2012). Which books are challenged more—classics or contemporary?. *New Library World*, 113(7/8), 385-395. DOI:10.1108/03074801211245075 [Accessed 15 November 2019]
- Green, J., & Karolides, N. J. (2014). *Encyclopedia of censorship*. Infobase Publishing.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1981). *Effective evaluation: Improving the usefulness of evaluation results through responsive and naturalistic approaches*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hannabuss, S., & Allard, M. (2001). Issues of censorship. *Library review*, 50(2), 81-89. DOI:10.1108/00242530110381127 [Accessed 15 November 2019]
- Harkovitch, M., Hirst, A., & Loomis, J. (2003). Intellectual freedom in belief and practice. *Public Libraries*. Chicago: Public library Association, 42(6), 367-374.
- Hart, C. (2005). *Doing your masters dissertation : Realizing your potential as a social scientist* (Sage essential study skills). London ; Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- IFLA. (1999). *Statement on libraries and intellectual freedom*. Retrieved from <https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom> [Accessed 20 November 2019].
- IFLA. (2010). *Public library service guidelines*. 2nd ed. Christie Koonz and Barbara Gubbin ed. The Hague. Retrieved from <http://nppl.ir/wp-content/uploads/IFLA-Public-Library-Service-Guidelines-3.pdf> [Accessed 11 January 2020].
- IFLA. (2016). *Code of Ethics for Librarians and other Information Workers*. Retrieved from <https://www.ifla.org/publications/node/11092> [Accessed 18 November 2019].
- IFLA. (2019). *Statement on Censorship*. Retrieved from https://www.ifla.org/files/assets/faife/statements/ifla_statement_on_censorship.pdf [Accessed 6 November 2019].
- IFLA. (2019). *Statement on Censorship (Annex 2)*. Retrieved from https://www.ifla.org/files/assets/faife/statements/ifla_statement_on_censorship_annex_1_sources.pdf [Accessed 7 November 2019].
- IFLA/CAIFE Committee (1997). *A report*. Retrieved from https://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/caife_e.pdf

- [Accessed 22 November 2019].
- IFLA/ UNESCO. (1972). *UNESCO public library manifesto*. Retrieved from <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/documents/unesco-public-library-manifesto-1972.pdf> [Accessed 12 December 2019].
- Kidd, K. (2009). "Not Censorship but Selection": Censorship and/as prizing. *Children's literature in Education*, 40(3), 197-216. DOI: 10.1007/s10583-008-9078-4 [Accessed 12 December 2019].
- King, N. (1994). The qualitative research interview. In: C. Cassell and G. Symon, (eds). *Qualitative methods in organizational research: A practical guide*. London: Sage, 14–36.
- Knox, E. J. (2014a). Supporting intellectual freedom: Symbolic capital and practical philosophy in librarianship. *The Library Quarterly*, 84(1), 8-21. DOI:10.1086/674033 [Accessed 12 December 2019].
- Knox, E. (2014b). "The Books Will Still Be in the Library": Narrow definitions of censorship in the discourse of challengers. *Library Trends* 62(4), 740-749. Johns Hopkins University Press. Retrieved from <https://muse.jhu.edu/article/552025/pdf> [Accessed 18 December 2019].
- Knox, E. J. (2017). Opposing censorship in difficult times. *The Library Quarterly*, 87(3), 268-276. DOI:10.1086/692304 [Accessed 18 December 2019].
- Knox, E. J. (2019). Silencing stories: challenges to diverse books. *The International Journal of Information, Diversity, & Inclusion (IJIDI)*, 3(2). DOI:10.33137/ijidi.v3i2.32592 [Accessed 11 December 2019].
- Knox, E. J., & Oltmann, S. M. (2018). Social responsibility, librarianship, and the ALA: The 2015 Banned Books Week poster controversy. *The Library Quarterly*, 88(1), 5-22. DOI: 10.1086/694870 [Accessed 11 October 2019].
- Kuhn, T. S. (1996). *The structure of scientific revolutions*, 3rd ed. The University of Chicago Press.
- Lincoln, Y.S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- McMenemy, D. (2007). Librarians and ethical neutrality: revisiting The Creed of a Librarian. *Library Review*, 56(3), 177-181. DOI:10.1108/00242530710735948 [Accessed 18 October 2019].

- McMenemy, D. (2008). Selection and censorship: Librarians and their collections. *Library Review*, 57(5), 341-344. DOI:10.1108/00242530810875122 [Accessed 13 October 2019].
- McMenemy, D. (2009). Censorship or recklessness? Obligations and legality regarding controversial materials in libraries. *Library Review*, 58(2), 85-88. DOI:10.1108/00242530910936899 [Accessed 23 October 2019].
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: a guide to design and implementation*. John Wiley & Sons.
- Mertens, Donna M. (2012). Ethics in qualitative research in education and the social sciences. In Stephen D. Lapan et al. (eds.), *Qualitative Research: An Introduction to Methods and Designs* (19–40). San Francisco: Jossey-Bass.
- Moellendick, C. M. (2009). Libraries, censors and self-censorship. *PNLA Quarterly*, 73(4), 68-76. Retrieved from <http://www.valkyrie22.com/library/LIS%20748/Assigned%20Readings%20-%20LIS%20748/13%20-%20Dec%207/Libraries,%20Censors%20and%20Self-Censorship.pdf> [Accessed 23 October 2019].
- Molz, R. K. (1991). Censorship: Current issues in American libraries. Retrieved from https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/7718/librarytrendsv39i1-2e_opt.pdf? [Accessed 14 January 2020].
- Monks, K. M., Gaines, A. M., & Marineau, C. A. (2014). A statewide survey of censorship and intellectual freedom. *Library Philosophy and Practice*, 0_1. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.681.8225&rep=rep1&type=pdf> [Accessed 15 February 2020].
- Moody, K. (2004). Censorship by Queensland public librarians: Philosophy and practice. *Aplis*, 17 (4), 168–85
- Moody, K. (2004). Zero Censorship! Who Are We Kidding? An exploratory analysis of the opinions and experiences of Queensland-based public librarians with regard to the censorship of materials in public library collections. *Australasian Public Libraries and Information Services*, 17(4), 168-185. Retrieved from http://eprints.rclis.org/6208/1/E-LIS_archive_version_of_APLIS_2004.pdf [Accessed 1 November 2019]

- Moody, K. (2005). Covert censorship in libraries: a discussion paper. *The Australian Library Journal*, 54(2), 138-147. DOI: 10.1080/00049670.2005.10721741 [Accessed 1 November 2019].
- Myers, M. D. & Avison, D. (2002). An introduction to qualitative research in information systems. In: M.D. Myers and D. Avison, eds. 2002. *Qualitative research in information systems: a reader*. (3-12). Thousand Oaks, CA: Sage
- Myers, M. D. & Newman, M. (2007). The qualitative interview in IS research: Examining the craft. *Information and Organization*, 17(1), 2-26 DOI:10.1016/j.infoandorg.2006.11.001 [Accessed 11 November 2019].
- Nye, V. (2017). Intellectual Freedom as a Human Right: The library's role in a democratic society. *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, 39 (deseembre). DOI: 10.1344/BiD2017.39.16 [Accessed 11 November 2019].
- Oltmann, S. M. (2016a). "For all the people": Public library directors interpret intellectual freedom. *The Library Quarterly*, 86(3), 290-312. DOI:10.1086/686675 [Accessed 11 November 2019].
- Oltmann, S. M. (2016b). Public librarians' views on collection development and censorship. *Collection Management*, 41(1), 23-44. DOI: 10.1080/01462679.2015.1117998 [Accessed 14 November 2019].
- Oltmann, S. M. (2018). How should libraries respond to #Me too? consulting our values and collection policies in the face of the movement. *American Libraries Magazine*. Retrieved from <https://americanlibrariesmagazine.org/2018/06/01/how-should-libraries-respond-to-metoo/> [Accessed 27 September 2019].
- Oltmann, S. M. (2019a). Important Factors in Midwestern Public Librarians' Views on Intellectual Freedom and Collection Development: Part 1. *The Library Quarterly*, 89(1), 2-15. DOI: 10.1086/700659 [Accessed 14 November 2019].
- Oltmann, S. M. (2019b). Important Factors in Midwestern Public Librarians' Views on Intellectual Freedom and Collection Development: Part 2. *The Library Quarterly*, 89(2), 156-172. DOI: 10.1086/702203 [Accessed 14 November 2019].
- Oltmann, S. M., Peterson, C., & Knox, E. J. (2017). Analyzing challenges to library materials: An incomplete picture. *Public Library Quarterly*, 36(4), 274-292. DOI: 10.1080/01616846.2017.1324233 [Accessed 14 November 2019].
- Oppenheim, C., & Smith, V. (2004). Censorship in libraries. *Information Services & Use*, 24(4), 159-170. DOI: 10.3233/ISU-2004-24401 [Accessed 14 November 2019].

- O'Sullivan, M. K., & O'Sullivan, C. J. (2007). Selection or censorship: libraries and the intelligent design debate. *Library Review*, 56(3), 200-207.
DOI: 10.1108/00242530710735984 [Accessed 13 November 2019].
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. 4th ed. Thousand Oaks, CA: Sage publications.
- Peräkylä, A & Ruusuvuori J. (2018). Analyzing talk and text. In: N. K. Denzin and Y. S. Lincoln, (eds). 2005. *The Sage handbook of qualitative research*. 5rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage, 1163-1200.
- Pillow, W. (2003). Confession, catharsis, or cure? Rethinking the uses of reflexivity as methodological power in qualitative research. *International journal of qualitative studies in education*, 16(2), 175-196.
DOI: 10.1080/0951839032000060635 [Accessed 15 February 2020].
- Pope, C., Ziebland, S., & Mays, N. (2000). *Qualitative research in health care: Analysing qualitative data*. BMJ: British Medical Journal, 320(7227), 114-116. Retrieved from <http://www.brown.uk.com/teaching/HEST5001/pope.pdf> [Accessed 5 March 2020].
- Prebor, G., & Gordon, D. (2015). Collection development and censorship in Torah studies libraries in Israel. *Collection Management*, 40(1), 27-55.
DOI: 10.1080/01462679.2014.965862 [Accessed 28 November 2019].
- Qu, S. Q. and Dumay, J.(2011). The qualitative research interview. *Qualitative Research in Accounting & Management*, 8(3), 238-264. DOI: 10.1108/11766091111162070 [Accessed 28 March 2020].
- Robinson, O. C. (2014). Sampling in interview-based qualitative research: a theoretical and practical guide. *Qualitative Research in Psychology*, 11(1), 25–41.
DOI: 10.1080/14780887.2013.801543 [Accessed 25 January 2020].
- Ryan, F, Coughlan, M. & Cronin, P. (2009). Interviewing in qualitative research: The one-to-one interview. *International Journal of Therapy and Rehabilitation*, 16(6), 309-314.
DOI: 10.12968/ijtr.2009.16.6.42433 [Accessed 28 March 2020].
- Saunders, L. (2013). Information as weapon: propaganda, politics, and the role of the library. Paper presented at the ACRL 2013 conference: *Imagine, Innovate, Inspire*, April 2013, Indianapolis. Retrieved from http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/conferences/confsandpreco nfs/2013/papers/Saunders_Information.pdf [Accessed 13 November 2019].

- Schrader, A. M. (1997). Why You Can't "Censorproof" Your Public Library: What Research Tells Us. *Public library quarterly*, 16(1), 3-30. DOI: 10.1300/J118v16n01_02 [Accessed 13 November 2019].
- Schultze, U. & Avital, M. (2011). Designing interviews to generate rich data for information systems research. *Information and Organization*, 21(1), 1-16.
DOI: 10.1016/j.infoandorg.2010.11.001 [Accessed 28 March 2020].
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22(2), 63-75. DOI: 10.3233/EFI-2004-22201 [Accessed 2 April 2020].
- Shockey, K. (2016). Intellectual freedom is not social justice. *Progressive Librarian*, 44(20), 16. Retrieved from <http://www.progressivelibrariansguild.org/PL/PL44/101.pdf> [Accessed 11 December 2019].
- Spradley, J. (1979). Asking descriptive questions. *The ethnographic interview*, 1, 44-61.
Retrieved from
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.664.6581&rep=rep1&type=pdf> [Accessed 28 March 2020].
- Stanley, L. and Wise, S., 1990. Method, methodology and epistemology in feminist research processes. In: L. Stanley, ed. 1990. *Feminist praxis: Research, theory and epistemology in feminist sociology*. London: Routledge, 20-60.
- Steele, J. E. (2018). Censorship of library collections: an analysis using gatekeeping theory. *Collection Management*, 43(4), 229-248.
DOI: 10.1080/01462679.2018.1512917 [Accessed 11 October 2019].
- Sturges, P. (2017). Intellectual freedom, libraries and democracy. *Libri*, 66(3), 167-177.
DOI: 10.1515/libri-2016-0040 [Accessed 11 December 2019].
- Taylor, K., & McMenemy, D. (2013). Censorship challenges to books in Scottish public libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, 45(2), 153-167.
DOI: 10.1177/0961000611435254 [Accessed 11 December 2019].
- Terry, G., Hayfield, N., Clarke, V., & Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The Sage handbook of qualitative research in psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage, 17-37.
- Thorne, S. (2000). Data analysis in qualitative research. *Evidence Based Nursing*, 3(3), 68-70.
DOI: 10.1136/ebn.3.3.68 [Accessed 28 March 2020].

- Usher, R. (1996). A critique of the neglected epistemological assumptions of educational research. In D. Scott & R. Usher (Eds.), *Understanding educational research*. New York, NY: Routledge, 9-32.
- Vaismoradi, M., Turunen, H. & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing and Health Sciences*, 15(3), 398-405. DOI:10.1111/nhs.12048 [Accessed 28 March 2020].
- Wilson, Virginia. (2012). Research methods: Interviews. *Evidence Based Library and Information Practice*, 7(2), 96-98. DOI: 10.18438/B89P5B [Accessed 22 March 2020].
- Whelan, D. L. (2009). A dirty little secret: Self-censorship. *School Library Journal* ,55 (2), 26–30.
- Yin, R. K. (2015). *Qualitative research from start to finish*. Guilford publications.
- Zhang, Y. & Wildemuth, B. M. (2009). Qualitative analysis of content. In: B. Wildemuth, 2009. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, 308-319.

Παράρτημα

1. ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι η συνέντευξη αφορά έρευνα που διενεργείται στα πλαίσια μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας. Παρακαλώ, αφού ελέγξετε, να υπογράψετε το έντυπο συγκατάθεσης για τη συμμετοχή σας, εάν συμφωνείτε με τους όρους. Επίσης, θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι η συμμετοχή σας είναι εθελοντική και ότι μπορείτε να αποχωρήσετε οποιαδήποτε στιγμή. Τέλος, σας παρακαλώ να μου επιτρέψετε την ηχογράφηση της συνεδρίας μας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ- ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΟ

1. Παρακαλώ, προσδιορίστε την ηλικία σας
 - Κάτω των 25
 - 25-34
 - 35-44
 - 45-54
 - Άνω των 55
2. Γένος
 - Άνδρας
 - Γυναίκα
3. Το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχετε λάβει
 - Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
 - Τριτοβάθμια εκπαίδευση
 - Μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών
 - Διδακτορικός τίτλος
 - Άλλο
4. Παρακαλώ, αναφέρετε πόσο καιρό εργάζεστε στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών

5. Ποια θέση εργασίας κατέχετε αυτή την περίοδο στη βιβλιοθήκη;

ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1. Πόσους τόμους βιβλίων έχει περίπου η συλλογή της βιβλιοθήκης σας;
2. Πόσοι περίπου χρήστες είναι εγγεγραμμένοι ως μέλη της βιβλιοθήκης σας;
3. Τι επιμέρους συλλογές περιλαμβάνει η βιβλιοθήκη σας;
 Συλλογή ενηλίκων Εφηβική συλλογή Παιδική συλλογή

2. ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

1. Τι σημαίνει για σας η αρχή της ελεύθερης και ανοικτής πρόσβασης στις συλλογές των δημοτικών βιβλιοθηκών;
2. Ποια είναι η επίσημη πολιτική της βιβλιοθήκης που εργάζεστε αναφορικά με την ελεύθερη και ανοικτή πρόσβαση στις συλλογές της για τους χρήστες της βιβλιοθήκης;
3. Πείτε μου πώς θα χαρακτηρίζατε την εξοικείωσή σας με την πολιτική πνευματικής ελευθερίας της βιβλιοθήκης σας;
4. Υπάρχουν κάποια/ες πτυχές που αφορούν την πολιτική πνευματικής ελευθερίας της βιβλιοθήκης σας που εκτιμάτε ότι θα χρειαζόσασταν περισσότερες πληροφορίες ή εκπαίδευση;

2. ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

1. Από τη δική σας γνώση, ποιο ή ποια άτομα συμμετέχουν στη διαδικασία επιλογής υλικού της βιβλιοθήκης σας; Τι ρόλο διαδραματίζουν αυτά τα άτομα στη λήψη αποφάσεων σχετικά με το υλικό που πρέπει να συμπεριληφθεί στη βιβλιοθήκη;
2. Ποια άτομα και με ποια κριτήρια θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σας, να συμμετέχουν σε αυτήν τη διαδικασία;
3. Ποιος ο ρόλος του Συμβουλίου της Βιβλιοθήκης (αν υπάρχει) στη διαδικασία επιλογής υλικού;
4. Ποιος ο ρόλος της Δημοτικής Αρχής (αν υπάρχει) στη διαδικασία επιλογής υλικού;
5. Παρακαλώ περιγράψτε τη διαδικασία επιλογής υλικού, καθώς και τα κριτήρια για α) την επιλογή του ή β) μη επιλογή του.

3. ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΑΙ ΑΜΦΙΛΕΓΟΜΕΝΟ ΥΛΙΚΟ

1. Ποιες κατηγορίες υλικού θα θεωρούσατε αμφιλεγόμενες ή δυνητικά αμφιλεγόμενες με βάση το περιεχόμενό τους;
2. Μπορείτε να περιγράψετε για ποιους λόγους θα επιλέγατε ή θα αποφεύγατε την επιλογή και πρόσκτηση τέτοιου υλικού στη συλλογή σας;
3. Μπορείτε να αναφέρετε (αν υπάρχουν) κάποια τεκμήρια στη συλλογή σας που θεωρείτε αμφιλεγόμενα ή δυνητικά αμφιλεγόμενα λόγω του περιεχομένου τους; Πώς χειρίζεστε την κυκλοφορία αυτού του υλικού;
4. Πιστεύετε ότι θα έπρεπε τα βιβλία να κατηγοριοποιηθούν, όπως οι ταινίες, με κάποιο δείκτη καταλληλότητας, ανάλογα με το περιεχόμενό τους;
5. Μπορείτε να ανακαλέσετε στη μνήμη σας περιπτώσεις κατά τις οποίες η βιβλιοθήκη σας έγινε αποδέκτης παραπόνων ή αντιδράσεων από γονείς ή άλλες ομάδες χρηστών σχετικά με το έντυπο υλικό της; Εάν ναι, για ποιες κατηγορίες περιεχομένου υλικού, από ποιες κατηγορίες χρηστών και για ποιους λόγους; Ποια μορφή είχαν αυτές οι αντιρρήσεις;
6. Μετά από τη διατύπωση αυτών των αντιρρήσεων, α) ποιες είναι οι ενέργειες που ακολουθήσατε όσον αφορά την κυκλοφορία του υλικού και β) κατά πόσο θεωρείτε ότι σας επηρέασαν στις μελλοντικές αποφάσεις σας για την επιλογή και την κυκλοφορία παρόμοιου υλικού;

4. ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΥΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ

1. Μπορείτε να περιγράψετε περιπτώσεις που οι προσωπικές σας πεποιθήσεις να βρίσκονται σε δυσαρμονία με τον επαγγελματικό σας ρόλο όσον αφορά την επιλογή ή κυκλοφορία αμφιλεγόμενου ή δυνητικά αμφιλεγόμενου υλικού;
2. Πώς χειριστήκατε αυτές τις περιπτώσεις;
3. Τι πιστεύετε ότι σας βοήθησε ή θα σας βοηθούσε στον χειρισμό τέτοιων καταστάσεων;

ΥΠΟΘΕΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

Αυτή η ενότητα περιλαμβάνει ένα υποθετικό σενάριο το οποίο παρακαλείστε να εξετάσετε.

Είστε υπεύθυνος/α για την επιλογή και κυκλοφορία του παρακάτω έντυπου υλικού μιας νέας δημοτικής βιβλιοθήκης. Επισημαίνεται ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί στον προϋπολογισμό ή στη διαθεσιμότητα χώρου και δεν υπάρχουν πολιτικές σχετικά με τους τύπους υλικού που θα συμπεριληφθούν στη συλλογή της βιβλιοθήκης σας.

Παρακαλώ αισθανθείτε ελεύθερη/ος να μοιραστείτε μαζί μου την άποψή σας σχετικά με το πώς θα χειριζόσασταν την επιλογή και την κυκλοφορία των παρακάτω τεκμηρίων. Επίσης, θα ήταν επιθυμητός ο σχολιασμός των επιλογών σας.

1. Ένα ιστορικό βιβλίο που αμφισβητεί τις γενικά αποδεκτές πληροφορίες σχετικά με το Ολοκαύτωμα των Εβραίων.
2. Το Κοράνι.
3. Ένα βιβλίο που παρέχει οδηγίες για την πρακτική της μαγείας και του σατανισμού.
4. Ένας οδηγός για την ανατροφή των παιδιών από τους ομοφυλόφιλους γονείς τους.
5. Ένα περιοδικό που προωθεί το αντιεμβολιαστικό κίνημα.
6. Ένα βιβλίο για την παραγωγή και χρήση παραισθησιογόνων και ναρκωτικών ουσιών.
7. Ένας οδηγός για τον πολιτικό εξτρεμισμό και την κατασκευή εκρηκτικών.
8. Ένα βιβλίο που προωθεί κάποιες χριστιανικές αιρέσεις ή παραθρησκευτικές οργανώσεις, όπως οι «Μάρτυρες του Ιεχωβά».
9. Ένα κόμικ με σκηνές βίας.
10. Ένα βιβλίο με άσεμνο και τολμηρό περιεχόμενο.

Συμπληρωματικές ερωτήσεις: Υπάρχει κάτι άλλο που δεν συζητήσαμε και θα θέλατε να μοιραστείτε μαζί μου;

Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο που μου διαθέσατε, καθώς η συνεργασία σας ήταν πολύτιμη για την ολοκλήρωση της έρευνάς μου.

2. ΕΝΤΥΠΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΜΕΝΗΣ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Τίτλος έρευνας

«Λογοκρισία έντυπου υλικού και διαχείριση συλλογών στις δημοτικές βιβλιοθήκες: διερεύνηση των αντιλήψεων και συμπεριφορών των βιβλιοθηκονόμων»

Ερευνήτρια

Φυντάνογλου Δέσποινα, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, Τμήμα Αρχιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών & Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Αιγάλεω, Ελλάδα.

Ο σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της έρευνας είναι να εξετάσει τη λογοκρισία υλικού στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών και πιο συγκεκριμένα να διερευνήσει τις αντιλήψεις και συμπεριφορές των βιβλιοθηκονόμων σε λογοκριτικά φαινόμενα που αφορούν την επιλογή και κυκλοφορία του έντυπου υλικού της συλλογής των δημοτικών βιβλιοθηκών της διοικητικής Περιφέρειας Αθηνών.

Περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας

Στα πλαίσια της έρευνας θα διεξαχθούν προσωπικές συνεντεύξεις από τις οποίες θα αντληθούν πληροφορίες σχετικά με το πώς οι βιβλιοθηκονόμοι αντιλαμβάνονται το φαινόμενο της λογοκρισίας υλικού τόσο κατά την επιλογή του όσο και την κυκλοφορία του στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών.

Τα οφέλη της έρευνας και τα οφέλη για τους συμμετέχοντες

Πρωταρχικά, επιδιώκουμε να κατανοήσουμε σε βάθος τον τρόπο που οι βιβλιοθηκονόμοι αντιλαμβάνονται το φαινόμενο της λογοκρισίας του έντυπου υλικού κατά την επιλογή και κυκλοφορία του στον χώρο των δημοτικών βιβλιοθηκών. Αυτό θα μας επιτρέψει να αποτυπώσουμε την κατάσταση και να αναδείξουμε τις πτυχές, την έκτασή του, την προβληματική και τις προκλήσεις γύρω από το θέμα από την πλευρά των βιβλιοθηκονόμων. Τέλος, σημαντική συνεισφορά θεωρούμε την ευαισθητοποίηση των βιβλιοθηκονόμων απέναντι σε λογοκριτικά φαινόμενα .

Κίνδυνοι και δυσφορία

Η έρευνα δεν περιέχει στοιχεία που είναι πιθανό να προκαλέσουν δυσφορία ή κινδύνους στους συμμετέχοντες. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των συναντήσεων, οι συμμετέχοντες θα

ερωτώνται κατά διαστήματα εάν αισθάνονται άνετα. Τα ονόματα των συμμετεχόντων καθώς και των δημοτικών βιβλιοθηκών δεν θα αποκαλυφθούν για να διασφαλιστεί η εμπιστευτικότητα και η ιδιωτικότητα.

Δικαιώματα συμμετέχοντος

Η συμμετοχή είναι εθελοντική και οι συμμετέχοντες μπορούν να υπαναχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή χωρίς να δώσουν καμία εξήγηση. Επίσης, η ανάλυση των δεδομένων θα είναι στη διάθεση των συμμετεχόντων, εάν το ζητήσουν.

Πρόσβαση στα δεδομένα

Τα δεδομένα που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο από την ερευνήτρια και δεν πρόκειται να κοινοποιηθούν σε τρίτα πρόσωπα. Όλα τα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τον σκοπό της ερευνητικής εργασίας και θα διαγραφούν αμέσως μόλις αυτή ολοκληρωθεί. Τα δημοσιευμένα αποτελέσματα δεν θα χρησιμοποιήσουν το όνομα του συμμετέχοντα ή το όνομα του οργανισμού στον οποίο εργάζεται και δεν θα του αποδοθούν απόψεις με οποιονδήποτε τρόπο που θα προσδιορίσουν αυτόν ή τον οργανισμό στον οποίο εργάζεται.

Ερωτήσεις σχετικά με την έρευνα

Οι συμμετέχοντες έχουν το δικαίωμα να θέσουν οποιοδήποτε ερώτημα σχετικά με την έρευνα πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τις συνεντεύξεις.

Επιπροσθέτως, οι συμμετέχοντες μπορούν να επικοινωνούν με την ερευνήτρια για κάθε επιπλέον πληροφορία μέσω email και τηλ. (Δέσποινα Φυντάνογλου, definda@uniwa.gr, 6938188337).

Συγκατάθεση

Κατανοώ και συμφωνώ με τα παραπάνω.

Ναι

Όχι

Κατανοώ ότι η συμμετοχή μου είναι εθελοντική και ότι μπορώ να υπαναχωρήσω από την έρευνα οποιαδήποτε ώρα χωρίς καμία εξήγηση.

Ναι

Όχι

Κατανοώ ότι μπορώ να απαγορεύσω τη δημοσίευση οποιουδήποτε τμήματος των πληροφοριών που έχω δώσει, χωρίς περαιτέρω εξήγηση.

Ναι

Όχι

Συμφωνώ να συμμετέχω στη έρευνα και σας επιτρέπω να χρησιμοποιήσετε τις πληροφορίες που θα παρέχω για τους σκοπούς της ερευνητικής εργασίας σας.

Ναι

Όχι

Συμφωνώ να ηχογραφηθεί η συνέντευξή μας.

Ναι

Όχι

Ημερομηνία συνέντευξης: _____ Τόπος:

Στοιχεία συμμετέχοντος: _____

Υπογραφή συμμετέχοντος: _____

Ερευνήτρια: Δέσποινα Φυντάνογλου

Υπογραφή ερευνήτριας: _____